

หลักของการสหกรณ

และ

การจัดสหกรณในประเทศไทย

กระทรวงสหกรณพิมพ์ขึ้น

เพื่อเป็นการเผยแพร่วิชาการสหกรณ

หลักของการสหกรณ์

และ

การจัดสหกรณ์ในประเทศไทย

กระทรวงสหกรณ์พิมพ์ขึ้น

เพื่อเป็นการเผยแพร่ความรู้การสหกรณ์

สารบัญเรื่อง

หน้า

คำนำ

๑. ประวัติกำเนิดของการสหกรณ์ ๒
๒. หลักของการสหกรณ์ ๕
๓. ข้อเปรียบเทียบระหว่างสหกรณ์กับบริษัทจำกัดและห้างหุ้นส่วน ๘
๔. ประวัติกำเนิดของสหกรณ์ในประเทศไทย ๑๔
๕. กฎหมายสหกรณ์ ๒๐
๖. อำนาจและหน้าที่ของนายทะเบียนสหกรณ์ ๒๓
๗. ประวัติการสถาปนากระทรวงสหกรณ์ ๒๕
๘. อำนาจหน้าที่และการแบ่งส่วนราชการของกระทรวงสหกรณ์ ๒๖
๙. นโยบายที่แถลงไว้ต่อสภาวาระรัฐธรรมนูญ ๒๗
๑๐. เงินกู้ที่ใช่เป็นทุนของสหกรณ์ ๒๗
๑๑. การช่วยเหลือจากต่างประเทศ ๓๐
๑๒. แผนพัฒนาการเศรษฐกิจแห่งชาติ ๓๒
๑๓. ข้อบกพร่องในการจัดสหกรณ์ ๓๓
๑๔. การศึกษาอบรมทางสหกรณ์ ๓๕
๑๕. การแก้ไขและปรับปรุงงานสหกรณ์ ๔๑
๑๖. การจัด ส่งเสริม และขยายสหกรณ์ ๔๘
๑๗. สหกรณ์ประเภทต่างๆ ที่จัดอยู่ในเวลานี้ ๕๒
๑๘. การจัดตั้งสหกรณ์ใหม่ ๘๔
๑๙. การตรวจบัญชีของสหกรณ์ และการตรวจสหกรณ์ ๘๘
๒๐. บทสรุป ๘๘

บัญชีจำนวนสหกรณ์ประเภทต่างๆ เมื่อวันที่ ๓๑ ธันวาคม ๒๕๐๕

คำนำ

สหกรณ์เป็นองค์การเศรษฐกิจของประชาชน ซึ่งร่วมมือกัน จัดตั้งขึ้นตามหลักการร่วมกันช่วยซึ่งกันและกันเพื่อช่วยตนเอง และการประหยัด เพื่อพัฒนาเศรษฐกิจของสมาชิกและชุมชน ฉะนั้น การที่ประชาชนจะได้มีความรู้ความเข้าใจในหลักและวิธีการสหกรณ์ จึงเป็นปัจจัยสำคัญยิ่งอันหนึ่ง ในอันที่จะนำขบวนการสหกรณ์ให้ ก้าวหน้าไปสู่ความสำเร็จ ในแผนพัฒนาการเศรษฐกิจแห่งชาติ ด้านสหกรณ์ จึงได้เน้นถึงการศึกษอบรมและเผยแพร่ทาง สหกรณ์เป็นงานสำคัญอันดับหนึ่งสำหรับการจัดงานสหกรณ์ ฉะนั้น กระทรวงสหกรณ์ จึงได้พิมพ์เอกสารเผยแพร่ถึงวิธีการสหกรณ์ เป็นลำดับมา

การรวมกันในรูปแบบสหกรณ์นั้น มีวิธีการแตกต่างไปจากการ รวมกันในรูปแบบองค์การธุรกิจอย่างอื่น เอกสาร "หลักของการสหกรณ์ และการจัดสหกรณ์ในประเทศไทย" ฉบับนี้ จะชี้ให้เห็นลักษณะ เฉพาะของการรวมกันในรูปแบบสหกรณ์ เปรียบเทียบความแตกต่าง ระหว่างสหกรณ์กับองค์การธุรกิจอย่างอื่น ประวัติและความเป็นมา ของการจัดสหกรณ์ในประเทศไทยและวัตถุประสงค์ ตลอดจนการ ปรับปรุงส่งเสริมและขยายสหกรณ์รูปต่างๆ เพื่อให้เหมาะสมกับความ ต้องการของประชาชน และภาวะเศรษฐกิจของประเทศ ซึ่งทาง กระทรวงสหกรณ์ได้ดำเนินการตามแผนพัฒนาการเศรษฐกิจแห่งชาติ ด้านสหกรณ์ระยะ ๓ ปี ๖ ปี อันได้เริ่มมาแต่วันที่ ๑ มกราคม พ.ศ. ๒๕๐๔

เนื่องจากการสถาปนากระทรวงสหกรณ์จะเวียนมาบรรจบ ครบ ๑๑ ปีบริบูรณ์ในวันที่ ๑๒ มีนาคม พ.ศ. ๒๕๐๖ นี้ กระทรวง

สหกรณ์จึงได้จัดพิมพ์เอกสารนิตยสาร เพื่อเป็นที่ระลึกในวันอันเป็น
มงคลนี้ และเพื่อแจกจ่ายแก่บรรดาท่านที่สนใจในงานสหกรณ์
เพื่อเป็นการเผยแพร่วิธีการสหกรณ์

กระทรวงสหกรณ์หวังว่า เอกสารฉบับนี้ คงจะช่วยให้ท่าน
ผู้อ่าน ได้มีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับหลักของการสหกรณ์ และ
การจัดสหกรณ์ในประเทศไทยตามสมควร และงานสหกรณ์คงจะ
ได้รับความร่วมมือสนับสนุนให้เจริญก้าวหน้ายิ่งขึ้น เพื่อความ
สมบูรณ์พูนสุขและการอยู่ดีกินดีของประชาชน และความมั่นคงของ
ประเทศชาติ อันเป็นจุดหมายของขบวนการสหกรณ์และของรัฐบาล.

กระทรวงสหกรณ์

วันที่ ๑๒ มีนาคม พ.ศ. ๒๕๐๖

มีมติคณะรัฐมนตรีว่า เอกสารฉบับนี้
กระทรวงสหกรณ์จะจัดพิมพ์และแจกจ่าย
แก่สมาชิกสหกรณ์และประชาชนที่สนใจ
โดยไม่มีค่าตอบแทน

๑๐๖๓ . ก. พ.

กระทรวงสหกรณ์
๑๐๖๓ . ก. พ. นครราชสีมา ๑๐ มีนาคม ๒๕๐๖

หลักของการสหกรณ์

และ

การจัดสหกรณ์ในประเทศไทย

เรียบเรียงโดย พระประกาศสหกรณ์

การสหกรณ์เป็นวิธีประกอบการเศรษฐกิจแบบหนึ่ง ที่บุคคล
ผู้อ่อนแอในทางเศรษฐกิจ รวมแรง รวมปัญญา และรวมทุนกันจัด
ตั้งขึ้นโดยความสมัครใจตามหลักการช่วยตนเอง การช่วยซึ่งกัน
และกัน และการประหยัด เพื่อให้เกิดความเจริญในทางเศรษฐกิจ
และสังคม ประเทศต่าง ๆ ที่มีความรุ่งเรืองในทางเศรษฐกิจใน
ยุโรปและอเมริกานั้น ประชาชนส่วนใหญ่มีระดับการศึกษาดี และ
มาตรฐานการครองชีพสูง จึงสามารถริเริ่มก่อตั้งและดำเนินการ
สหกรณ์เอง โดยถือหลักว่า การสหกรณ์เป็นของประชาชน โดยประ
ชาชน และเพื่อประชาชน ในประเทศเหล่านี้รัฐบาลแทบไม่ต้อง
ช่วยเหลือขบวนการสหกรณ์ รัฐบาลเพียงแต่ตรากฎหมายให้ความ
คุ้มครองการสหกรณ์ และให้ความช่วยเหลือในทางวิชาการ ส่วน
ในเรื่องทุนสำหรับดำเนินงานนั้น โดยปกติสหกรณ์สามารถจัดหาได้
เองไม่ต้องขอความช่วยเหลือจากรัฐบาล เว้นแต่กรณีพิเศษ เช่น
เป็นสหกรณ์ของผู้ด้อยชั้นดสน อาทิ สหกรณ์อาคาร หรือเมื่อรัฐบาล
มอบหมายให้สหกรณ์ปฏิบัติงานบางอย่าง ตามนโยบายของรัฐบาล
ทางการจึงเข้าช่วยเหลือ หรือให้กู้ยืมเงิน

สำหรับในประเทศไทยเรา ทัศนคติทาง ดินฟ้าอากาศ และธรรมชาติ
ที่แวดล้อมเหมาะแก่การประกอบกิจกรรม ประชาชนตามชนบทอยู่ง่ายกิน
ง่าย และจำนวนพลเมืองยังไม่หนาแน่น เมื่อเปรียบเทียบกับพหุ และ
เนื่องด้วยประเทศไทยอยู่ในโซนร้อนทำให้ความฉ่ำไวและความกระตือรือร้น
ของประชาชนหย่อนคลายลงไป ไม่เหมือนกับประเทศที่มีพลเมืองหนาแน่น
และอยู่ในโซนหนาว ซึ่งจำเป็นจะต้องมีความฉ่ำไวและต้องมีความกระตือ
รือร้นที่จะช่วยตัวเองอยู่เสมอ นอกจากนี้ประชาชนในชนบทส่วนใหญ่ยัง
อ่อนต่อการศึกษา ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญที่สุด ประกอบกับการครองชีพยังไม่
อยู่ในระดับมาตรฐาน ฉะนั้น ความหวังที่จะให้ประชาชนชนวนขยายคิดจัด
ตั้งสหกรณ์กันชนและดำเนินการกันเองเหมือนดังในยุโรปและอเมริกานั้น
ย่อมจะยังไม่มีความเป็นไปได้ในขณะนี้ เมื่อเป็นเช่นนี้รัฐบาลจึงต้องรับ
ภาระเข้าช่วยเหลือ โดยมีกระทรวงสหกรณ์เป็นเจ้าหน้าที่ดำเนินการ สำหรับ
การจัดสหกรณ์ในประเทศต่าง ๆ ในทวีปเอเชีย ทางรัฐบาลก็ต้องเข้า
ช่วยเหลือเป็นอย่างมากเช่นเดียวกัน และบางประเทศก็ให้ความช่วยเหลือยิ่ง
กว่าประเทศเราก็ม

๑. ประวัติกำเนิดของการสหกรณ์

การสหกรณ์เป็นวิธีประกอบการเศรษฐกิจแบบหนึ่ง ซึ่งเดินด้วย
กลาง เหมาะสมสำหรับประเทศที่มีการปกครองระบอบเดี่ยวประชาธิปไตย
วิสาหการสหกรณ์นี้ ปรากฏว่าได้เกิดขึ้นในโลกกว่า ๑๐๐ ปีมาแล้ว เหตุ
ที่ทำให้เกิดวิสาหการสหกรณ์ขึ้นนั้น คือ ความอึดอัดขัดสนหรือความเดือด
ร้อนของประชาชนในการดำรงชีพ ซึ่งทำให้บุคคลเหล่านั้นต้องชวนขยายคิด
หาช่องทางที่จะแก้ไขหรือบรรเทาความอึดอัดเดือดร้อนของตน สหกรณ์ผู้
บริโภคได้เกิดขึ้นเป็นครั้งแรกที่เมืองรอสเซเด ในประเทศอังกฤษ เมื่อ

พ.ศ. ๒๓๘๗ โดยกรรมกรช่างทอผ้าจำนวนหนึ่ง ซึ่งมีรายได้น้อยไม่สามารถ
 จัดหาซื้อเครื่องอุปโภคบริโภคอันจำเป็นแก่การครองชีพตามความสมควร
 แก่สภาพได้ เพราะการซื้อหาเครื่องอุปโภคบริโภคจากร้านค้าย่อย ย่อมจะ
 ต้องซื้อด้วยราคาแพงกว่าการซื้อคราวละมากๆ จากร้านขายส่ง จึงได้คิดอ่าน
 รวบรวมกันจัดตั้งเป็นสมาคมขึ้น โดยรวมทุนกันคนละเล็กน้อย จัดตั้งร้าน
 จำหน่ายเครื่องอุปโภคบริโภคบ้านเล็ก ๆ จน แล้วนำเงินทุนที่รวมได้นั้นไปซื้อสิ่ง
 ของที่จำเป็นแก่การครองชีพ เช่น แป้งสาลี น้ำตาล เนย เทียนไข และอื่น ๆ
 ในราคาขายส่งมาเข้าร้านเพื่อขายแก่สมาชิกและคนภายนอก โดยสมาชิกต่าง
 ช่วยกันปฏิบัติการของร้าน และได้วางหลักการที่สำคัญ ๆ ไว้บางประการ
 สำหรับเป็นแนวทางปฏิบัติ ต่อมากิจการของร้านได้เจริญขึ้น โดยรวดเร็ว
 จนในปัจจุบันกลายเป็นร้านใหญ่โต กิจการของร้านสหกรณ์แบบนี้ได้เจริญ
 แพร่หลาย จนในเวลานี้มีร้านสหกรณ์แบบนี้อยู่ในประเทศต่าง ๆ มากด้วย
 กัน และคงถือหลักการสำคัญ ๆ อย่างเดียวกัน

เมื่อ พ.ศ. ๒๔๘๐ ข้าพเจ้าได้เป็นหัวหน้าคณะผู้แทนประเทศไทยไป
 ประชุมสมัชชาใหญ่ องค์การอาหารและเกษตรแห่งสหประชาชาติ (F.A.O.)
 ที่กรุงเจนีวา ประเทศสวิตเซอร์แลนด์ ในครั้งที่ประเทศไทยสมัครเข้าเป็น
 สมาชิกขององค์การ เมื่อเสร็จการประชุมแล้ว ข้าพเจ้าได้ไปดูงานเกษตร
 และงานสหกรณ์ในบางประเทศในทวีปยุโรปและอเมริกา ได้มีโอกาสไปดู
 งานสหกรณ์ในเมืองรอชเคด ประเทศอังกฤษ ซึ่งเป็นต้นกำเนิดของสหกรณ์
 ผู้บริโภค เมื่อได้ดูกิจการของร้านสหกรณ์แล้ว เจ้าหน้าที่ได้พาไปดูที่
 เคยเป็นที่ตั้งร้านสหกรณ์ร้านแรก ซึ่งถือกันว่าเป็นที่กำเนิดของสหกรณ์
 บริโภค เวลานี้ทางการสหกรณ์ได้ซื้อตึกถาวรมาตั้งที่นั่นแล้ว
 และได้จัดตั้งถาวรเป็นพิพิธภัณฑ์สหกรณ์ โดยพยายามตกแต่งห้องให้

เหมือนกับบ้านดงกระดี่ในสมัยนั้น และยังมีภาพถ่ายของคณะกรรมการ
ชุดแรก ภาพถ่ายประชุมและบันทึกรายงานการประชุมครั้งแรก รายการ
บัญชีและเอกสารบางอย่าง ซึ่งเป็นร่องตงเดิมวางแสดงไว้ด้วย

ส่วนกำเนิดของดงกระดี่ประเภทหาทุนก็เช่นเดียวกัน คือ เกิดขึ้นจาก
ความอดอยากข้นหรือความเดือดร้อนของกสิกรและอุตสาหกรรม เนื่องจาก
หาเงินกับมาหาทุนประกอบการทำกินได้ยาก และแม้ว่ามาได้ก็ของเสีย
คอกเบยอย่างแรง จนไม่สามารที่จะแสดงหารายได้มาให้เพียงพอกับการ
ชำระคอกเบยและต้นเงินได้ เป็นเหตุให้ต้องเป็นหนี้กันอย่างรุงรัง เมื่อราว
พ.ศ. ๒๓๙๓ นายชูลซ์ (Hermann Schulze) ชาวเยอรมัน ผู้พักอาศัยแห่ง
เมืองเกิลดิช ได้คิดจัดตั้งดงกระดี่ประเภทหาทุนขึ้นในหมู่ช่างฝีมือและพ่อค้า
ขนาดเล็ก โดยรวบรวมชนเป็นองค์การเพื่อจัดหาทุนให้สมาชิกกู้ยืม และใน
ราวพ.ศ. ๒๔๐๕ นายไรฟไฟเซน (Friedrick Wilhelm Raiffeisen) นายก
เทศมนตรีเมืองเฮคเคิลดอร์ฟ ซึ่งเป็นชาวเยอรมันเหมือนกัน ได้จัดตั้ง
ดงกระดี่ประเภทหาทุนขึ้นในหมู่ชาวกสิกร โดยมีวัตถุประสงค์และหลักการ
คล้ายคลึงกับที่นายชูลซ์ได้จัดตั้งขึ้น และดงกระดี่ประเภทหาทุนที่จัดใน
ประเทศไทยนี้ได้ใช้แบบของไรฟไฟเซนเพราะเป็นแบบที่เหมาะสมแก่ชาว
กสิกรชั้นเล็ก

ดงกระดี่รูปอื่น ๆ เช่น ดงกระดี่ผู้ผลิต ดงกระดี่การค้า ฯลฯ ก็มี
กำเนิดมาจากความอดอยากข้นหรือความเดือดร้อนทำนองเดียวกัน จึงมีผู้
คิดหาวิธีที่จะปลดเปลื้องหรือแก้ไข โดยรวบรวมกันขึ้นเป็นดงกระดี่และก็ได้
ผลดี จึงมีดงกระดี่รูปต่าง ๆ แพร่หลายอยู่ในประเทศต่าง ๆ ในทวีปยุโรป
อเมริกา และเอเชีย สำหรับทวีปยุโรปนั้นการดงกระดี่ในบางประเทศ
เช่น เคนมาร์คและสวีเดน ได้เจริญก้าวหน้าเป็นนิกแผ่น สามารถอำนวยความสะดวก
ประโยชน์อย่างใหญ่หลวงแก่ประชาชนและการเศรษฐกิจของประเทศนั้น ๆ

๒. หลักของการสหกรณ์

เนื่องจากสหกรณ์เกิดขึ้นในเขตอันมหาดายประเภทด้วยกัน และใน
 ประเทศหนึ่ง ๆ ก็มักจะจัดสหกรณ์หนักไปในรูปใดรูปหนึ่ง ตามภาวะความ
 เป็นอยู่และความต้องการของประชาชนพลเมืองแห่งประเทศนั้น ๆ เหตุ
 จึงมีผู้เข้าใจคำว่า "สหกรณ์" โดยนัยต่าง ๆ กัน เช่น ในประเทศเรา
 เมื่อพูดถึง "สหกรณ์" ประชาชนก็มักจะนึกถึงสหกรณ์ประเภทหาทุน ซึ่ง
 ให้ชวนาบุญเงิน ในประเทศอังกฤษและประเทศสวีเดน ก็คิดถึง
 สหกรณ์ผู้บริโภค ส่วนประเทศเดนมาร์ก ก็นึกถึงสหกรณ์ขายผลิตภัณฑ์
 ทางเกษตรกรรม ทั้งนี้ ก็เพราะสหกรณ์รูปที่กล่าวนี้เป็นรูปสำคัญและจัด
 แพร่หลายในประเทศนั้น ๆ การที่เข้าใจเช่นนี้มิใช่แต่สามัญชนเท่านั้น แม้
 นักเศรษฐศาสตร์และนักสหกรณ์ก็ได้ให้บทนิยามของคำว่า "สหกรณ์" ไว้
 ต่าง ๆ กัน บางท่านอนุโลมตามรูปสหกรณ์ที่เห็นว่าสำคัญที่สุด และบาง
 ท่านก็มองจากแง่การผลิต หรือการอุปโภคบริโภค ได้มีผู้พยายามหาคำ
 อธิบายที่สามารถครอบคลุมไปถึงสหกรณ์ทุกรูปอยู่เหมือนกัน เช่น นายคัลเวิร์ต
 (H. Calvert) ซึ่งเคยเป็นนายทะเบียนสหกรณ์ที่มีชื่อเสียงคนหนึ่งของ
 ประเทศอินเดีย ได้ให้บทนิยามไว้ว่า "สหกรณ์เป็นวิธจัดการรูปหนึ่งซึ่งบุคคล
 หลายคนเข้าร่วมกันโดยความสมัครใจของตนเองในฐานะที่เป็นมนุษย์ โดยความ
 มีสิทธิเสมอหน้ากันหมด เพื่อบำรุงตัวเองให้เกิดความจำเริญในทางเศรษฐกิจ"

(Co-operation is a form of organisation, wherein persons volunta-
 rily associate together as human beings, on a basis of equality, for
 the promotion of the economic interests of themselves.) บทนิยามนี้
 ได้ความรัดกุมดี พอที่จะให้ความเข้าใจได้บ้างว่า สหกรณ์คืออะไร อนึ่ง
 ในสมุดเซนไซโคลปีเดียบริตานิกา ได้ให้บทนิยามของคำว่า "สหกรณ์"

ได้อย่างยืดยาวซึ่งมีใจความสำคัญดังนี้ “สหกรณ์คือชุมนุมชนที่ร่วมกันเป็น
 องค์การด้วยความสมัครใจและยึดถือหลักประชาธิปไตยเป็นที่ตั้ง โดยมีวัตถุประสงค์
 ที่จะจัดหาสินค้ามาจำหน่ายแก่สมาชิกและการให้บริการแก่สมาชิก หรือ
 เพื่อให้สมาชิกประกอบการผลิตรายเพื่อจำหน่าย หรือจัดการขายผลิตผลของ
 สมาชิก หรือจัดหาทุนให้สมาชิกกู้ยืม หรือรวมวัตถุประสงค์เหล่านี้เข้าด้วย
 กัน และในขณะที่เดียวกันเฉลี่ยผลประโยชน์ที่เกิดขึ้นเนื่องจากการนี้ ให้แก่สมาชิก
 ตามส่วนที่ได้ตกลงเห็นพร้อมกันว่า เป็นการเที่ยงธรรมสำหรับสมาชิกแต่ละคน
 และสำหรับหมู่คณะ” (A co-operative society is a voluntary union of

persons, on a democratic basis, to supply its members with goods
 and services, or to employ its members in producing for sale, or to
 sell its members' produce, or to finance its members, or to combine
 all these aims in one, and at the same time to distribute surpluses
 in a manner agreed upon by the members as fair to each and all.)

ดังนี้ จะเห็นได้ว่าคำอธิบายกว้างขวางและคลุมเคลือสหกรณ์ได้ทุกรูป เป็นต้น
 ว่า สหกรณ์ซึ่งจัดหาสินค้าเพื่อขายให้แก่สมาชิกได้แก่สหกรณ์ผู้บริโภคน
 สหกรณ์ซึ่งจัดให้สมาชิกทำพืชผลไว้จำหน่ายได้แก่สหกรณ์ผู้ผลิต สหกรณ์
 ซึ่งจัดการจำหน่ายสินค้าของสมาชิกได้แก่สหกรณ์การขาย สหกรณ์ซึ่งจัด
 หาทุนให้สมาชิกกู้ยืมได้แก่สหกรณ์หาทุน และสหกรณ์ซึ่งรวมวัตถุประสงค์
 ต่าง ๆ เข้าด้วยกัน เช่น สหกรณ์อเนกประสงค์ เป็นต้น

สหกรณ์เหล่านี้ไม่ว่าจะจัดในรูปแบบไหน และในประเทศใด ย่อมมี
 เจตนารมณ์และหลักการที่สำคัญ ๆ ตรงกัน คือ เป็นองค์การที่มุ่งหมายใน
 การรวมกันช่วยเหลือซึ่งกันและกัน เพื่อช่วยตนเองในทางเศรษฐกิจและ
 สังคม และมีหลักการที่สำคัญ ๕ ประการ คือ

(๑) ลักษณะของการรวมกัน สหกรณ์นั้นเกิดจากความอึดอัดขัดแย้ง หรือความเดือดร้อนเป็นมูลเหตุ ความอึดอัดหรือความเดือดร้อนนั้น กระทำ ให้คนเราคิดหาช่องทางที่จะปลดปล่อยความลำบากต่าง ๆ จึงเป็นเหตุชักจูง ให้รวมกันเข้าเป็นสหกรณ์ และเนื่องจากรัฐบาลเป็นผู้ไม่มทุน เพราะฉะนั้น จะถือเอาทุนเป็นหลักแห่งการรวมกันไม่ได้ โดยเหตุนี้ สหกรณ์จึงถือเอาการ รวมกันเป็นสำคัญ ส่วนทุนรอนเป็นเพียงอุปกรณ์เพื่อให้งานดำเนิน ไปได้โดยสะดวก ฉะนั้น การรับสมาชิกจึงไม่จำกัดจำนวน เพียงแต่วาง ลักษณะบางประการไว้ ถ้าเป็นสหกรณ์ชนิดไม่จำกัดสิ้นใช้ เช่น สหกรณ์ ประเภทหาทุน ก็วางลักษณะของสมาชิกให้กระชั้นยิ่งขึ้น ทิ้งจำกัดแต่ให้ แคบเขาดวย เพราะสมาชิกต้องรับผิดชอบในบรรดาหนี้สินของสหกรณ์ร่วมกัน และแทนกันโดยไม่จำกัด จึงจำเป็นต้องรู้จักกันดีและควบคุมกันได้โดย สะดวก แต่ถ้าเป็นสหกรณ์ชนิดจำกัดสิ้นใช้ เช่น สหกรณ์พาณิชย์ ก็วาง ลักษณะของสมาชิกให้เพลาลง เพื่อจะได้มีสมาชิกเป็นจำนวนมาก อันจะ เป็นการช่วยเหลือให้สหกรณ์สามารถดำเนินธุรกิจไปได้โดยกว้างขวางและ เป็นผลดี

(๒) ความสมัครใจ การเข้าเป็นสมาชิกในสหกรณ์ถือความ สมัครใจเป็นสำคัญ คือจะต้องสมัครเข้าเป็นสมาชิกด้วยความเต็มใจของตน เอง ไม่มีการบังคับ เพราะสหกรณ์เป็นองค์การซึ่งดำเนินการโดยสมาชิก และเพื่อประโยชน์ของสมาชิกเอง ฉะนั้น ถ้าสมาชิกไม่มีความสมัครใจอัน แท้จริงแล้ว ก็ย่อมจะไม่บำเพ็ญตนให้เป็นคุณประโยชน์แก่สหกรณ์ได้เท่า ที่ควร การรวมกันโดยความสมัครใจเช่นนี้ย่อมก่อให้เกิดสามัคคีธรรม อัน เป็นกำลังแก่หมู่คณะ

(๓) ความเสมอภาค สหกรณ์ถือหลักความเสมอภาค สมาชิกของสหกรณ์ไม่ว่าจะเป็นคนชั้นใดหรือเพศใด ย่อมมีสิทธิเสมอภาค ในการออกความเห็นในกิจการของสหกรณ์นั้น สมาชิกมีสิทธิเสมอหน้ากัน คือมีคะแนนเสียงคนละเสียงเท่ากัน ไม่ว่าสมาชิกผู้นั้นจะถือหุ้นจำนวนมากน้อยเพียงใด และในการดำเนินงานของสหกรณ์ย่อมถือความเห็นของสมาชิกส่วนมากเป็นสำคัญ

(๔) ผลประโยชน์ของสมาชิก สหกรณ์ย่อมทำการเพื่อประโยชน์แก่สมาชิกเท่านั้น ทั้งนี้ มิได้หมายความว่า สหกรณ์เป็นวิสาหกิจที่เห็นแก่ตัว เพราะสหกรณ์ย่อมเปิดโอกาสรับบุคคลภายนอกเข้าเป็นสมาชิกอยู่เสมอ บุคคลผู้ใดต้องการความช่วยเหลือจากสหกรณ์ก็ต้องสมัครเข้าเป็นสมาชิกของสหกรณ์เสียก่อน แล้วจึงจะได้รับความช่วยเหลือจากสหกรณ์ เพราะสหกรณ์ไม่ใช่ของค์การกุศล แต่เป็นองค์การเศรษฐกิจที่รวมบุคคลเพื่อช่วยเหลือซึ่งกันและกัน และช่วยตัวเอง

นอกจากนี้ ยังมองคุณค่าที่พึงปรารถนาเพื่อความเจริญมั่นคงแห่งสหกรณ์อีกบางประการ เช่น

(ก) การออมทรัพย์ สหกรณ์ทุกประเภทย่อมส่งเสริมให้สมาชิกรู้จักการออมทรัพย์ เพราะการออมทรัพย์เป็นรากฐานของความมั่นคง

(ข) ความซื่อสัตย์และความภักดี กล่าวคือ สมาชิกจะต้องมีความซื่อสัตย์สุจริตและความภักดีต่อสหกรณ์ เช่น ถ้าเป็นสมาชิกสหกรณ์หาทุน ก็ปฏิบัติตามเงื่อนไขกับสหกรณ์ด้วยความเที่ยงตรงสุจริต หรือถ้าเป็นสมาชิกสหกรณ์ผู้บริโภค ก็พยายามที่จะซื้อหาเครื่องอุปโภคบริโภคที่ร้านสหกรณ์ของตน ถึงแม้จะถูกหนอยแพงหนอยกซื้อ ด้วยถือเสียว่าเป็นร้านของตนเอง ตั้งใจเป็นต้น

(ค) ความสามัคคี คือความพร้อมเพรียงแห่งหมู่สมาชิกโดยการ
 รวมกันช่วยเหลือซึ่งกันและกันและช่วยตนเอง ขอนับว่าเป็นหลักสำคัญของ
 ของสหกรณ์ ตามธรรมเนียม บุคคลย่อมช่วยตัวเองอยู่แล้ว เพราะจะ
 หวังให้ผู้อื่นมาช่วยเสมอไปนั้น ย่อมไม่ได้โดยนัย การที่บุคคลจะช่วยตัว
 เองโดยลำพังเท่านั้น สำหรับกิจการอันเล็กน้อยก็อาจจัดทำสำเร็จได้ แต่
 ถ้าเป็นกิจการงานใหญ่โตก็ยากที่จะกระทำสำเร็จได้ เพราะคน ๆ เดียว
 ย่อมมีกำลังกาย กำลังทรัพย์ และกำลังปัญญาอันน้อย ฉะนั้น จึงจำเป็นต้อง
 ต้องรวบรวมกันเข้าเป็นหมู่คณะ รวมกำลังกาย กำลังทรัพย์ และกำลัง
 ปัญญา เข้าด้วยกันให้เกิดเป็นพลังที่เข้มแข็งยิ่งขึ้น ดังภาษิตที่ว่า "พลัง
 สองสามคน สามัคคี" ความพร้อมเพรียงแห่งหมู่คณะก่อให้เกิดกำลัง ทั้ง
 เพื่อให้สามารถประดัดของหมู่คณะเป็นผลสำเร็จ เมื่อต่างคนต่างช่วยกันให้
 สามารถประดัดของหมู่คณะเป็นผลสำเร็จ กิจการของแต่ละคนซึ่งเป็นส่วน
 หนึ่งของหมู่คณะก็ย่อมสำเร็จตามไปด้วย จึงถือเป็นหลักของสหกรณ์ว่า
 สมาชิกจักต้องรวมกันช่วยเหลือซึ่งกันและกันเพื่อช่วยตนเอง ดังคติของ
 สหกรณ์ที่ว่า "สมาชิกแต่ละคนเพื่อสมาชิกทั้งหมด และสมาชิกทั้งหมดเพื่อ
 สมาชิกแต่ละคน" (each for all, and all for each) ดังนั้น ความสำเร็จของ
 สหกรณ์ย่อมต้องอาศัยความสามัคคีพร้อมเพรียงของหมู่สมาชิกเป็นปัจจัย
 สำคัญ

๓. ข้อเปรียบเทียบระหว่างสหกรณ์กับบริษัทจำกัด
 และห้างหุ้นส่วน

เนื่องจากสหกรณ์เป็นองค์การเศรษฐกิจที่รวบรวมบุคคลหลายคนเพื่อ
 ดำเนินธุรกิจร่วมกัน ประกอบกับสหกรณ์บางรูป เช่น สหกรณ์พาณิชย์ก็

ดำเนินธุรกิจในการค้าทานเองเดียวกับบริษัทจำกัดหรือห้างหุ้นส่วน จึง
 ทำให้ผมเข้าใจผิดไปว่า สหกรณ์พาณิชย์กับบริษัทจำกัดหรือห้างหุ้นส่วน
 นามหดกการเหมือนกันหรือคล้ายคลึงกัน ซึ่งความจริงมิได้เป็นเช่นนั้น
 สหกรณ์แตกต่างกับบริษัทจำกัดหรือห้างหุ้นส่วน ในเรื่องหลักและวิธีดำเนิน
 การหลายประการ ฉะนั้น นักเศรษฐศาสตร์จึงได้จำแนกการดำเนินธุรกิจ
 แบบสหกรณ์ออกเป็นอีกประเภทหนึ่งต่างหาก เพราะถือว่าเป็นวิธีการ
 ดำเนินเศรษฐกิจแบบหนึ่ง และในทางกฎหมายถือว่าการดำเนินธุรกิจ
 ตามแบบสหกรณ์นั้นเป็นวิธีดำเนินงานที่แตกต่างกับวิธีอื่น ๆ เพราะฉะนั้นใน
 ประเทศต่าง ๆ ที่มีสหกรณ์แพร่หลายรวมทั้งประเทศไทยด้วย จึงได้มี
 กฎหมายคุ้มครองการสหกรณ์โดยเฉพาะ

ต่อไปนี้จะชี้แจงให้เห็นข้อแตกต่างระหว่างสหกรณ์กับบริษัทจำกัด
 และห้างหุ้นส่วน คือ

(๑) **วัตถุประสงค์** วัตถุประสงค์ของบริษัทจำกัด และห้างหุ้น
 ส่วนนั้น เพื่อแสวงหากำไรในการค้าเป็นตง เพราะฉะนั้น จึงต้องพยายาม
 ขอให้ถูกและขายให้แพง เพื่อเมือหักค่าใช้จ่ายทั้งหมดออกแล้ว จะได้มี
 กำไรสุทธิอย่างงาม เพื่อจะได้จ่ายเป็นเงินปันผลแก่ผู้ถือหุ้นที่ได้นำเงินมาตง
 ทุนไว้ในองค์การนั้น ๆ ส่วนสหกรณ์ถึงแม้จะเป็นการประกอบธุรกิจเช่น
 เดียวกับบริษัทจำกัดและห้างหุ้นส่วนก็ตาม แต่สหกรณ์มุ่งหมายที่จะช่วย
 เหลือและให้บริการแก่สมาชิกเป็นหลักสำคัญ เช่น ถ้าเป็นสหกรณ์ขาย
 ผลิตมุ่งหมายที่จะจำหน่ายผลิตของสมาชิกให้ได้ราคาดี หรือถ้าเป็น
 ร้านสหกรณ์มุ่งหมายที่จะขายสินค้าให้แก่สมาชิกด้วยราคาย่อมเยา กต่าง
 ดังนี้ ๆ ก็คือ สมาชิกรวมกันทำการค้า โดยวิธีช่วยเหลือซึ่งกันและกัน เพื่อ
 ให้เกิดประโยชน์แก่สมาชิกทุกคน โดยให้สหกรณ์เป็นตัวแทน

(๓) ลักษณะของการรวม สหกรณ์มุ่งเอาการรวมคนเป็นข้อสำคัญ เงินทุนนั้นเป็นเพียงอุปกรณ์ให้กิจการงานของสหกรณ์สามารถดำเนินไปได้โดยสะดวก ฉะนั้น การร่วมสมาชิกของสหกรณ์จึงต้องเลือกเพื่อน บุคคลที่จะเข้าเป็นสมาชิกได้ต้องมีลักษณะและคุณสมบัติตามที่กำหนดไว้ในข้อบังคับสหกรณ์ ดังนั้น โบนัสของสหกรณ์จึงวางขายในตลาดไม่ได้ และการโอนโหลันก็ทำได้ยากกว่า เพราะบุคคลที่จะรับโอนโหลันได้ จะต้องเข้าเป็นสมาชิกของสหกรณ์นั้นเสียก่อน ถ้าบังเอิญบุคคลนั้นไม่มีลักษณะไม่ถูกต้องดังที่กำหนดไว้ในข้อบังคับของสหกรณ์ บุคคลนั้นก็เข้าเป็นสมาชิกสหกรณ์ไม่ได้ และไม่มีโอกาสที่จะได้รับโอนโหลัน ถ้าเป็นสหกรณ์ไม่จำกัดสิ้นใจแล้ว ได้วางข้อจำกัดลักษณะของสมาชิกในเรื่องอาชีพ ความประพฤติ และจำกัดแดนไว้แคบ เพื่อให้บรรดาสมาชิกรู้จักกันดีและควบคุมกันได้ง่าย และการร่วมสมาชิกก็ต้องได้รับความเห็นชอบของที่ประชุมใหญ่ด้วย เพราะสมาชิกก็ต้องรับผิดชอบในหนี้สินของสหกรณ์ร่วมกัน และแทนกัน ส่วนบริษัทจำกัดหรือห้างหุ้นส่วนนั้น มุ่งเอาการรวมทุนเป็นข้อสำคัญ ฉะนั้น บริษัทจึงไม่เลือกตัวบุคคลผู้ถือหุ้นและไม่จำกัดว่าจะอยู่ที่ไหนใกล้ไกลเพียงใด สุดแต่จะเอาเงินทุนมารวมกันได้ก็เป็นการเพียงพอแล้ว อย่างในเมืองไทยเราเห็นกมหลายบริษัทที่มีผู้ถือหุ้นอยู่ในต่างประเทศ ดังนั้น โบนัสของบริษัทจึงอาจเดินขายในตลาดได้ ใครมีเงินจะซื้อขอได้ และอาจโอนโหลันให้ผู้อื่นได้ง่าย ไม่จำเป็นต้องได้รับความเห็นชอบจากผู้ถือหุ้นคนอื่น ๆ กล่าวสั้น ๆ ก็คือ สหกรณ์เป็นที่รวมคนโดยรวบรวมผู้ซึ่งอ่อนแอในทางเศรษฐกิจให้เกิดกำลังแข็งแรงขึ้น เพื่อดูแลและรอดพ้นจากการถูกเอาเปรียบ ส่วนบริษัทจำกัดหรือห้างหุ้นส่วนเป็นที่รวมทุนโดยรวบรวมคนที่มีกำลังทรัพย์อยู่แล้วให้เกิดพลังแข็งแรงยิ่งขึ้น เพื่อทำการค้าหากำไร

(๓) จำนวนหุ้นและมูลค่าของหุ้น หุ้นของสหกรณ์นั้น ไม่
 กฎหมายบังคับว่าจำนวนหุ้นทั้งหมดจะต้องมีผู้จองไว้จนครบจำนวนก่อนจ
 ทะเบียนสหกรณ์ เหตุนี้สหกรณ์จึงอาจกำหนดจำนวนหุ้นเผื่อไว้สำหรับ
 การรับสมาชิกใหม่ได้ และสหกรณ์ย่อมเปิดโอกาสให้บุคคลภายนอก
 ทุกคนที่มีลักษณะถูกต้องตามข้อบังคับเข้าเป็นสมาชิกและถือหุ้นได้ เพื่อให้มี
 สมาชิกเป็นจำนวนมากชน ส่วนหุ้นของบริษัทนั้น กฎหมายบังคับไว้ว่า
 จำนวนหุ้นทั้งหมดจะต้องมีผู้จองไว้ให้เสร็จก่อนจดทะเบียนตั้งช
 หากต่อไปภายหน้าถ้ามีความจำเป็นที่จะต้องเพิ่มทุนของบริษัทชนออก การ
 ออกหุ้นใหม่จะทำได้ก็แต่โดยมีมติพิเศษของผู้ถือหุ้นเดิม และหุ้นที่ออกใหม่
 นี้โดยปกติจะต้องเสนอขายให้แก่ผู้ถือหุ้นเดิมนนเสียก่อน ต่อเมื่อผู้ถือหุ้น
 เดิมไม่รับซื้อแล้ว บริษัทจึงจะนำออกเสนอขายให้แก่บุคคลภายนอก

เนื่องจากการแตกต่างในเรื่องจำนวนหุ้นดังกล่าวนี้ จึงมีผลบาง
 ประการ กล่าวคือ มูลค่าหุ้นของสหกรณ์มีค่าเท่าเดิมอยู่เสมอ คือ ไม่ชน
 ไม่ลง เพราะสหกรณ์เปิดโอกาสรับสมาชิกใหม่และให้สมาชิกซื้อหุ้นจาก
 สหกรณ์ได้เสมอ ส่วนมูลค่าหุ้นของบริษัทอาจชนลงได้เช่นเดียวกับสินค้า
 อื่น ๆ คือ ถ้าบริษัทได้กำไรเงินปันผลสูงชน ก็ย่อมจะมีผู้ต้องการซื้อ
 หุ้นของบริษัทมากขึ้น แต่เมื่อบริษัทไม่ทำการจำหน่ายหุ้นเพิ่มเติม จำนวน
 หุ้นมีน้อยกว่าที่ผู้ต้องการ ราคาซื้อขายสูงชนเป็นธรรมดา

อนึ่ง ในเรื่องมูลค่าหุ้นนั้น หุ้นของสหกรณ์มักจะมีมูลค่าค่อนข้าง
 ต่ำ เพื่อเปิดโอกาสให้ผู้ทรัพย์น้อยเข้าเป็นสมาชิกได้ เพราะต้องการ
 สมาชิกเป็นจำนวนมาก ส่วนมูลค่าหุ้นของบริษัทนั้นมักจะกำหนดไว้สูง
 เพื่อจะได้เงินทุนตามจำนวนที่กำหนดไว้ จำนวนผู้ถือหุ้นจะมีมากหรือน้อย

(กฎหมายสหกรณ์แห่งประเทศไทยกำหนดอัตราได้ไม่เกินร้อยละ ๖ ต่อปี)
 ซึ่งงานเหล่านี้เป็นค่าตอบแทนสำหรับเงินที่สมาชิกได้นำมาลงทุนไว้ ฉะนั้น ถ้า
 ใครเป็นสมาชิกสหกรณ์ขายทรัพย์สิน แต่ไม่ได้นำทรัพย์สินมาฝากให้สหกรณ์จัด
 การจำหน่าย หรือเป็นสมาชิกสหกรณ์ผู้บริโภคนั้น แต่ไม่ได้ซื้อสินค้าจาก
 ร้านเองก็ไม่ได้รับคุณประโยชน์อันใดจากการเป็นสมาชิก เพราะแม้จะมีข้อ
 บังคับยอมให้แบ่งเงินปันผลตามหุ้นด้วย เงินปันผลนั้นก็มีมูลค่าต่ำ ส่วนการ
 แบ่งกำไรของบริษัทจำกัดหรือห้างหุ้นส่วนนั้นแบ่งตามจำนวนหุ้นที่ถือ ผู้ใด
 ถือหุ้นมากก็ย่อมได้รับแบ่งกำไรมากตามส่วน ซึ่งเท่ากับเอาเงินมาต่อเงิน
 ผู้ถือหุ้นจะทำการค้ารายเล็กต่อกับบริษัทหรือไม่ก็ไม่เป็นข้อสำคัญ และ
 โดยปกติผู้ถือหุ้นมักจะไม่ได้ทำการค้ากับบริษัทที่ตนถือหุ้นอยู่ เพราะผู้ถือ
 หุ้นบางคนอยู่ห่างไกล และบางคนก็ไม่มีกิจกรรมอะไรเกี่ยวกับกิจการของ
 บริษัท

ตามที่กล่าวมานี้ จึงเห็นได้ว่า ถึงแม้สหกรณ์จะทำการค้าทำนอง
 เดียวกับบริษัทจำกัดหรือห้างหุ้นส่วนก็ตาม แต่วัตถุประสงค์และหลักการ
 ของสหกรณ์แตกต่างกับบริษัทจำกัดหรือห้างหุ้นส่วนอยู่มาก จนอาจกล่าว
 ได้ว่า การค้าแบบสหกรณ์กับการค้าแบบบริษัทจำกัดหรือห้างหุ้นส่วน
 เป็นวิธีการคนละอย่าง เพราะวัตถุประสงค์ของสหกรณ์นั้น เพื่อช่วยเหลือ
 ให้สมาชิกรอดพ้นจากการถูกเอาเปรียบ แต่บริษัทจำกัดและห้างหุ้น
 ส่วนตั้งขึ้นเพื่อแสวงหากำไร

๔. ประวัติกำเนิดของสหกรณ์ในประเทศไทย

ประเทศไทยเป็นประเทศกสิกรรม พืชเมืองนอกจากในครัวเมืองแล้ว
 มีอาชีพในทางเกษตรกรรมเป็นส่วนใหญ่ ในจำนวนพืชเมืองทั้งหมด มีพืช

ประกอบกิจการเกี่ยวกับเกษตรกรรมประมาณร้อยละ ๘๕ และรายได้
ส่วนใหญ่ของประเทศก็ได้มาจากพืชผลและผลิตภัณฑ์ทางเกษตรกรรม

จำเดิมแต่ประเทศไทยได้เริ่มทำการค้าขายกับนานาประเทศเมื่อกว่า
๓๐๐ ปีมาแล้ว ภาวะเศรษฐกิจในชนบทได้ค่อย ๆ แปรสภาพจากเศรษฐกิจ
เพื่อเลี้ยงตัวเองมาสู่เศรษฐกิจเพื่อการค้า กล่าวคือ แทนการปลูกข้าวแต่
พอบริโภคอย่างที่ทำกันอยู่ในสมัยก่อนๆ ชาวนาได้ปลูกข้าวมากยิ่งขึ้นเพื่อ
มีส่วนเหลือจากการบริโภคสำหรับส่งไปขายในต่างประเทศด้วย พืชผลอื่น ๆ
ก็เช่นเดียวกัน เมื่อมีการคมนาคมสะดวกขึ้นและการค้าขายขยายตัวออกไป
การทำมาหากิน แต่เดิมของชาวนาก็เปลี่ยนเป็น การทำมาค้าขาย ยิ่ง
ชนบทก็ เพื่อความก้าวหน้าของตนเอง ดังนั้น ชาวนาจึงต้องการทุนรอน
ในการขยายการทำนามากยิ่งขึ้น ทั้งรายจ่ายประจำวันของชาวนาก็เพิ่มขึ้น
ด้วย นอกจากนั้น การทำนาในประเทศเรายังต้องพึ่งฝนฟ้าอากาศเป็นส่วน
ใหญ่ จึงเป็นธุรกิจที่เสี่ยงอยู่มาก นอกจากการทำนาในเขตตั้งน้ำของกรม
ชลประทาน ชาวนาในระบอบเศรษฐกิจเพื่อการค้าต้องการใช้ทุนรอนและ
เงินกู้ แต่เดิมมายังไม่เคยมีองค์การเครดิตรูปใดในชนบทสำหรับช่วยเหลือ
ชาวนา พวกเขาจึงต้องพึ่งเงินกู้จากชนบทผู้ใหญ่มั่งมีเงิน หรือพ่อค้าใน
ท้องถิ่นซึ่งเรียกดอกเบี้ยในอัตราสูงมาก และบางรายก็ใช้วิธีการตกข้าว
และตกพืชผลอื่น ๆ ด้วย ภาวะเช่นนี้ยังผลให้ชาวนาได้เปรียบอย่างมาก
จึงเป็นการยากที่จะปลดเปลื้องหนี้สินโดยลำพังตนเองได้ เพราะต้องเสียดอก
เบี้ยในอัตราสูงมาก นอกจากนั้น การทำนาได้ผลไม่แน่นอน บางปีก็ได้ผล
ดี บางปีก็เสียหายได้ผลน้อย ถ้าการทำนาเสียหายสองสามปีติด ๆ กัน
ดอกเบี้ยก็จะพอกพูนมากขึ้น และในที่สุดลูกหนี้ ก็จะต้องโอนกรรมสิทธิ์นา
ให้แก่เจ้าหนี้ไป

เนื่องจากชาวนามีฐานะทรุดโทรม มีหนี้สินพันตัว และมีความเป็นอยู่อย่างอดคัดขัดสน เนื่องจากการทำนาไม่ได้ผลดังเก่า จึงได้เกิดมีความคิดที่จะแก้ไขภาวะเศรษฐกิจในการครองชีพของชาวนาเมื่อตอนปลายรัชกาลที่ ๕ โดยรัฐบาลได้พิจารณาระบบแก้ไขที่จะนำมาใช้ เช่น ดำริจะจัดตั้งธนาคารเกษตร (Agricultural Bank) ขึ้น ให้มีสาขาแผ่ไปในส่วนภูมิภาค เพื่อให้เงินกู้ช่วยเหลือชาวนา แต่มาขัดข้องอยู่ทบทวนหาเงินลงทุน หลักประกันเงินกู้ และการควบคุมมิให้ชาวนาทักยืมเงินทอดทิ้งนาและหลบหนีหนี้ ความคิดอันนี้จึงเป็นอันระงับไป ต่อมาในปีพ.ศ. ๒๔๕๖ กระทรวงพระคลังมหาสมบัติ (ปัจจุบันกระทรวงการคลัง) ได้เชิญเซอร์เบอร์นาร์ด ฮันเตอร์ (Sir Bernard Hunter) หัวหน้าธนาคารแห่งมัตราสประเทศอินเดีย ให้เข้ามาสำรวจในหลักการเกี่ยวกับเรื่องนี้ เซอร์เบอร์นาร์ด ฮันเตอร์ ได้ให้คำแนะนำให้จัดตั้ง "ธนาคารให้กู้ยืมแห่งชาติ" (National Loan Bank) ดำเนินกิจการให้ราษฎรกู้ยืมเงิน โดยยึดถือที่ดินและหลักทรัพย์อื่นเป็นหลักประกัน ส่วนการควบคุมมิให้ชาวนาทักยืมเงินทอดทิ้งนาและหลบหนีหนี้ นั้น เซอร์ เบอร์นาร์ด ฮันเตอร์ แนะนำให้จัดตั้งสมาคมที่เรียกว่า "สหกรณ์" ขึ้น การที่เลือกระบอบสหกรณ์นี้ เพราะเห็นว่านอกจากเป็นวิธีแก้ไขตั้งแต่เริ่มฐานะทางเศรษฐกิจของราษฎรแล้ว ยังเป็นวิธีให้ราษฎรรู้จักการประหยัดทรัพย์ และรู้จักการรวมกันช่วยซึ่งกันและกัน และช่วยตนเองด้วย

ในปีเดียวกันนี้ เซอร์ เบอร์นาร์ด ฮันเตอร์ เสนอความคิดเห็นเรื่องการจัดตั้งธนาคารให้กู้ยืมแห่งชาติ และการจัดตั้งสมาคม ที่เรียกว่า "สหกรณ์" กระทรวงพระคลังฯ ได้จัดงานสถิติพยากรณ์ขึ้นเป็นกรมขึ้น เจ้ากรมมีนามว่า "กรมสถิติพยากรณ์" เมื่อวันที่ ๓๐ มีนาคม ๒๔๕๖ กรม

นมหน้าทรวบรวมและแสดงสถิติทั่วไปของประเทศ และต่อมาได้ยกฐานะ
กรมสถิติพยากรณ์ขึ้นเป็นกรมชนอธิบดีขึ้นมาว่า "กรมพาณิชย์และสถิติ
พยากรณ์" เมื่อวันที่ ๓ กันยายน ๒๔๕๘ และได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ
ให้พระราชวรวงศ์เชอ กรมหมื่นพิทยาดงกรณ อธิบดีกรมตรวจและสาร
บัญชี (ปัจจุบันกรมบัญชีกลาง) กระทรวงพระคลังฯ มาดำรงตำแหน่ง
อธิบดีกรมพาณิชย์และสถิติพยากรณ์ กรมหมื่นราชการสำคัญอยู่ ๓ ส่วน
คือ (๑) การพาณิชย์ (๒) การสถิติพยากรณ์ (๓) การสหกรณ์

การที่ให้การจัดสหกรณ์อยู่ในส่วนราชการกรมนี้ ก็เพื่อจะทำการ
ทดลองจัดตั้งสหกรณ์ขึ้น ทั้งนี้เพราะกรมพาณิชย์และสถิติพยากรณ์อยู่ใน
ฐานะอันสัมพันธ์ต่อภาวะทางเศรษฐกิจของภูมิภาคทั่วประเทศ ยิ่งกว่าราช
การส่วนอื่นในสมัยนั้น ประกอบกับงานสหกรณ์เป็นงานใหม่ซึ่งรัฐบาล
เพิ่งริเริ่มจัดใหม่ขึ้น และในการจัดตั้งสมาคมสหกรณ์ในระยะแรกนี้ จะ
ต้องอาศัยเงินกู้จากแบงก์สยามกัมมาจล จำกัด (ปัจจุบันธนาคารไทย
พาณิชย์ จำกัด) ซึ่งมีกระทรวงพระคลังฯ เป็นผู้ค้ำประกัน จึงสมควรจะ
ให้แผนกสหกรณ์อยู่ในสังกัดของกระทรวงพระคลังฯ เพื่อจะได้รู้เห็นและ
ควบคุมงานจัดสหกรณ์อย่างใกล้ชิด ดังนั้นแผนกสหกรณ์จึงอยู่ในกรม
พาณิชย์และสถิติพยากรณ์ และพระราชวรวงศ์เชอ กรมหมื่นพิทยาดงกรณ
ทรงดำรงตำแหน่งนายทะเบียนสหกรณ์ด้วย ฉะนั้น จึงอาจกล่าวได้ว่า
พระราชวรวงศ์เชอ กรมหมื่นพิทยาดงกรณ ทรงเป็นผู้นำ (pioneer) และ
ปลุกฝังวิชาการสหกรณ์ขึ้นในประเทศไทย

การจัดสหกรณ์ในประเทศไทยในสมัยเริ่มแรกนั้น มุ่งที่จะช่วยเหลือ
เกษตรกรเด็กและจะแก้ปัญหาเรื่องหนี้สินในชนบทเป็นประการสำคัญ ใน
การรณทางการได้พิจารณาสหกรณ์หาทุนแบบต่าง ๆ ที่จัดอยู่ในทวีปยุโรป

เช่น ชูลซ์ เดลิตซ์ (Schulze-Delitzsch) ไรฟ์ไฟเซน (Raiffeisen) และ
 ลูซซัตติ (Luzzatti) เปรียบเทียบกัน ในที่สุดเห็นว่า สหกรณ์หาทุนแบบ
 ไรฟ์ไฟเซนซึ่งมีกำเนิดในประเทศเยอรมันนี้เหมาะสมกับสภาพของกสิกรและ
 ภาวะเศรษฐกิจของประเทศไทยยิ่งกว่ารูปอื่น ๆ โดยที่สหกรณ์ไรฟ์ไฟเซน
 นั้นมีความมุ่งหมายจะช่วยเหลือชาวกสิกรชนเล็ก เป็นสหกรณ์ไม่จำกัดถิ่นที่
 และมิแดนแคบ เพื่อสมาชิกจะได้รู้จักกันดีและสามารถควบคุมดูแลซึ่งกัน
 และกันได้ ฉะนั้น ปัญหาที่เคยวิตกว่า กสิกรผู้ยากจะทอดทิ้งนาและหลบ
 หนีเงินจึงเป็นอันหมดไป เพราะสมาชิกทุกคนรู้จักกันดี และมีความรับผิดชอบ
 ชอบในหนี้สินของสหกรณ์ร่วมกันและแทนกันโดยไม่จำกัด ย่อมจะต้อง
 ควบคุมดูแลซึ่งกันและกัน จึงได้เลือกเอาแบบไรฟ์ไฟเซนเป็นหลัก และได้
 จัดตั้งสหกรณ์แบบนอนเป็นสหกรณ์หาทุนทางเกษตรกรรมชนเป็นประเภท
 แรก วัตถุประสงค์อันเป็นมูลฐานในการจัดสหกรณ์หาทุนทางกสิกรรมก็
 คือ ประการแรกเพื่อจัดหาทุนมาให้ชาวนากุ้ยมในอัตราดอกเบี้ยอันสมควร
 เพื่อชำระหนี้สินแก่ที่ตอ้งเดียดอกเบยแพง และเพื่อใช้ประกอบและขยาย
 อาชีพกสิกรรม ประการที่สองเพื่อเป็นองค์การอบรมมโนสัยชาวนาให้รู้
 จักการประหยัดทรัพย์และการรวมกันช่วยซึ่งกันและกันเพื่อช่วยตนเอง ใน
 ประการสุดท้าย โดยที่สหกรณ์หาทุนถือหลักความรับผิดชอบร่วมกันและแทน
 กัน จึงเป็นเครื่องมือที่ดีที่สุดในการอบรมให้เกิด "น้ำใจสหกรณ์"
 (Co-operative Spirit) แก่บรรดาสมาชิก เพื่อสมาชิกต่างจะได้ควบคุม
 ดูแลช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ตามหลักสหกรณ์ ดังนั้น จึงจัดสหกรณ์
 ประเภทชนกอนเพื่อเป็นการช่วยกสิกร เพราะถ้ากสิกรหลุดดีทมิในที่
 ของตนเองกลายเป็นคนมือเปล่าแล้ว จะเป็นการยากอย่างยิ่งที่จะช่วยเหลือ
 ดังเสริมให้พื้นฐานของตนได้ นอกจากนั้นสหกรณ์รูปอื่นจะได้เป็นรากฐานใน
 การจัดขยายสหกรณ์ประเภทอื่น ๆ ต่อเนื่องตามไปด้วย

กรมพาณิชย์และสถิติพยากรณ์ได้ทดลองจัดตั้งสหกรณ์หาทุนขึ้นใน
จังหวัดพิษณุโลกเป็นแห่งแรกเมื่อตอนปลายปี พ.ศ. ๒๔๕๘ คือ "สหกรณ์
วัดจันทร์ ไม่จำกัดสินใช้" ซึ่งได้จดทะเบียนเมื่อวันที่ ๒๖ กุมภาพันธ์ ๒๔๕๘
และรัฐบาลได้ทำความตกลงกับแบงก์สยามกัมมาจด จำกัด เพื่อให้สหกรณ์
ที่จัดตั้งขึ้นกู้ยืมเงินไปใช้เป็นทุนดำเนินงานภายในวงเงินซึ่งรัฐบาลค้ำประกัน
ต่อมากก็ได้จัดตั้งสหกรณ์หาทุนขึ้นในจังหวัดลพบุรีและจังหวัดอื่น ๆ ส่วน
กฎหมายสำหรับการจัดสหกรณ์ในระยะแรกนั้น โดยที่รัฐบาลมีความ
มุ่งหมายเองตนที่จะจัดงานขึ้นเป็นการทดลองดูก่อน จึงยังมีได้ตรากฎหมาย
ว่าด้วยการจัดสหกรณ์ขึ้นใช้โดยเฉพาะ แต่หากได้ตราพระราชบัญญัติเพิ่มเติม
เพิ่มเติม พ.ศ. ๒๔๕๘ ขึ้นใช้สำหรับการจดทะเบียนสหกรณ์หาทุนประเภท
เดียวไปพลางก่อนเป็นการชั่วคราว ครั้นเมื่อการจัดสหกรณ์ปรากฏผลดี
และเป็นที่น่าพอใจว่าจะจัดให้กว้างขวางและมั่นคงสืบไปได้ รัฐบาลจึงได้
ตรากฎหมายว่าด้วยสหกรณ์ โดยเฉพาะขึ้น คือ "พระราชบัญญัติสหกรณ์
พุทธศักราช ๒๔๗๑" ต่อจากนั้นมาทางการได้จัดขยายสหกรณ์หาทุนให้แพร่
หลายยิ่งขึ้นเป็นลำดับ และแม้ในทุกวันนี้สหกรณ์หาทุนทางสถิติกรรมก็ยังคง
เป็นประเภทที่สำคัญและแพร่หลายที่สุดในจังหวัดต่าง ๆ ของประเทศไทย
และตั้งแต่ พ.ศ. ๒๔๗๘ ได้เริ่มจัดขยายสหกรณ์ประเภทอื่นๆ เช่นสหกรณ์
เช่าซื้อที่ดิน สหกรณ์ขายข้าวและพืชผล สหกรณ์ผู้บริโภคน้ำ ฯลฯ

ทุนสำหรับสหกรณ์หาทุนในระยะแรกนั้น คงได้จากเงินให้กู้ของ
แบงก์สยามกัมมาจด จำกัด ดังกล่าวแล้ว จนถึงปี ๒๔๗๖ รัฐบาลได้
อนุมัติเงินลงทุนในงบประมาณประจำปีของกรมสหกรณ์เพื่อเป็นทุนสำหรับ
จัดสหกรณ์ ในปี ๒๔๗๓ ได้อนุมัติให้ใช้เงินจากคลังออมสินอีกทางหนึ่ง
และในปี ๒๔๗๓ ได้ใช้ทุนจากพันธบัตรเงินกู้เพื่อสหกรณ์อีกทางหนึ่ง ต่อ

มาในปี ๒๔๘๖ ได้มีกฎหมายก่อตั้ง "ธนาคารเพื่อการสหกรณ์" คือพระ
 ราชบัญญัติธนาคารเพื่อการสหกรณ์ พุทธศักราช ๒๔๘๖ ซึ่งได้ประกาศ
 เมื่อวันที่ ๘ มีนาคม ๒๔๘๖ และพระราชกฤษฎีกากำหนดกิจการธนาคาร
 เพื่อการสหกรณ์ พุทธศักราช ๒๔๘๗ ซึ่งประกาศเมื่อวันที่ ๒๖ พฤศจิกายน
 ๒๔๘๗ และตามพระราชกฤษฎีกานำบัญญัติให้ธนาคารเพื่อการสหกรณ์เริ่ม
 ประกอบธุรกิจตั้งแต่วันที่ ๑ มกราคม ๒๔๘๗ เป็นต้นไป ธนาคารนี้จัดทำ
 หน้าที่เป็นองค์การกลางจัดหาทุนสำหรับสหกรณ์ประเภทหาทุนในประเทศไทย
 ไทยมาจนถึงปัจจุบัน

๕. กฎหมายสหกรณ์

ในการจัดสหกรณ์ในประเทศไทยโดยมากได้ตรากฎหมายเพื่อคุ้มครอง
 การสหกรณ์ขึ้นโดยเฉพาะ และในบางประเทศก็บัญญัติรวมอยู่ในกฎหมาย
 อื่น สำหรับประเทศไทยมีกฎหมายคุ้มครองโดยเฉพาะ คือพระราชบัญญัติ
 สหกรณ์ พุทธศักราช ๒๔๘๓ พระราชบัญญัติสหกรณ์แก้ไขเพิ่มเติมพุทธ
 ศักราช ๒๔๘๗ และพระราชบัญญัติสหกรณ์แก้ไขเพิ่มเติม พุทธศักราช
 ๒๔๘๗ (ฉบับที่ ๒) เป็นต้น

ตามพระราชบัญญัติสหกรณ์ พุทธศักราช ๒๔๘๓ นี้ บัญญัติว่า
 ชุมชนซึ่งประสงค์จะระดมทุนเป็นสหกรณ์จะต้องมีจำนวนคนไม่ค้ำ
 กว่า ๓๐ คน และมีวัตถุประสงค์เพื่อดำเนินกิจการร่วมกันเป็นประโยชน์ดำเนิน
 แก่สมาชิกทั้งปวงในทางทรัพย์สิน พระราชบัญญัตินี้ได้เปิดทางไว้กว้าง
 เพื่อรับจดทะเบียนสหกรณ์ได้ทุกประเภท สหกรณ์ซึ่งอาจจดทะเบียนเป็น
 สหกรณ์ได้นั้น กฎหมายมิได้แบ่งไว้ตามประเภทของสหกรณ์ เช่น สหกรณ์
 หาทุน สหกรณ์การช่าง สหกรณ์ผู้บริโภค สหกรณ์นิคม สหกรณ์บำรุง

ทุกชนิด แต่ได้จำแนกออกเป็นชนิดตามวิธีการจำหน่ายกำไร ดังปรากฏ
ข้อความละเอียดในพระราชบัญญัติที่อ้างแล้ว

ต่อมาเมื่อจะขอจดทะเบียนเป็นสหกรณ์จะต้องระบุว่า เป็นสหกรณ์
“จำกัดสินใช้” หรือ “ไม่จำกัดสินใช้” ด้วย เพื่อให้ทราบถึงความรับผิดชอบ
ผิดของสมาชิกในหนี้สินของสหกรณ์ว่ามีอยู่เพียงใด คือ สำหรับ “สหกรณ์
จำกัดสินใช้” สมาชิกทุกคนต้องรับใช้หนี้สินของสหกรณ์จำกัดเพียงไม่เกิน
ราคาหุ้นของตนที่ยังส่งไม่ครบ ส่วน “สหกรณ์ไม่จำกัดสินใช้” นั้น สมาชิก
ทุกคนต้องรับใช้หนี้สินของสหกรณ์ร่วมกันและแทนกันโดยไม่จำกัด ต่อมา
เมื่อได้จดทะเบียนเป็น “สหกรณ์” ตามพระราชบัญญัติสหกรณ์
พ.ศ. ๒๔๗๓ แล้ว กฎหมายถือว่าเป็นนิติบุคคล ฉะนั้น สหกรณ์จะต้อง
เลือกตั้งสมาชิกขึ้นเป็นคณะกรรมการดำเนินการ เพื่อจัดดำเนินงานของ
สหกรณ์ให้เป็นไปตามกฎหมาย ข้อบังคับของสหกรณ์ และข้อแนะนำของ
นายทะเบียนสหกรณ์

อนึ่ง เพื่อให้พระราชบัญญัติสหกรณ์นี้ ให้ได้ผลดีมีความมุ่งหมาย
มาตรา ๖ ได้ให้อำนาจรัฐมนตรีว่าการกระทรวงที่จะกำหนดตามซึ่งเห็นสมควร
และประกาศในราชกิจจานุเบกษาเป็นคราว ๆ ว่าจะยอมรับจดทะเบียน
สหกรณ์ชนิดใด และประเภทใดบ้าง และทั้งให้มีอำนาจกำหนดว่าบุคคล
จำพวกใดบ้างอาจรวมกันตั้งสหกรณ์ และในเขตใดบ้างที่จะตั้งสหกรณ์
ชนิดใด

การที่ยังมิได้ประกาศเปิดแผนรับจดทะเบียนสหกรณ์ทุกประเภททั่ว
ทุกอำเภอ นั้น มีเหตุผลบางประการ กล่าวคือ

- (๑) สหกรณ์เป็นองค์การที่เกี่ยวกับหัวใจและความสัมพันธ์พร้อม
ของประชาชน ฉะนั้นการจัดสหกรณ์จึงต้องอาศัยความพร้อมเพียงและ

ความต้องการของประชาชนเป็นเหตุสำคัญ ในท้องถิ่นใดที่ยังขาดลักษณะอัน
เหมาะสมที่จะจัดตั้งสหกรณ์ชนในเวลานี้ หรือในขณะประชาชนยังไม่
ต้องการความช่วยเหลือโดยวิธีการสหกรณ์ ก็ยังไม่สมควรที่จะเปิดการ
สหกรณ์ชน

(๒) ถ้าทางราชการจะประกาศรับจดทะเบียนสหกรณ์ทุกประเภท
และเปิดแดนให้ทั่วทั้งประเทศแล้ว จะยากแก่การตรวจตราและควบคุมให้
สหกรณ์ที่ตั้งขึ้นนั้นดำเนินการเป็นผลดีและสำเร็จได้ เพราะอาจมีสหกรณ์
รูปต่าง ๆ ตั้งขึ้นในท้องที่ซึ่งห่างไกลกันแห่งละหนึ่งหรือสองสามคัม ซึ่งจะ
ต้องมีพนักงานเจ้าหน้าที่เป็นจำนวนมากมาย ทงจะสิ้นเปลืองเงินค่าพาหนะ
เดินทางของรัฐบาดเกินกว่าผลดีควรจะได้ และนอกจากนั้นสหกรณ์เหล่านี้
ก็จะไม่สะดวกที่จะร่วมมือประสานงานเพื่อประกอบธุรกิจต่าง ๆ ในระหว่าง
สามคัมสหกรณ์ด้วยกัน เพราะต่างอยู่ห่างไกลกัน

(๓) สหกรณ์เป็นองค์การที่ถาวรยืนนาน การจัดตั้งจึงต้องระมัด
ระวังให้เป็นผลสำเร็จ ไม่ใช่ตั้งขึ้นขึ้นแล้วไปเลิกล้มในบั้นแรก ฉะนั้น การ
จัดสหกรณ์รูปใหม่ ๆ จึงจำเป็นจะต้องตั้งขึ้นแต่ของสามคัม เพื่อเป็นตัวอย่าง
และทดลองผลเสียก่อน เมื่อปรากฏว่าอาจจัดสำเร็จได้แน่นอน จึงขยายให้
แพร่หลายยิ่งขึ้น อนึ่ง สหกรณ์ไม่ใช่เป็นองค์การกุศล เงินทุนที่สหกรณ์
กูดมไปนั้นจะต้องได้รับใช้คนจนครบจำนวน ฉะนั้น จึงจำเป็นจะต้องมีการ
ควบคุมใกล้ชิด

(๔) การจัดสหกรณ์ให้กว้างขวางออกไปนั้น จำเป็นต้องมีเงินทุน
และมีพนักงานเจ้าหน้าที่กับเงินค่าใช้จ่าย เพื่อทำการตรวจตราและควบคุม
สหกรณ์โดยใกล้ชิด ฉะนั้น สหกรณ์ที่จัดขยายออกไปโดยเร่งร้อนนั้น
อาจไปชวดเซตัมเด็กเสียก็ได้ และแทนที่จะเป็นคุณประโยชน์แก่ประชาชน

จากถักถายเป็นไทยไป และทรงอาจทำให้เจาหนซึ่งเป็นผู้ใหญ่มทุน
 พลดยชาติทนไปด้วย ส่วนในสัทกรณไม่จำกัดสินไซนั้น สมาชิกอาจถึงกับ
 ต้องหมดเนอดันตัวไปก็เป็นที่ เพราะสมาชิกรต้องรับผิดชอบร่วมกันและแทน
 กันในบรรดาหนัดนของสัทกรณโดยไม่จำกัด ฉะนั้น ขอนทางการจำเป็น
 ต้องระมัดระวังให้มาก เพราะถ้าสัทกรณต้องเลิกกันไปหลาย ๆ สماعيل
 จะทำให้ประชาชนเสื่อมความนิยมเดอมได้ อันจะเป็นการยากอย่างยิ่งที่จะ
 เรียกของเอาความนิยมเดอมได้นักถักคนมาได้อีก ซึ่งทรงจะเป็นอุปสรรค
 แก่การจัคขยายสัทกรณในภายหน้า

โดยเหตุผลดังกล่าวแล้ว ฉะนั้น ก่อนที่ทางการจะประกาศเปิดการ
 สัทกรณในท้องที่ใด จึงต้องพิจารณาดังความเหมาะสม คุณประโยชน์
 และผลได้ผลเสียโดยรอบคอบ ทั้งนี้ ก็เพราะในเวลานมเงินทุนดำหรับจัค
 ขยายสัทกรณอย่างจำกัด และพนักงานเจาหนาทกมจนวนน้อย จึงต้อง
 พยายามให้ได้ประโยชน์อย่างดีที่สุดเท่าที่จะพึงกระทำได้ และให้สัทกรณที่
 ตั้งขนแตงนหมความเจริญรุ่งเรืองและอำนวยเป็นคุณประโยชน์แก่สมาชิกร
 อย่างจริงจัง ในเวลานมของมทองทอกเป็นอนมากที่ตองการความช่วยเหลือ
 จากวิชิการสัทกรณ กระทบวงสัทกรณจึงต้องพิจารณจัคทำไปก่อนหลัง
 ตามความสำคัญแห่งท้องถิน ความตองการของประชาชน ตามนโยบาย
 และแนวทางที่กำหนดไว้ในแผนพัฒนาการเศรษฐกิจแห่งชาติ และกำลังเงิน
 ทุนที่มีอยู่

๖. อำนาจและหน้าที่ของนายทะเบียนสัทกรณ

ตามพระราชบัญญัติสัทกรณ พุทธศักราช ๒๔๗๓ ได้บัญญัติให้นาย
 ทะเบียนสัทกรณนายหนง ซึ่งแต่งตั้งโดยรัฐมนตรีว่าการกระทรวงสัทกรณมี
 หน้าที่รับผิดชอบทะเบียนสัทกรณ และกระทำการอื่น ๆ ตามพระราชบัญญัติ
 สัทกรณ

อำนาจและหน้าที่ของนายทะเบียนสหกรณ์ที่สำคัญ ๆ ซึ่งสรุปแล้ว มีดังต่อไปนี้ เช่น

(๑) รับผิดชอบทะเบียนสหกรณ์ ขอบบังคับสหกรณ์ และการแก้ไขเพิ่มเติมขอบบังคับสหกรณ์

(๒) ตรวจสอบบัญชีและตรวจสอบสหกรณ์อย่างน้อยปีละครั้งทุกสหกรณ์ หรือจะมีหนังสืออนุญาตให้ผู้อื่นทำแทนก็ได้

(๓) ให้ความเห็นชอบในการกำหนดแผนสหกรณ์

(๔) อนุญาตวงเงินประจำปีของสหกรณ์ทุกสมาคม

(๕) พิจารณาอนุญาตให้สหกรณ์หนึ่งให้ออกสหกรณ์หนึ่งกู้เงิน

(๖) ให้ความเห็นชอบในการที่สหกรณ์จะฝากเงินของตน ในธนาคารใด ๆ

(๗) พิจารณาอนุญาตการเบิกจ่ายเงินทุนสาธารณของสหกรณ์

(๘) ให้ความเห็นชอบในการที่สหกรณ์จะซื้อหุ้นบริษัทจำกัดที่ประกอบธุรกิจอันยังความสะดวก หรือส่งเสริมความจำเป็นให้บังเกิดแก่กิจการของสหกรณ์

(๙) ตั้งให้เลิกสหกรณ์ ตั้งผู้ชำระบัญชีสหกรณ์ รับผิดชอบทะเบียนการชำระบัญชีสหกรณ์ และตัดชื่อสหกรณ์ออกจากทะเบียน

(๑๐) ควบคุมสหกรณ์ในด้านวิชาการ ธุรกิจ และการเงิน

(๑๑) ตรวจสอบควบคุมและแนะนำส่งเสริมกิจการของสหกรณ์ให้เป็นไปด้วยดี โดยให้สหกรณ์ดำเนินกิจการตามกฎหมาย ขอบบังคับ และระเบียบแบบแผนที่กำหนดไว้

๗. ประวัติการสถาปนากระทรวงสหกรณ์

ในปี พ.ศ. ๒๔๖๓ ได้มีประกาศพระบรมราชโองการลงวันที่ ๒๐ สิงหาคม ๒๔๖๓ ดำรัสเหนือเกล้าฯ สั่งว่า “กรมพาณิชย์แลสถิติพยากรณ์ ในกระทรวงพระคลัง เป็นกรมที่มีหน้าที่ตรงต่อการเผยทางพาณิชย์ ให้ยกกรมพาณิชย์แลสถิติพยากรณ์ขึ้นสู่ฐานะแห่งกระทรวง แต่อยู่ในบังคับบัญชาของที่ประชุม ชื่อสภาเผยแผ่พาณิชย์” ฯลฯ ฯลฯ “ให้มหาอำมาตย์เอก พระเจ้าพี่ยาเธอ กรมพระจันทบุรีนฤนาถ เป็นนายกแห่งสภา ให้มหาอำมาตย์โท พระราชวรวงศ์เชอ กรมหมื่นพิทยาลงกรณ์เป็นอุปนายก” ต่อมาเมื่อวันที่ ๒๘ กันยายน ๒๔๖๔ ได้มี “ประกาศเพิ่มเติม ว่าด้วยสภาเผยแผ่พาณิชย์หฤฯ กระทรวงพาณิชย์” อธิบายระเบียบราชการว่า “สภาเผยแผ่พาณิชย์หฤฯ กระทรวงพาณิชย์ เป็นกระทรวงที่มีหน้าที่เผยแผ่พาณิชย์ของบ้านเมือง ระเบียบต่างกับกระทรวงอื่นเฉพาะในข้อที่เรียกตำแหน่งเสนาบดีว่าสภานายก มีกรรมการสภาอันประกอบด้วยข้าราชการต่างกระทรวงช่วยดำรงกิจการ ส่วนงานประจำกระทรวงอันไม่ต้องปรึกษาหาฤฯนั้น ก็แบ่งเป็นกรมเป็นกอง มีหัวหน้าประจำรับผิดชอบเหมือนกับระเบียบกระทรวงอื่น ๆ ระเบียบการของสภาเผยแผ่พาณิชย์หฤฯ กระทรวงพาณิชย์ จึงแบ่งออกได้เป็นสองส่วน คิดแลปรึกษาการ (คือกรรมการสภา) ส่วนหนึ่ง กระทำการ (คือกระทำการประจำกระทรวง) อีกส่วนหนึ่ง”

อนึ่ง สำหรับแผนกสหกรณ์ซึ่งอยู่ในกรมพาณิชย์แลสถิติพยากรณ์ ก็ได้รับการยกย่องให้เป็น “กรมสหกรณ์” โดยปริยาย และมีพระราชวรวงศ์เชอ กรมหมื่นพิทยาลงกรณ์ รองเสนาบดีกระทรวงพาณิชย์ทรงเป็นนายทะเบียนสหกรณ์ต่อไป ต่อมาในพ.ศ. ๒๔๖๘ ทางกรมได้รวมกระทรวงพาณิชย์เข้ากับกระทรวงคมนาคมเรียกชื่อว่า “กระทรวงพาณิชย์และคมนาคม” ใน พ.ศ. ๒๔๗๕ ทางกรมได้รวมกระทรวงเกษตรราชการ

เข้ากับกระทรวงพาณิชย์และคมนาคมเรียกชื่อว่า "กระทรวงเกษตรพาณิชย์
การ" ใน พ.ศ. ๒๔๗๒ ได้เปลี่ยนชื่อเป็น "กระทรวงเศรษฐกิจ" ^{๕๕} ทง
กรมสหกรณ์ได้อยู่ในสังกัดกระทรวงเหล่านี้ตลอดมา จนถึง พ.ศ. ๒๔๗๘
กรมสหกรณ์ได้โอนมาสังกัด "กระทรวงเศรษฐการ" ต่อมาใน พ.ศ.
๒๔๘๕ รัฐบาลมีนโยบายจะส่งเสริมและขยายการสหกรณ์ให้แพร่หลาย
ยิ่งขึ้น กรมสหกรณ์จึงได้รับสถาปนาขึ้นเป็น "กระทรวงการสหกรณ์" ตาม
พระราชบัญญัติปรับปรุงกระทรวง ทบวง กรม พ.ศ. ๒๔๘๕ ซึ่งได้ประกาศ
ใช้เมื่อวันที่ ๓๒ มีนาคม ๒๔๘๕ และได้มีการแก้ไขชื่อกระทรวงการ
สหกรณ์เป็น "กระทรวงสหกรณ์" ตามพระราชบัญญัติปรับปรุงกระทรวง
ทบวง กรม พ.ศ. ๒๔๘๖

๘. อำนาจหน้าที่และการแบ่งส่วนราชการของ กระทรวงสหกรณ์

ตามพระราชบัญญัติปรับปรุงกระทรวง ทบวง กรม พ.ศ. ๒๔๘๖
ซึ่งได้ประกาศใช้เมื่อวันที่ ๒๖ ธันวาคม ๒๔๘๖ กำหนดให้กระทรวงสหกรณ์
มีอำนาจและหน้าที่เกี่ยวกับการจัด ควบคุม และส่งเสริมการสหกรณ์ และ
ให้แบ่งส่วนราชการในกระทรวงสหกรณ์ดังนี้คือ

- (๑) สำนักงานเลขาธิการรัฐมนตรี
- (๒) สำนักงานปลัดกระทรวง
- (๓) กรมตรวจบัญชีสหกรณ์
- (๔) กรมสหกรณ์ที่ดิน
- (๕) กรมสหกรณ์ชนกิจ
- (๖) กรมสหกรณ์พาณิชย์

๙. นโยบายที่แถลงไว้ต่อสภาว่างรัฐธรรมนุญ

รัฐบาลปัจจุบันนี้มี ๖ พรรค ๖ มุขพล ๓ ฤกษ์ ๓ ณะวัชต์ เป็นนายกรัฐมนตรี ได้แถลงนโยบายต่อสภาว่างรัฐธรรมนุญ เมื่อวันที่ ๑๒ กุมภาพันธ์ ๒๕๐๒ ในส่วนที่เกี่ยวกับการสหกรณ์มีข้อความดังต่อไปนี้

“ในการบริหารประเทศในครั้งนี้ รัฐบาลนี้เห็นว่าจำเป็นที่จะต้องแก้ไข และปรับปรุงเศรษฐกิจของประเทศเป็นเรื่องใหญ่และเป็นอันดับที่หนึ่ง ทั้งนี้ ก็เพื่อให้มีรายได้ที่แท้จริงสูงขึ้น ซึ่งจะทำให้ระดับการครองชีพของประชาชนสูงขึ้นด้วย ฉะนั้นรัฐบาลจะได้ปรับปรุงการคลังและการเงินของประเทศ กำหนดการส่งเสริมการเกษตรกรรม การสหกรณ์ การอุตสาหกรรมและการค้า ตลอดจนงานการคมนาคม ได้ก้าวหน้าเป็นประโยชน์แก่ประชาชนอย่างกว้างขวางยิ่งขึ้น”

เพื่อปฏิบัติให้เป็นไปตามนโยบายนี้ กระทรวงสหกรณ์จะได้แก้ไขปรับปรุงสหกรณ์ต่างๆ ที่อ่อนแอให้มีฐานะมั่นคงยิ่งขึ้น สหกรณ์ใดที่ไม่สามารถจะแก้ไขปรับปรุงให้ดำเนินการได้ นายทะเบียนสหกรณ์จะได้พิจารณาสั่งให้เลิกสหกรณ์นั้นเสีย สำหรับสหกรณ์ที่ดำเนินการได้ผลดี ก็จะได้ส่งเสริมให้ขยายกิจการให้กว้างขวางยิ่งขึ้น และจะจัดตั้งสหกรณ์บางรูปที่เหมาะสมกับความต้องการของประชาชนให้มีจำนวนเพิ่มขึ้น ทั้งจะได้ออกจัดตั้งสหกรณ์รูปใหม่บางรูปเพื่ออุดหนุน ถ้าปรากฏว่าได้ผลดีและเป็นที่ยอมรับของประชาชน ก็จะได้จัดขยายให้แพร่หลายต่อไป

๑๐. เงินกู้ที่ใช้เป็นทุนของสหกรณ์

เงินกู้ซึ่งได้จากแบงก์สยามกัมมาจต จำกัด ดังกล่าวข้างต้น ได้ใช้เป็นทุนของสหกรณ์ในระยะเริ่มแรก และสิ้นสุดในปี ๒๕๑๖ ซึ่งเป็นปีที่

รัฐบาลได้อนุมัติเงินทุนสำหรับจัดสหกรณ์ขึ้นเป็นปีแรก ในปัจจุบันเงินกู้ที่ใช้เป็นทุนของสหกรณ์ มีที่มาจาก ๕ ทาง ดังต่อไปนี้

(๑) ธนาคารเพื่อการสหกรณ์ ธนาคารนี้ตั้งขึ้นตามพระราชบัญญัติธนาคารเพื่อการสหกรณ์ พ.ศ. ๒๔๘๖ เพื่อจัดหาทุนให้สหกรณ์กู้ยืม ทุนของธนาคารได้จากทุนค่าหุ้นซึ่งกระทรวงสหกรณ์ และสหกรณ์ต่าง ๆ เป็นผู้ถือ เงินฝาก เงินสำรอง เงินกู้จากพันธบัตรเพื่อการสหกรณ์ เงินกู้จากธนาคารออมสินและกระทรวงการคลัง (เงินสะสมของข้าราชการ) ธนาคารนี้ได้เริ่มประกอบธุรกิจตั้งแต่วันที่ ๓ มกราคม ๒๔๘๐ เป็นต้นมา ได้ให้บริการเงินกู้เป็นการช่วยเหลือสหกรณ์หาทุนในจังหวัดต่างๆ เป็นอย่างดี ขณะนี้ธนาคารมีฐานะมั่นคง และดำเนินงานด้วยความเรียบร้อย และได้ผลดีตลอดมา

(๒) ธนาคารสหกรณ์จังหวัด ทางการได้จัดตั้งธนาคารสหกรณ์จังหวัดขึ้นเป็นการทดลองผล ๒ ธันวาคม คือ ธนาคารสหกรณ์เชียงใหม่ จำกัดสินไช้ และธนาคารสหกรณ์อุดรดิตถ์ จำกัดสินไช้ ธนาคารทั้งสองนี้ได้จดทะเบียนตามพระราชบัญญัติสหกรณ์ พ.ศ. ๒๔๗๓ โดยมีธันวาคมสหกรณ์เป็นผู้ถือหุ้นเป็นส่วนใหญ่ และมีเอกชนถือหุ้นด้วย เงินทุนดำเนินการของธนาคารได้มาจากเงินค่าหุ้น เงินฝาก เงินสำรอง และเงินกู้จากธนาคารเพื่อการสหกรณ์ ธนาคารสหกรณ์จังหวัดทั้งสองนี้ได้ดำเนินงานมาด้วยความเรียบร้อย และได้ผลดี แต่เนื่องจากได้ประกาศใช้พระราชบัญญัติธนาคารพาณิชย์ พ.ศ. ๒๕๐๕ ซึ่งตามพระราชบัญญัตินี้ ห้ามใช้คำว่า "ธนาคาร" นอกจากองค์การที่ได้จดทะเบียนตามพระราชบัญญัติธนาคารพาณิชย์ ฉะนั้นทางการกระทรวงสหกรณ์จะได้เปลี่ยนรูปของธนาคาร

สหกรณ์จังหวัด ๒ สหกรณ์มาเป็น “ชุมชนสหกรณ์” ตามกฎหมายสหกรณ์
ต่อไป

(๓) **ทุนส่งเสริมการสหกรณ์** เนื่องจากเงินทุนของธนาคาร
เพื่อการสหกรณ์มีจำกัด และจะต้องใช้ในการจัดขยายสหกรณ์หาทุนต่อไป
ฉะนั้น สำหรับสหกรณ์ประเภทอื่น คือ สหกรณ์ที่ดินและสหกรณ์พาณิชย์
ซึ่งต้องใช้ทุนจำนวนมาก และบางประเภทก็เป็นสหกรณ์รูปแบบใหม่ อยู่ใน
ระหว่างการพัฒนาของอุตสาหกรรม รัฐบาลจึงให้ความช่วยเหลือโดยได้อนุมัติถึง
ประมาณ “ทุนส่งเสริมการสหกรณ์” เป็นรายปี ให้แก่กระทรวงสหกรณ์
เพื่อระดมไว้ให้สหกรณ์เหล่านั้นกู้ยืมไปเป็นทุนดำเนินการ โดยกำหนดระยะ
เวลาให้สหกรณ์ผ่อนส่งคืน เงินทุนนี้ได้รับอนุมัติถึง พ.ศ. ๒๕๐๓ จึงได้ยุติ

(๔) **เงินทุนสมทบ (Counterpart Fund)** เนื่องจากทางการ
ได้จัดตั้งสหกรณ์รูปแบบบางรูปแบบขึ้นเป็นการทดลองอุตสาหกรรม โดยความร่วมมือ
กับผู้เชี่ยวชาญขององค์การยูซอม (USOM) ทางองค์การยูซอมและ
ก.ศ.ว. จึงอนุมัติให้สหกรณ์กู้ยืม “เงินทุนสมทบ” ไปใช้เป็นทุนดำเนินงาน
ของสหกรณ์เหล่านั้น โดยเสียดอกเบี้ยในอัตราย่อมเยา เงินนทาง
การได้ฝากไว้ในธนาคารเพื่อการสหกรณ์ และกระทรวงสหกรณ์ได้จัดการ
ขอเบิกเป็นคราว ๆ เพื่อจ่ายให้สหกรณ์กู้ยืมตามความจำเป็น

อนึ่ง เมื่อวันที่ ๒๗ สิงหาคม ๒๕๐๕ คณะรัฐมนตรีได้ลงมติแต่งตั้ง
“คณะกรรมการสินเชื่อการเกษตรแห่งชาติ” ขึ้น กรรมการคณะมนตรี
หน้าตัก ดังนี้

(๑) **นางนโยบายทิพย์เกี่ยวกับสินเชื่อการเกษตร**

(๒) **ดำเนินการในการหาเงินมาสมทบทุนสินเชื่อการเกษตร** รวม

and Administration; and Agricultural Marketing) เพื่อให้ความ
เห็นแนะนำในการจัดและปรับปรุงการสหกรณ์ต่อไป

(ค) ให้เครื่องมือและอุปกรณ์ต่างๆ ในการดำเนินงาน แก่กรม-
สหกรณ์ที่ดิน กรมสหกรณ์ชนกิจ กรมสหกรณ์พาณิชย์ และกองวิชาการ
และส่งเสริมการสหกรณ์ เช่น รถแทรกเตอร์ รถยนต์ เครื่องสูบน้ำ
ฉางโลหะ ตู้เอกสาร เครื่องคิดเลข ฯลฯ และให้อุปกรณ์สำนักงาน
บางอย่างแก่สหกรณ์เครดิตเพื่อผลิตกรรมที่จัดตั้งขึ้นใหม่

(ง) ให้ผู้เชี่ยวชาญมาช่วยเหลือพร้อมมือและให้คำแนะนำในการจัดตั้ง
สหกรณ์บางสมาคม เช่น สหกรณ์ชายพืชผลและผลิตผล สหกรณ์เครดิต
เพื่อผลิตกรรม สหกรณ์บำรุงที่ดิน ฯลฯ และได้ช่วยเหลือโดยความเห็น
ชอบของ ก.ศ.ว. อนุมัติเงินจากงบ "เงินทุนสมทบ" (Counterpart Fund)
มาใช้เป็นทุนหมุนเวียนแก่สหกรณ์บางสมาคม ที่ได้จัดตั้งขึ้นดังกล่าวข้าง
บน นอกจากนี้ยังได้ให้ค่าใช้จ่ายสำหรับการประชุมอบรมและสัมมนา
สมาชิกผู้นำของสหกรณ์การชาย สมาชิกสหกรณ์เครดิตเพื่อผลิตกรรม
และสมาชิกสหกรณ์บำรุงที่ดิน ฯลฯ

๒. ประเทศต่าง ๆ ภายใต้แผนการโคดัมโบ ได้ให้ทุนแก่ข้าราชการ
กระทรวงสหกรณ์เพื่อไปศึกษาและดูงานในประเทศต่าง ๆ ประเทศที่ให้
ทุนได้แก่ประเทศญี่ปุ่น ออสเตรเลีย อินเดีย อังกฤษ แคนาดา ฯลฯ

๓. องค์การระหว่างประเทศ คือ องค์การอาหารและเกษตรแห่ง
สหประชาชาติ (FAO) และองค์การกรรมกรระหว่างประเทศ (ILO)
ได้ส่งผู้เชี่ยวชาญมาประจำเพื่อช่วยเหลือในระยะหนึ่ง และได้ให้ทุนแก่
ข้าราชการผู้ร่วมงานสหกรณ์ไปศึกษาและดูงานในต่างประเทศ นอกจากนี้
กม International Co-operative Alliance (ICA), German Ins-
titute for the Developing Countries ฯลฯ ได้ให้ทุนแก่ข้าราชการ
กระทรวงสหกรณ์ไปประชุมและดูงานสหกรณ์ในต่างประเทศอีกด้วย

ความเชื่อเพื่อช่วยเหตุดังกล่าวข้างบนนี้ เป็นคุณประโยชน์แก่การจั
 ดักรงศ์ในประเทศไทยเป็นอย่างมาก ซึ่งกระทรวงสหกรณ์จะจัดทำและร่ำลึ
 กิ่งอยู่เสมอ

๑๓. แผนพัฒนาการเศรษฐกิจแห่งชาติ

เนื่องด้วยรัฐบาลปัจจุบันได้พิจารณาเห็นว่า การเศรษฐกิจมีความ
 สำคัญอย่างยิ่ง และการดำเนินงานจะต้องจัดทำเป็นแผนการขึ้นไว้ เพื่อ
 กระทรวงทบวงกรมและหน่วยราชการที่เกี่ยวข้องจะได้ร่วมมือประสานงาน
 ให้สอดคล้องตามแผนการนั้น ทั้งนี้เพื่อความเจริญก้าวหน้าในทางเศรษฐกิจ
 ของชาติ จึงได้มอบให้สภาพพัฒนาการเศรษฐกิจแห่งชาติพิจารณาจัดทำ
 แผนพัฒนาการเศรษฐกิจของกระทรวงทบวงกรม และหน่วยงานของทาง
 ราชการเพื่อให้ประสานกัน และได้มีประกาศพระบรมราชโองการให้ใช้
 แผนพัฒนาการเศรษฐกิจแห่งชาติ ระหว่างระยะเวลา พ.ศ. ๒๕๐๕ ถึง
 พ.ศ. ๒๕๐๖ และถึง พ.ศ. ๒๕๐๘ ตั้งแต่วันที่ ๓ มกราคม ๒๕๐๕ เป็นต้นมา
 ดังปรากฏข้อความละเอียดในสมุด "ประกาศพระบรมราชโองการเรื่องแผน
 พัฒนาการเศรษฐกิจแห่งชาติ" ซึ่งกระทรวงสหกรณ์ได้จัดพิมพ์เป็นเล่มสมุด
 ขึ้นเมื่อเดือนพฤศจิกายน ๒๕๐๓ เพื่อแจกจ่ายให้แก่หน่วยราชการในสังกัด
 กระทรวงสหกรณ์แล้ว

ตามแผนพัฒนาการเศรษฐกิจดังกล่าวนี้ กระทรวงสหกรณ์มีโครง
 การพัฒนาการเศรษฐกิจด้านสหกรณ์รวมอยู่ด้วย และกระทรวงสหกรณ์
 จะได้ปฏิบัติการตามโครงการนี้เพื่อให้ได้ผลดีที่สุด ทั้งจะได้ร่วมมือประ
 สานงานกับองค์การและหน่วยราชการ ที่มีส่วนสัมพันธ์กับการตลาดของ
 ผลิตภัณฑ์เกษตรและตามแนวทางพัฒนาเศรษฐกิจด้านพาณิชย์กรรม และ

กับแผนพัฒนาการท้องถิ่นของกระทรวงมหาดไทย แผนพัฒนาภาคตะวันออก
ออกเฉียงเหนือ แผนพัฒนาภาคเหนือและแผนพัฒนาภาคใต้ด้วย

๑๓. ข้อบกพร่องในการจัดสหกรณ์

เนื่องจากในสมัยหนึ่ง ทางการได้เร่งรัดการจัดขยายสหกรณ์ให้
แพร่หลายโดยรวดเร็วในระหว่าง พ.ศ. ๒๔๘๐-๒๔๘๖ เพื่อสนองนโยบาย
ทางการเมืองในสมัยนั้น เนื่องจากผู้แทนราษฎรบางท่านได้ร้องขอให้ไป
จัดตั้งสหกรณ์ในท้องที่ของท่านเป็นการรีบด่วน การจัดตั้งสหกรณ์จึง
มิได้มีเวลาที่จะสำรวจตรวจสอบให้ถูกต้องและวิธีการสหกรณ์ เพราะ
ในปีหนึ่ง ๆ ได้จัดตั้งสหกรณ์จำนวนมากหลายร้อยสมาคม (ตามสถิติ
ปรากฏว่าในปี ๒๔๘๒ ได้รับจดทะเบียนสหกรณ์หาทุน ๑,๑๐๘ สมาคม
และสหกรณ์รูปอื่น ๆ ๗๐ สมาคม รวมเป็น ๑,๑๗๘ สมาคม ซึ่งเป็นสถิติ
สูงสุดเป็นประวัติการณ์) และเจ้าพนักงานสหกรณ์ในครั้งกระนั้นบางคน
ก็ยังไม่ค่อยรู้ ยังไม่มีประสบการณ์และความชัดเจนเพียงพอ จึงทำให้
เกิดการบกพร่องขึ้นได้มาก นอกจากนั้นได้จัดตั้งสหกรณ์พาณิชย์และ
สหกรณ์อุตสาหกรรม ซึ่งเป็นสหกรณ์รูปใหม่และจัดได้ยาก และสหกรณ์
บางรูปได้จัดตั้งขึ้นเนื่องจากเป็นนโยบาย ทั้งนี้จึงกระทำให้สหกรณ์
บางสมาคมไม่ใคร่จะถูกกับหลักและวิธีการสหกรณ์นัก อันจะต้องทำการ
แก้ไขปรับปรุงต่อไป ซึ่งต้องหนักสมอง หนักแรง และใช้เวลา ประกอบ
กับในเวลานั้นเงินทุนสำหรับการขยายสหกรณ์มีจำกัด และสหกรณ์บาง
รูปก็จัดได้ยาก เหตุฉะนั้นงานสหกรณ์จึงไม่ได้ก้าวหน้าไปอย่างที่ทางการ
อยากจะทำให้ก้าว

การจัดสหกรณ์นั้นไม่เหมือนกับการสร้างถนน โรงงานและการก่อสร้างอื่น ๆ ซึ่งถ้าเรามีเงิน มีแผนผัง และมีนายช่างแล้วก็อาจสร้างได้ดังใจ เพราะเป็นวัตถุไม่มีปฏิกิริยาอะไร แต่การจัดสหกรณ์นั้นเป็นการกระทำกับประชาชน และโดยประชาชน ซึ่งมีชีวิตจิตใจและความนึกเห็น การจัดสหกรณ์จึงต้องอาศัยการศึกษาและความเต็มใจพร้อมของประชาชนเป็นสำคัญ การจัดสหกรณ์ในบางประเทศในทวีปเอเชียซึ่งได้เร่วงรัดจัดสหกรณ์ได้เป็นจำนวนมาก ต่อมาภายหลังสงครามโลกครั้งที่ ๒ นี้ สหกรณ์เหล่านี้ก็ค่อยเล็กลงไปเป็นจำนวนมาก เวลานี้การจัดสหกรณ์ในประเทศเหล่านี้เท่ากับจัดกันใหม่ ทั้งนี้เพราะได้เร่วงรัดเร็วเกินไป ในเมื่อประชาชนยังไม่พร้อมและยังไม่เข้าใจ ถ้าหวั่นประเทศอื่น ๆ ในทวีปเอเชียที่เริ่มจัดสหกรณ์ในสมัยนี้เหมือนกัน ถ้าเร่วงรัดจัดสหกรณ์เร็วเร็วเกินไปโดยที่ประชาชนยังไม่พร้อมและไม่เข้าใจ ก็อาจจะประสบผลเช่นเดียวกัน ข้าพเจ้าเห็นว่า การจัดสหกรณ์นั้นจะเร่วงรัดนักไม่ได้ จะต้องค่อยๆ จัดไปตามความเข้าใจ ความต้องการและความเต็มใจของประชาชนและสภาพเศรษฐกิจของบ้านเมือง เหตุฉะนั้นงานสหกรณ์ของเราทุกวันนี้ เราจะต้องทำการปรับปรุงแก้ไขอีกมาก เฉพาะอย่างยิ่งสหกรณ์พานิชย์และสหกรณ์อุตสาหกรรม อย่างไรก็ตามแม้ทางการจะขาดทุนในการจัดสหกรณ์บ้าง ก็นับว่าเป็นบทเรียนอันหนึ่งที่เราได้เรียนรู้จากประสบการณ์ที่แล้มาแล้ว ประเทศอื่น ๆ ที่ได้จัดสหกรณ์มาแต่อดีตได้ประสบการขาดทุนเป็นจำนวนมากมาแล้วเหมือนกัน และบางประเทศก็เป็นจำนวนมากกว่าประเทศเราเสียอีก ข้อสำคัญนั้น

ต่อไปภายหน้าเราจะต้องจัดสหกรณ์ตามหลักวิชา และด้วยความรอบคอบ
อย่าให้เกิดข้อบกพร่องเหล่านั้นได้อีก

การจัดสหกรณ์ที่จะให้ได้ผลดีจริงๆนั้น เราจะต้องให้เจ้าพนักงาน
สหกรณ์มีความรอบรู้ในวิชาสหกรณ์ และมีประสบการณ์พอสมควร
และจะต้องให้ประชาชนมีความรู้ความเข้าใจในหลัก และวิธีการสหกรณ์
เสียก่อนแล้ว การจัดสหกรณ์ก็จะกระทำให้สำเร็จได้ง่ายขึ้น ฉะนั้น ตาม
แผนพัฒนาการเศรษฐกิจด้านสหกรณ์ จึงถือว่า การศึกษาอบรมและ
เผยแพร่เป็นงานสำคัญที่สุดอันหนึ่ง ทั้งนี้เพื่อให้เจ้าพนักงานสหกรณ์
มีความรอบรู้ในวิชาการสหกรณ์และมีประสบการณ์พอสมควร และให้
กรรมการ สมาชิก และประชาชนเข้าใจถึงหลักและวิธีการสหกรณ์ ซึ่ง
เป็นการวางรากฐานและปูพื้นสำหรับการจัดขยายสหกรณ์ในภายหน้า

๑๔. การศึกษาอบรมทางสหกรณ์

การศึกษาอบรมทางสหกรณ์เป็นปัจจัยสำคัญที่สุดอันหนึ่งในการที่จะ
ให้ขบวนการสหกรณ์ได้มีรากฐานมั่นคงและก้าวหน้าไปสู่ความสำเร็จ การ
จัดสหกรณ์ในประเทศที่ประชาชนยังอ่อนต่อการศึกษานั้น ถ้าพิจารณาจัด
ให้ถูกทางแล้วก็มีทางที่จะจัดให้เป็นผลสำเร็จได้ วิชาหนึ่งก็คือให้การศึกษา
อบรมแก่เจ้าพนักงานสหกรณ์ สมาชิก และประชาชนให้มีความรอบรู้ใน
เรื่องการสหกรณ์ อันจะเป็นการสร้างความสนใจและความศรัทธาให้แก่
ประชาชน และจะเป็นประโยชน์แก่ความมั่นคงของสหกรณ์ที่จะจัดตั้งขึ้น
ในภายหน้า ซึ่งในแผนพัฒนาการเศรษฐกิจในข้อที่กล่าวด้วยแนวทางพัฒนา
การเศรษฐกิจด้านสหกรณ์ ได้เน้นถึงความสำคัญของการศึกษาอบรมทาง

สหกรณ์ไว้อย่างมาก และกระทรวงสหกรณ์ได้สนใจอย่างยิ่งเกี่ยวกับ
แผนการอบรมและการประชุมสัมมนา โดยถือว่าเป็นแผนการที่สำคัญที่สุด
อันหนึ่ง

(๑) **เจ้าพนักงานสหกรณ์** การจัดสหกรณ์ในขั้นแรกนี้ เจ้าพนักงาน
งานสหกรณ์คงจะต้องช่วยเหลือในประการต่าง ๆ ฉะนั้น เจ้าพนักงาน
สหกรณ์จึงนับว่าเป็นผู้นำและตัวจักรสำคัญในความสำเร็จของการจัด
สหกรณ์ การสหกรณ์เป็นวิชาเทคนิคส่วนหนึ่งซึ่งจำเป็นต้องศึกษา
เล่าเรียน ในขณะนี้ได้มีการสอนวิชาเศรษฐศาสตร์สหกรณ์ในมหาวิทยาลัย
ชั้นปริญญาและอนุปริญญา และเมื่อสำเร็จแล้วก็อาจได้รับบรรจุตำแหน่ง
เป็นเจ้าพนักงานชั้นหัวหน้าซึ่งมีจำนวนน้อยอัตรา แต่พนักงานที่กระทรวง
สหกรณ์ต้องใช้มากก็คือ พนักงานสหกรณ์ตรีและพนักงานสหกรณ์จตุรา
ซึ่งในขณะนี้ยังไม่มีสถานศึกษาวิชาสหกรณ์สำหรับพนักงานสหกรณ์ชั้น
เมื่อเป็นดังนั้นจึงมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องจัดให้มีการอบรมวิชาสหกรณ์
แก่พนักงานสหกรณ์เหล่านี้ เพื่อให้มีความรู้ในวิชาสหกรณ์พอสมควร
นอกจากนี้ ทางกรมได้พยายามที่จะของบประมาณเพื่อจัดให้มีการอบรมและ
สัมมนาเจ้าพนักงานสหกรณ์ในระดับต่างๆ เช่น สหกรณ์จังหวัด สหกรณ์
อำเภอ พนักงานสหกรณ์ที่ดิน พนักงานสหกรณ์พาณิชย์ พนักงาน
ตรวจบัญชีสหกรณ์ พนักงานสหกรณ์โท พนักงานสหกรณ์ตรี พนักงาน
สหกรณ์จตุรา และผู้ที่เกี่ยวข้องกับงานสหกรณ์ โดยให้ผลัดเปลี่ยน
กันมารับการอบรมและประชุมสัมมนา โดยกำหนดแผนการไว้เป็นงาน
ประจำ ในปีที่หนึ่ง ๆ มีการประชุมอบรมและสัมมนาเจ้าพนักงานสหกรณ์
ในระดับต่างๆ กันราว ๘ ครั้ง ทั้งนี้ เพื่อเจ้าพนักงานเหล่านี้จะได้รับความ
รอบรู้ในวิชาสหกรณ์ และมีโอกาสแลกเปลี่ยนประสบการณ์และ

ความคิดเห็น และทำให้เกิดความเลื่อมใสศรัทธาในการปฏิบัติงานสหกรณ์
 ยิงชน สำหรับการอบรมพนักงานสหกรณ์ชนชาติ และเด็มนักงาน
 นน ใช้เวลาอบรมหลายเดือนเพราะเป็นผู้เริ่มเข้ารับราชการ นอกจากนี้
 ได้ดำริที่จะให้มีการสอนวิชาเศรษฐศาสตร์สหกรณ์ชนชน หลังฤดูกร ๓ ปี
 แก่ผู้ท่งสำเร็จชนเตรียมอุดมและสมัครเป็นพนักงานสหกรณ์ เมื่อสอบได้ได้
 แดว จึงรับบรรจุในตำแหน่งพนักงานสหกรณ์ชาติ เพราะได้ตระหนัก
 อยู่ว่า การสหกรณ์เป็นวิชาเทคนิคอย่างหนึ่ง ผู้ที่จะปฏิบัติงานได้จะต้อง
 มีความรอบรู้ในวิชาสหกรณ์และมีความเลื่อมใสศรัทธาในงานนี้ พนักงาน
 เหล่านี้จะได้ทำหน้าที่ถ่ายทอดความรู้ไปสู่กรรมการและสมาชิกสหกรณ์
 ทงจะได้แข็งแรงแนะนำให้ประชาชนที่มีความต้องการ จะรวบรวมกันจัดตั้ง
 สหกรณ์ชน ได้มีความรู้ความเข้าใจในวิธีการสหกรณ์ได้อย่างถูกต้อง
 หนึ่ง กระทรวงสหกรณ์ได้จัดให้ผู้ที่ไปศึกษาและดูงานสหกรณ์ใน
 ต่างประเทศ บรรยายถึงกิจการที่ได้ไปศึกษาและดูงานนั้นแก่ข้าราชการ
 สหกรณ์เป็นประจำเดือน ๆ ละครั้ง เพื่อให้มีโอกาสได้ทราบถึงความเคลื่อนไหว
 ไหวของการจัดสหกรณ์ในประเทศต่างๆ และรวบรวมบันทึกรายงานการ
 ไปศึกษาและดูงาน ในต่างประเทศจัดพิมพ์ขึ้นเป็นเล่มเป็นครั้งคราวเพื่อจำ
 หน่ายแก่ข้าราชการ เป็นการเพิ่มพูนความรู้ถึงวิธีการจัดสหกรณ์
 ในประเทศต่าง ๆ นอกจากนั้นกระทรวงสหกรณ์ได้ออกวารสาร คือ
 หนังสือพิมพ์สหกรณ์ วารสารการสหกรณ์ สหกรณ์ที่ดินสาร
 สหกรณ์พาณิชย์สาร และ วารสารสหกรณ์ชนกิจ เพื่อเผยแพร่ความรู้
 และข่าวสารการสหกรณ์ในประเทศและต่างประเทศอีกด้วย

(๒) กรรมการและสมาชิก ผู้ที่เป็นกรรมการและสมาชิก
 สหกรณ์ ส่วนใหญ่เป็นชาวกสิกรที่ยังอ่อนในการศึกษา กรรมการพอจะ

อ่านออกเขียนได้ แต่สมาชิกล้วนมากอ่านหนังสือไม่ออก เมื่อแรกตั้ง สหกรณ์ พนักงานสหกรณ์จำเป็นจะต้องช่วยเหลือในการดำเนินงาน โดยมีนโยบายจะค่อย ๆ ปล่อยมือให้สหกรณ์ดำเนินงานเองเป็นลำดับ การที่จะให้สหกรณ์ดำเนินงานได้เองนั้น จำเป็นจะต้องให้การศึกษาอบรมแก่ คณะกรรมการและสมาชิกให้เข้าใจถึงหลักการและวิธีดำเนินการ โดยเหตุนี้ กระทรวงสหกรณ์จึงได้ให้สหกรณ์จังหวัด สหกรณ์อำเภอและพนักงานสหกรณ์ ทดสอบจัดให้มีการประชุมอบรมกรรมการและสมาชิกเป็นครั้งคราว เพื่อให้เข้าใจทราบซึ่งถึงหลักของการสหกรณ์และวิธีดำเนินการ และให้เกิด "น้ำใจสหกรณ์" ขึ้น นอกจากนี้กรมสหกรณ์พาณิชย์ สำนักงาน ปลัดกระทรวงสหกรณ์ และผู้เชี่ยวชาญขององค์การยูนิเซฟได้เคยจัดให้มีการประชุมอบรม และสัมมนาแก่กรรมการ ผู้จัดการ และสมาชิกผู้นำของ สหกรณ์การชายเป็นครั้งคราว เพื่อให้รู้จักดำเนินงานและให้เกิดประสิทธิภาพตามแนวธุรกิจและหลักการสหกรณ์

(๓) ประชาชนในท้องที่ ประชาชนบางคนยังไม่เข้าใจว่า สหกรณ์ คืออะไร และจะช่วยเหลือประชาชนได้เพียงใด บางคนเข้าใจไปว่า สหกรณ์เป็นส่วนราชการหรือเป็นองค์การสงเคราะห์ของกระทรวงสหกรณ์ ฉะนั้น เมื่อตนมีความเดือดร้อนเกิดขึ้นเป็นการเฉพาะหน้า ก็เสนอขอให้ สหกรณ์เข้าช่วยเหลือ ตัวอย่างเช่น เมื่อประชาชนขายข้าวหรือขายเกลือ ไม่ได้ราคาดี ก็ร้องขอให้สหกรณ์ไปรับซื้อในท้องที่ตนอยู่ ความจริงนั้น สหกรณ์ขายข้าวและสหกรณ์ขายเกลือ ก็ได้รับฝากข้าวและรับฝากเกลือ จากสมาชิกในแดนที่ตั้งสหกรณ์อยู่แล้ว แต่การที่จะให้สหกรณ์ไปรับซื้อจากราษฎรอื่น ๆ ซึ่งอยู่นอกแดนสหกรณ์นั้นอยู่นอกวัตถุประสงค์ของ สหกรณ์ ทั้งสหกรณ์ก็ไม่มียุทธวิธีที่จะรับซื้อและไม่มีนางที่จะ

เก็บด้วย และตามหลักของสหกรณ์ สหกรณ์ทำการช่วยเหลือภายในวง
 สมาชิกเป็นเบื้องต้น การที่จะให้แก่อุปกรณ์เฉพาะหน้าเช่นสหกรณ์
 ไม่อยู่ในวิสัยที่จะกระทำได้ เพราะสหกรณ์เป็นองค์การที่ประชาชนจัดตั้งขึ้น
 เพื่อช่วยเหลือซึ่งกันและกันและช่วยตัวเอง ฉะนั้นสหกรณ์ ประชาชนที่
 การจะขายข้าวหรือขายเกลือให้ได้ราคาดี จะต้องรวบรวมกันจัดตั้งเป็น
 สหกรณ์ขายข้าวหรือสหกรณ์ขายเกลือแต่เนิ่น ๆ โดยสมาชิกต่างออกเงิน
 ซ้ำซ้อนเรือนหุ้นในสหกรณ์ เพื่อจะได้ใช้เป็นทุนดำเนินงานต่อไป แล้วขอ
 จดทะเบียนเป็นสหกรณ์เพื่อเป็นนิติบุคคล และเลือกตั้งกรรมการดำเนินการ
 และผู้จัดการ แล้วจัดการเช่าหรือสร้างนางชนเพื่อใช้เก็บผลิตผลที่สมาชิกนำ
 มาฝากหรือนำมาขาย ถ้าเงินค่าหุ้นไม่เพียงพอที่จะดำเนินงานได้ สหกรณ์
 ก็อาจขอกู้เงินจากธนาคารหรือขอกู้เงินทุนตั้งเสริมการสหกรณ์จากกระ-
 ทรวงสหกรณ์มาเป็นทุนได้บ้าง ดังนั้นสมาชิกก็นำผลิตผลมาฝากให้สหกรณ์
 จัดการขายโดยรับเงินไปล่วงหน้าก่อน และไม่ต้องถกถวราคา เพราะเป็น
 สหกรณ์ของตนเอง ส่วนผลิตผลของชาวนาอื่น ๆ ที่อยู่ในท้องถิ่น ถ้า
 สหกรณ์มีทุนเหลืออยู่ สหกรณ์ก็อาจช่วยรับซื้อไว้ได้ เมื่อสิ้นปีบัญชี
 และทำบัญชีแล้ว ถ้าสหกรณ์ได้กำไรสุทธิ นอกจากเก็บส่วนหนึ่งเป็นทุน
 ดำรงตามข้อบังคับ และสำรองสำหรับขยายกิจการงานแล้ว ก็นำกำไร
 ส่วนที่เหลือมาเฉลี่ยคืนให้สมาชิกตามส่วนที่สมาชิกผู้นั้นได้นำผลิตผลมาฝาก
 ให้สหกรณ์จัดการขาย ซึ่งเท่ากับสมาชิกรวมกันขายผลิตผลโดยให้สหกรณ์
 เป็นผู้จัดการขายให้ ส่วนบุคคลอื่นที่นำผลิตผลมาขายให้สหกรณ์ ไม่ได้
 รับส่วนเฉลี่ย เพราะไม่ได้เป็นสมาชิก

การที่จะให้ประชาชนเข้าใจถึงวิธีการสหกรณ์ กระทรวงสหกรณ์ได้
 ทำการโฆษณาเผยแพร่ด้วยวิธีต่าง ๆ เช่น (๑) ส่งบทความไปโฆษณา
 ทางวิทยุกระจายเสียง เผยแพร่ทางวิทยุโทรทัศน์ สักแต่จะมีโอกาสและ

พิมพ์เอกสารแจก (๒) ให้สหกรณ์จังหวัด สหกรณ์อำเภอ และพนักงาน
 สหกรณ์ทบทวน ทำการเผยแพร่ถึงหลักและวิธีการสหกรณ์ และการจัดดำเนินงาน
 งานสหกรณ์แก่คณะกรรมการและสมาชิกสหกรณ์ เพื่อให้เข้าใจและ
 สามารถจะดำเนินงานโดยตนเองได้เป็นลำดับ (๓) ได้จัดหน่วยเคลื่อนที่
 อบรมและเผยแพร่จากกระทรวงสหกรณ์ ไปทำการเผยแพร่วิธีการสหกรณ์
 ในท้องที่จังหวัดต่าง ๆ โดยความร่วมมือประสานงานของสหกรณ์จังหวัด
 สหกรณ์อำเภอ และพนักงานสหกรณ์ทบทวน (สำหรับปี ๒๕๐๕ มี ๖ หน่วย
 และปี ๒๕๐๖ ได้เพิ่มอีก ๓ หน่วย รวมเป็น ๙ หน่วย) โดยมีการฉาย
 ภาพยนตร์เรื่องการสหกรณ์และเรื่องอื่น ๆ กับมีการอธิบายชี้แจงถึงหลักและ
 วิธีการสหกรณ์และแจกเอกสารอื่น ๆ เกี่ยวกับวิธีการสหกรณ์ด้วย ทั้งนี้ เพื่อ
 ชี้แจงและส่งเสริมให้ประชาชนได้เข้าใจถึงหลักและวิธีการสหกรณ์ และเกิด
 ความเลื่อมใส อันจะช่วยให้การจัดสหกรณ์ได้แพร่หลายและได้ผลสัมกับ
 ความมุ่งหมายของทางราชการ อนึ่ง สำหรับผู้ที่เป็นการรวมการและสมาชิก
 สหกรณ์อยู่แล้ว ก็ได้จัดให้มีการประชุมอบรมเป็นพิเศษอีกด้วย

(๔) เยาวชน กระทรวงสหกรณ์ โดยความร่วมมือของกระทรวง
 ศึกษาธิการ ได้จัดเรื่องการสหกรณ์เข้าไว้ในหลักสูตรการศึกษาของ
 นักเรียนในชั้นประถม และมัธยมศึกษา โดยจัดทำหนังสืออ่านประกอบ
 และให้เจ้าหน้าที่ไปบรรยายในโรงเรียนฝึกหัดครูเป็นครั้งคราวเมื่อทางโรง-
 เรียนร้องขอมา ทั้งนี้ เพื่อเป็นการ普及ความรู้และความนิยมสนใจในงาน
 สหกรณ์ให้แก่เยาวชนซึ่งจะเติบโตขึ้นเป็นกำลังของชาติสืบไปภายหน้า

อนึ่ง ถ้าสถาบัน โรงเรียน องค์การ และชุมนุมชนใด มีความประสงค์
 จะให้มีการบรรยายเรื่อง "การสหกรณ์" ก็ร้องขอมาได้ ทางกระทรวง
 สหกรณ์ยินดีที่จะจัดส่งเจ้าหน้าที่ไปบรรยาย เพื่อเป็นการเผยแพร่ความรู้
 ในทางสหกรณ์

(๕) **ศูนย์อบรมเจ้าพนักงานสหกรณ์** การให้การศึกษาศูนย์อบรมแก่เจ้าพนักงานสหกรณ์เป็นความจำเป็นอย่างยิ่งในการที่จะพัฒนาการสหกรณ์ในประเทศไทยให้เป็นผลสำเร็จ ดังได้กล่าวในตอนต้นแล้ว ในสมัยรัฐบาลปัจจุบัน ทางกรมได้จัดให้มีการอบรมและสัมมนาเจ้าพนักงานสหกรณ์ในระดับต่างๆ กัน เพื่อเพิ่มพูนความรู้และประสบการณ์ โดยจัดเป็นแผนงานไว้ แต่สถานที่สำหรับทำการอบรมและประชุมสัมมนาฯ ยังไม่มี ต้องอาศัยกรมสหกรณ์ที่ดินตลอดมา ซึ่งกรมสหกรณ์ที่ดินต้องการใช้ห้องเพื่อทำงานอยู่เหมือนกัน นอกจากนั้นการมีสถานที่เพียงห้องเดียวย่อมจะไม่เพียงพอที่จะดำเนินการได้โดยสมรรถภาพ เพราะจะต้องมีห้องประชุมสัมมนาและห้องทำงานของเจ้าหน้าที่อีกด้วย เมื่อปรากฏความจำเป็นอันยิ่งยวดเช่นนี้ กระทรวงสหกรณ์จึงได้รับอนุมัติให้จัดการก่อสร้างศูนย์อบรมชนทฤษฎี ในบริเวณที่ดินของกรมสหกรณ์พาณิชย์ เพื่อใช้เป็นสถานที่อบรมและประชุมสัมมนา ในการนี้ได้รับงบประมาณสำหรับก่อสร้างศูนย์อบรมจำนวน ๓,๓๓๕,๐๐๐ บาท โดยแบ่งออกเป็น ๒ ปี คือ ปี ๒๕๐๕ จำนวน ๕๐๐,๐๐๐ บาท ซึ่งได้สร้างอาคารเสร็จไปแล้วหนึ่งหลัง และในปี ๒๕๐๖ อีก ๒๘๕,๐๐๐ บาท ซึ่งจะได้สร้างเพิ่มเติมอีก ๓ หลัง และจัดซื้อเครื่องครุภัณฑ์อันจำเป็นแก่สถานที่ด้วย

การที่ศูนย์อบรมจะช่วยให้การศึกษาศูนย์อบรม และการประชุมสัมมนาเจ้าหน้าที่สหกรณ์ได้ผลดี และมีสมรรถภาพยิ่งขึ้น และจะได้ใช้สำหรับการประชุมข้าราชการและสมาชิกสหกรณ์อีกด้วย ทั้งนี้ขอเป็นสถานที่ซึ่งมีคุณค่าอย่างยิ่งในการจรรโลงงานสหกรณ์ในประเทศไทย

๑๕. การแก้ไขและปรับปรุงงานสหกรณ์

การจัดสหกรณ์ในประเทศไทยเป็นการจัดจากเบื้องบนลงมา ทั้งนี้เนื่องจากมาตรฐานการครองชีพและการศึกษาของประชาชนในชนบทของ

เรายังอ่อนอยู่ แต่ถ้าวรจนประชาชนมีมาตรฐานการครองชีพและการศึกษาก็จะต้องรอไปอีกนานทีเดียว ฉะนั้น รัฐบาลจึงต้องเข้าช่วยเหลือนัดตั้งสหกรณ์รูปต่าง ๆ ขึ้น ตลอดจนช่วยเหลือในเรื่องทุนรอนและการดำเนินงาน ดังเช่นที่กระทำอยู่ในประเทศต่าง ๆ ในทวีปเอเชีย การจัดสหกรณ์ในประเทศไทยได้เริ่มมาแต่ พ.ศ. ๒๔๕๘ ในระยะ ๒๐ ปีแรก ได้จัดสหกรณ์ประเภทหาทุนแต่ประเภทเดียว ต่อมาตั้งแต่ พ.ศ. ๒๔๗๘ ได้เริ่มจัดสหกรณ์รูปอื่น ๆ เป็นการทดลองดูผล แต่ในระยะ พ.ศ. ๒๔๘๐-๒๔๘๖ นี้ ทางการได้เร่งรัดในการจัดขยายสหกรณ์ให้แพร่หลาย ประกอบกับผู้แทนราษฎรบางท่านได้ร้องขอให้จัดตั้งสหกรณ์ในจังหวัดและอำเภอต่าง ๆ อย่างเร่งรีบ ฉะนั้น ในปีหนึ่ง ๆ ได้จัดตั้งสหกรณ์เป็นจำนวนหลายร้อยสมาคม นอกจากนั้นได้มีการจัดตั้งสหกรณ์พาณิชย์ และสหกรณ์อุตสาหกรรม ซึ่งเป็นสหกรณ์รูปใหม่และจัดได้ยาก ทั้งได้รับจัดทำไปเพื่อสนองนโยบายของรัฐบาล จึงทำให้การจัดตั้งสหกรณ์ในบางสมาคมบกพร่องและไม่ใคร่จะถูกกับหลักและวิธีการสหกรณ์นัก ขอบบพร่องของสหกรณ์เหล่านี้ทางการกำลังทำการแก้ไขปรับปรุงอยู่

ก. การปรับปรุงงานสหกรณ์

(๑) ได้ตั้งกรรมการขึ้นทำการสำรวจภาวะของสหกรณ์ เพื่อพิจารณาแก้ไขปรับปรุงสหกรณ์รูปต่าง ๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งสหกรณ์พาณิชย์และสหกรณ์อุตสาหกรรม ให้มีประสิทธิภาพในการดำเนินงานเข้มแข็งยิ่งขึ้น และขณะนั้นกรมเจ้าหน้าที่ ผู้ตรวจราชการ สหกรณ์จังหวัด และสหกรณ์อำเภอกำลังทำการแก้ไขปรับปรุงอยู่ หากปรากฏว่าสหกรณ์ใดแม้จะได้หาทางแก้ไขปรับปรุงแล้วก็ตาม ก็ไม่สามารถจะดำเนินงานไปได้ นายทะเบียนสหกรณ์จะได้พิจารณาดังให้เลิกสหกรณ์นั้นเสีย แต่ทั้งนี้ จะ

ต้องกระทำโดยความรอบคอบ เหตุว่าการเด็กสหกรณ์หลาย ๆ สหกรณ์ใน
เวลากระชั้นชิด อาจทำให้ประชาชนขาดศรัทธาเลื่อมใสต่องานสหกรณ์เป็น
ส่วนรวมชนอื่นจะเป็นผลกระทบกระเทือนต่อชื่อเสียงของขบวนการสหกรณ์
ซึ่งจะเป็นอุปสรรคในการจัดขยายสหกรณ์ในภายหน้าต่อไป

(๒) โดยที่พระราชบัญญัติสหกรณ์ได้ประกาศใช้มาแต่ พ.ศ. ๒๔๗๓
ไม่เหมาะสมกับกาลสมัย ฉะนั้น จะได้ทำการแก้ไขปรับปรุงเพื่อให้การจัด
ควบคุมและส่งเสริมการสหกรณ์เป็นไปตามนโยบายของรัฐบาลให้กว้างขวาง
ยิ่งขึ้น และได้จัดตั้งกรรมการคณะกรรมการหนึ่งเพื่อดำเนินการในเรื่องนี้ไว้แล้ว
แต่เนื่องจากการแก้ไขปรับปรุงพระราชบัญญัติสหกรณ์นี้ จะต้องเทียบเคียง
กับกฎหมายสหกรณ์ในประเทศต่าง ๆ แล้วนำมาพิจารณาปรับปรุงให้
เหมาะสมที่สุดสำหรับประเทศไทย ฉะนั้น คณะกรรมการจึงต้องใช้เวลา
อยู่บ้าง

(๓) สหกรณ์ที่เราจัดตั้งขึ้นแคว้นขนาดเด็กเกินไป สำหรับสหกรณ์
หาทุนเป็นสหกรณ์ชนิดไม่จำกัดเงินใช้ ซึ่งต้องจำกัดเงินไว้แคบเพื่อสมาชิก
จะได้รู้จักกันดี การที่สหกรณ์มีสมาชิกจำนวนน้อยนั้น เหตุหนึ่งก็เพราะ
ในสมัยเริ่มจัดสหกรณ์นั้น ราษฎรยังไม่เข้าใจและคุ้นเคยต่อ “การ
สหกรณ์” จึงมีความหวาดเกรงต่อความรับผิดชอบร่วมกันและแทนกันในห
สินของสหกรณ์ ผู้ที่เขาเป็นสมาชิกในสมัยนั้นจึงมักจะเป็นชาวนาชนเด็ก
และมีหนังสือหนักอยู่แล้ว ถ้าอยู่ไปตามลำพังในไม่ช้าที่ดินก็จะหลุดเป็น
สิทธิ์แก่เจาอื่น จึงหันมาเขาเป็นสมาชิกเพื่อบรรเทาความเดือดร้อน ส่วน
ผู้ที่เขาด้วยความจริง ๆ โดยเห็นคุณประโยชน์ของสหกรณ์นั้นมักมีมา
แต่มีจำนวนน้อย นอกจากนั้นในการคัดเลือกสมาชิก สมาชิกพอใจที่จะเลือก
เฉพาะผู้ที่รู้จักคุ้นเคยกัน และได้วางใจ จึงเลือกได้สมาชิกจำนวนน้อยเพื่อ

ควบคุมกันได้สะดวก แต่ในสมัยนี้ราษฎรรู้จัก "การสหกรณ์" ดีขึ้น และ
 ความหวาดกลัวลดน้อยไป เพราะได้เห็นสมาคมสหกรณ์ที่โตงโตนแต่เป็น
 ตัวอย่าง การรับสมาชิกคงทำได้สะดวกขึ้น จำนวนสมาชิกในสหกรณ์
 ใหญ่ในขณะนี้มีน้อยเกินไป สหกรณ์ควรจะมียุทธศาสตร์มากกว่านเพื่อ
 จะได้มีสมัครภาพ และมีกำไรพอสมควร ฉะนั้นจึงควรหาทางรับสมาชิก
 เพิ่มขึ้นอีก และหาทางให้สหกรณ์หาทุนที่อยู่ใกล้เคียงกันรวมกันเข้าให้เป็น
 สหกรณ์ขนาดใหญ่ เพื่อจะได้มีสมัครภาพและมีรายได้พอสมควร สำหรับ
 การจัดสหกรณ์หาทุนภายนอกควรพยายามจัดสหกรณ์ขนาดใหญ่ ในปัจจุ
 บันราษฎรรู้จักการสหกรณ์ดีแล้ว และไม่มีใครมีความหวาดกลัวต่อความรับ
 ผิดชอบเหมือนเมื่อเริ่มจัดตั้งสหกรณ์ในครั้งแรกนั้น การรวบรวมสมาชิก
 ให้ได้จำนวนมากในสหกรณ์หนึ่ง ๆ คงจะกระทำได้ง่ายขึ้น สำหรับสหกรณ์
 ชนิดจำกัดสินใช้ เช่นสหกรณ์พาณิชย์จะต้องเป็นสหกรณ์ขนาดใหญ่ มี
 สมาชิกจำนวนมาก เพื่อจะได้มีเงินทุนมากพอที่จะใช้เป็นทุนดำเนินงาน และ
 จะได้มีธุรกิจกว้างขวาง และมีรายได้คุ้มกับค่าใช้จ่าย เพราะสหกรณ์รูปนี้
 จะต้องมียุทธศาสตร์และค่าใช้จ่ายต่าง ๆ ถ้าเป็นสหกรณ์ขนาดเล็กจะมีทุนน้อย
 ธุรกิจของสหกรณ์ก็จะน้อยไปด้วย รายได้จะไม่คุ้มกับค่าใช้จ่าย และ
 สหกรณ์จะขาดทุน ฉะนั้น จะต้องพยายามให้มีสมาชิกจำนวนมากที่สุดเท่าที่
 จะหาได้ เพื่อจะได้เงินทุนมาก และมีธุรกิจกว้างขวาง

(๔) ในเวลาที่แล้วมาทางการได้ให้สหกรณ์จำกัดสินใช้บางสมาคม
 ทุนเงินลงทุนส่งเสริมการสหกรณ์เป็นจำนวนสูงเกินไป เมื่อเทียบกับทุนเรือนหุ้น
 ของสหกรณ์เอง ซึ่งเป็นการเสียภัย และกระทำให้คณะกรรมการและ
 สมาชิกขาดความรับผิดชอบ และขาดความสนใจในการดำเนินงานของ
 สหกรณ์ ดังนั้น กระทรวงสหกรณ์จึงได้วางหลักพิจารณาการให้เงินลงทุน

ส่งเสริมการสหกรณ์ให้รัดกุมและเหมาะสมยิ่งขึ้น และให้สหกรณ์จำนอง
อสังหาริมทรัพย์เป็นหลักประกันเงินกู้ด้วย (ถ้ามี) กับพยายามส่งเสริมให้
สหกรณ์มีเงินทุนเรือนหุ้นของตนเองให้มากที่สุดเท่าที่จะกระทำได้

(๕) ตามหลักวิธีการสหกรณ์นั้น ที่ประชุมใหญ่ของสมาคม
พิจารณาเลือกตั้งสมาชิกจำนวนหนึ่ง ซึ่งมีคุณสมบัติเหมาะสมและไว
วางใจได้ขึ้นเป็นคณะกรรมการดำเนินการของสหกรณ์ประจำปี ในปีต่อไป
ก็เลือกตั้งกันใหม่อีก ซึ่งคนเก่าอาจจะถูกเลือกซ้ำอีกได้ และสหกรณ์
ได้ถือปฏิบัติตามหลักนี้ตลอดมา แต่คนปรากฏว่าในสหกรณ์ทุก "ทุน
ส่งเสริมการสหกรณ์" บางสมาคมดำเนินงานไม่เหมาะสมกับวิธีการสหกรณ์
และต้องขาดทุนเป็นจำนวนมาก ในกรณีเช่นนี้เจ้าพนักงานสหกรณ์ควรจะ
สอบและพิจารณาดู ถ้าปรากฏว่าการดำเนินงานของสหกรณ์เป็นไปอย่าง
ไม่เหมาะสม ซึ่งจะเกิดการเสียหายแก่แรงงานสหกรณ์และเงินทุนที่รัฐให้
สหกรณ์นั้น ๆ กุญมไป ในกรณีเช่นนี้สมควรวางวิธีการไว้ในข้อบังคับ
สหกรณ์เพื่อให้กรรมการจำนวนหนึ่ง ซึ่งนายทะเบียนสหกรณ์เห็นสมควร
เข้าสันทบในคณะกรรมการดำเนินการของสหกรณ์ด้วย ทั้งนี้ เพื่อเป็น
การควบคุมดูแลการดำเนินงานของสหกรณ์นั้น ๆ โดยใกล้ชิดและเป็นผลดี
ยิ่งขึ้น ส่วนสหกรณ์ที่ใช้ทุนของตนเอง โดยมีได้กุญมจากรัฐหรือที่ใดนั้น
ควรจะให้การเลือกตั้งคณะกรรมการดำเนินการตามวิธีการเดิมต่อไป ทั้งนี้
สุดแต่ที่ประชุมใหญ่ของสหกรณ์จะพิจารณาเห็นชอบ

ข. การปรับปรุงเจ้าพนักงานสหกรณ์และเจ้าหน้าที่สหกรณ์

(๑) ได้แต่งตั้งเจ้าพนักงานสหกรณ์ชั้นอาวุโสและมีความชำนาญมา
แล้วเป็นผู้ตรวจราชการสหกรณ์เขตและผู้ช่วยรวม ๘ เขต ให้มีอำนาจหน้าที่
ตรวจตราควบคุมและรับผิดชอบสหกรณ์ทุกประเภทในเขตของตน และ

ตรวจตราแนะนำข้อปฏิบัติราชการแก่ข้าราชการสหกรณ์ในส่วนภูมิภาค ตลอดจนเสนอความคิดเห็นความชอบและข้อบกพร่องของข้าราชการภายในเขตของตนด้วย การมีผู้ตรวจราชการสหกรณ์เขต และผู้ช่วยนั้น ทำให้การตรวจตราได้ผลดียิ่งขึ้น

(๒) ได้ให้ผู้ตรวจบัญชีสหกรณ์ทำการตรวจสอบบัญชีของสหกรณ์บ่อยครั้งจนกว่าเต็ม เท่าที่งบประมาณของกรมตรวจบัญชีสหกรณ์จะอำนวยให้ ในการประชุมใหญ่ประจำปีก็ให้ผู้ตรวจบัญชีแจ้งถึงบุคคลและทานรายการเงินของสมาชิกรายบุคคลและตรวจตัวเงินสดของสหกรณ์ด้วย ถ้ามีข้อบกพร่องเกิดขึ้นก็ให้รายงานต่ออธิบดีกรมตรวจบัญชีสหกรณ์และนายทะเบียนสหกรณ์โดยด่วน และถ้าเป็นการทุจริตก็ให้รายงานทันที และพิจารณาดำเนินการตามที่สมควรกระทำ เพื่อมิให้เกิดความเสียหายร้ายแรงขึ้นได้

(๓) ได้กำหนดระเบียบเรื่องการเงินของที่ทำการสหกรณ์จังหวัดและที่ทำการสหกรณ์อำเภอขึ้นใหม่ โดยห้ามมิให้สหกรณ์จังหวัด สหกรณ์อำเภอ และเจ้าหน้าที่ในที่ทำการสหกรณ์รับฝากเงินจากสมาชิกหรือจากสหกรณ์ โดยเด็ดขาด ซึ่งจะเป็นทางหนึ่งที่จะป้องกันการทุจริตทางการเงินของสหกรณ์ได้บ้าง

(๔) เนื่องจากในสมัยก่อน ๆ ได้เคยมีการทุจริตเกิดขึ้นในบางจังหวัด ซึ่งทำให้เสื่อมเสียชื่อเสียงในวงงานสหกรณ์เป็นอันมาก กระทำให้สมาชิกและประชาชนหย่อนความเต็มใจศรัทธาและไว้วางใจต่อขบวนการสหกรณ์ ตลอดจนชื่อเสียงและเกียรติของเจ้าพนักงานที่สุจริต ก็พลอยเสื่อมเสียและขาดความไว้วางใจของประชาชนและทางราชการไปด้วย ฉะนั้น จึงได้ให้ผู้บังคับบัญชาทุกชั้นช่วยกันสอดส่องดูแลความประพฤติและความเป็นอยู่ของ

พนักงานที่อยู่บังคับบัญชา ตลอดจนเจ้าหน้าที่ของสหกรณ์ด้วย ทั้งนี้ เพื่อเป็นการป้องกันการทุจริตมิให้เกิดขึ้นได้ ถ้ามีการทุจริตเกิดขึ้น ผู้บังคับบัญชาอาจจะต้องถูกลงโทษด้วย และถ้าปรากฏว่ามีข้อบกพร่อง เช่น ไม่ตรวจตราตามสมควร ก็อาจจะต้องมีส่วนรับผิดชอบด้วยตามควรแก่กรณี

(๕) ผู้ที่ทำการยกยอก หรือฉ้อโกงเงินของสมาชิกและสหกรณ์นั้น ย่อมทำให้สมาชิกและสหกรณ์ได้รับความเดือดร้อนและเสียหายเป็นอันมาก และเป็นการทำลายชื่อเสียง และเกียรติคุณของขบวนการสหกรณ์ด้วย ฉะนั้นผู้ทำการทุจริตนั้นจึงต้องให้ได้รับโทษสถานหนักที่สุด

(๖) ได้กำหนดให้สหกรณ์จังหวัดในฐานะที่ได้รับแต่งตั้งเป็นผู้ตรวจการสหกรณ์ประจำปี เป็นผู้กำกับการประชุมใหญ่ของสหกรณ์ด้วยตนเอง ทุกอำเภอในท้องที่ของตน จะมอบหมายให้ผู้อื่นปฏิบัติแทนไม่ได้ เว้นแต่มีเหตุขัดข้องหรือจำเป็น ทั้งนี้ เพื่อจะได้ทราบความเป็นไปของสหกรณ์ทุก สหกรณ์ และหากมีข้อบกพร่องหรือการทุจริตเกิดขึ้นจะได้รู้ทันทันที และ พิจารณาดำเนินการต่อไปทันที

(๗) ถ้าเกิดความบกพร่องเกี่ยวกับการเงิน จะต้องสอบสวนและ พิจารณาโทษทางวินัยโดยเคร่งครัด ถ้าเป็นการทุจริตต่อหน้าที่จะต้อง ดำเนินการไล่ออกหรือปลดออก และดำเนินการทางคดีทั้งทางอาญาและ แพ่งอีกด้วย ทั้งนี้ จะต้องดำเนินการอย่างแข็งขัน เพื่อให้เป็นที่เกรงขาม และเป็นการดั่งรมิให้ข้าราชการและเจ้าหน้าที่สหกรณ์ประพฤติผิด

(๘) สำหรับผู้จัดการสหกรณ์นั้น ให้จัดให้มีหลักประกันไว้กับ สหกรณ์เพื่อเป็นการป้องกันความเสียหาย หากมีการบกพร่องหรือการ ทุจริตเกิดขึ้น

๑๖. การจัด ส่งเสริม และขยายสหกรณ์

การจัดสหกรณ์ในประเทศไทยเมื่อเปรียบเทียบกับประเทศในทวีปยุโรปและอเมริกาแล้ว จะเห็นว่าการจัดสหกรณ์ในประเทศไทยเราอยู่ในสภาพที่จืดชืดมากกว่ามาก ทั้งนี้ เกือบกับภาวะการณ์ทางเศรษฐกิจ มาตรฐานการครองชีพและระดับการศึกษาของประชาชน ผู้ที่เข้ามาเป็นสมาชิกบางคนมิได้มีความต้องการอันแท้จริงที่จะรวมกันช่วยซึ่งกันและกัน และช่วยตัวเองตามหลักสหกรณ์ แต่มีความประสงค์จะรับความช่วยเหลือจากทางราชการในบางประการเฉพาะหน้าจึงร้องขอตั้งสหกรณ์ขึ้น ฉะนั้น ความมี "น้ำใจสหกรณ์" จึงไม่มีใครจะเกิดขึ้น การที่เป็นเช่นนั้นจะตำหนิสมาชิกเหล่านั้นก็ไม่ถนัด เพราะประชาชนในชนบทส่วนมากยังอ่อนต่อการศึกษาและได้เคยชินต่อการปกครองระบอบเก่ามานานแล้ว เมื่อทางการช่วยเหลือจัดตั้งสหกรณ์ขึ้น จึงนึกว่าสหกรณ์เป็นองค์การตั้งเคราะห์ของทางราชการ มิได้เข้าใจว่าสหกรณ์เป็นองค์การของตนเองและกิจการงานของสหกรณ์เป็นหน้าที่โดยตรงของพวกตนจะต้องดำเนินการ ความสนใจและความรับผิดชอบในกิจการงานของสหกรณ์จึงมีน้อยไป สมาชิกสหกรณ์ในประเทศต่าง ๆ ในทวีปเอเชียก็เป็นเช่นเดียวกันกับในประเทศไทย

มีบางท่านถามข้าพเจ้าว่า เหตุใดประเทศไทยจึงไม่จัดสหกรณ์ตามแบบของประเทศเดนมาร์ก เพราะประเทศเดนมาร์กเป็นประเทศที่มั่งคั่งร่ำรวยเพียงในเรื่องการจัดสหกรณ์เป็นผลสำเร็จอย่างชนหน้าชนตา ความจริงนั้น การจัดสหกรณ์ไม่ว่าประเทศใด ย่อมใช้หลักการของสหกรณ์อย่างเดียวกัน แต่การที่จะ "ลอกแบบ" ของการจัดสหกรณ์ในประเทศหนึ่งมาจัดในประเทศของตนนั้นย่อมจะกระทำไม่ได้ เพราะแต่ละประเทศราชภูมิมีมาตรฐานการครองชีพ การศึกษา การอาชีพ และภาวะเศรษฐกิจไม่เหมือนกัน

เช่น ในประเทศเดนมาร์กนั้น ราษฎรมีการศึกษาดี และมาตรฐานการครองชีพสูง อาชีพหลักของกสิกรส่วนใหญ่ได้แก่การเลี้ยงสัตว์ กสิกรจึงร่วมมือกันจัดตั้งสหกรณ์นมเนย สหกรณ์หมูเบคอน และสหกรณ์ขายไข่ไกชนเพื่อส่งไปจำหน่ายในต่างประเทศ ส่วนในประเทศไทยเรามีการทำนาเป็นหลัก จึงต้องจัดสหกรณ์ในประเภทที่เหมาะสมกับภาวะความเป็นอยู่ และความต้องการของกสิกรชาวนา ประเทศที่มีการศึกษาดีและมาตรฐานการครองชีพสูง ก็ย่อมได้เปรียบในการจัดสหกรณ์ให้บรรลุผลสำเร็จได้รวดเร็วกว่า การจัดสหกรณ์ในยุโรปและอเมริกาก้าวหน้าไปได้ไกล ทั้งนี้เพราะการศึกษา รายได้ และมาตรฐานการครองชีพของประชาชนอยู่ในระดับสูง การจัดสหกรณ์โดยไม่ได้พิจารณาถึงสภาพ และสถานการณ์แวดล้อมต่างๆ ของประเทศตนประกอบกับความเหมาะสมด้วยแล้ว ก็ยากที่จะจัดให้เป็นผลสำเร็จได้ ฉะนั้น เราจะต้องนำวิธีจัดสหกรณ์ของประเทศต่างๆ มาพิจารณาดัดแปลงให้เหมาะสมกับความต้องการ และสภาพของประชาชน และภาวะเศรษฐกิจของประเทศเรา

ตามที่เราได้จัดตั้งสหกรณ์อุตสาหกรรมยางแผ่นทางจังหวัดภาคใต้มาแล้ว ก็ได้จัดทำนองเดียวกับสหกรณ์อุตสาหกรรมนมเนยในประเทศเดนมาร์ก คือ มีการรวบรวมนายช่างพาราจากสมาชิกมาเข้าโรงงานผลิตยางแผ่นรวมก้อนแล้วจัดการจำหน่ายรวมกัน เช่นเดียวกับสหกรณ์นมเนยของเดนมาร์ก รวบรวมนมสดจากสมาชิกมาเข้าโรงงาน แล้วผลิตเป็นเนยสดเนยแข็งเพื่อจำหน่าย ในตอนแรก ๆ ก็ได้ผลอยู่บ้าง แต่ต่อมาประจวบกับราคายางในตลาดโลกตกต่ำ และยางแผ่นรวมก้อนชั้น ๑, ๒, ๓, ๔ ราคาไม่แตกต่างกันเท่าใดนัก เพราะอาจใช้ปนทำยางวิทยาศาสตร์ได้เช่นเดียวกัน ประกอบกับการดำเนินงานของสหกรณ์ไม่มีประสิทธิภาพ กรรมการและสมาชิกก็

ขาดความภักดี มุ่งแต่จะเอาเปรียบต่อสหกรณ์ จึงทำให้สหกรณ์ขาดทุน
 มาก จนถึงกับต้องหยุดดำเนินงานมานานแล้วก่อนที่ชาฟเจ้ามารับตำแหน่ง
 และมีหลายสหกรณ์ที่ขอเลิกสหกรณ์ และขณะนั้นกำลังทำการชำระบัญชี
 อยู่ ทั้งนี้ เป็นอุทาหรณ์ให้เห็นว่า นอกจากหลักและวิธีการแล้ว “คน”
 และ “การจัดการ” ก็เป็นเรื่องสำคัญยิ่งที่จะทำให้สหกรณ์นั้นๆ ดำเนิน
 งานเป็นผลสำเร็จได้

อนึ่ง อาจมีบางท่านเข้าใจว่า การจัดสหกรณ์ในประเทศไทยได้อาศัย
 แบบอย่างมาจากประเทศอินเดีย ประเทศอินเดียได้จัดตั้ง Village Societies
 มานานแล้ว ต่อมาในพ.ศ. ๒๔๔๖ ได้ประกาศใช้ Co-operative Credit
 Societies Act of 1904 และเรียกสมาคมที่จดทะเบียนนั้นว่า “Co-opera-
 tive Societies” (สหกรณ์) และต่อมาได้ยกเลิกกฎหมายสหกรณ์ฉบับแรก
 และประกาศใช้ Co-operative Societies Act of 1912 เมื่อประเทศไทย
 เริ่มจัดตั้งสหกรณ์ขึ้นใน พ.ศ. ๒๔๕๙ นั้น ประเทศอินเดียได้มีสหกรณ์จัด
 ตั้งขึ้นหลายรูปและเป็นจำนวนมากนับจำนวนหมื่นๆ สหกรณ์แล้ว เพราะ
 ประเทศอินเดียแบ่งการปกครองออกเป็นมณฑลรัฐ และแต่ละมณฑลรัฐต่างมี
 นายทะเบียนสหกรณ์ และจัดสหกรณ์ของตนเอง (ในครั้งกระนั้น ประเทศ
 พม่า และประเทศปากีสถาน ก็ยังรวมการปกครองอยู่กับประเทศอินเดียด้วย)
 สหกรณ์รูปที่แพร่หลายที่สุดในขณะนั้น คือสหกรณ์ประเภทหาทุนแบบ
 ไรฟ์ไฟเซน ซึ่งมีกำเนิดในประเทศเยอรมันนี้ ประเทศไทยเป็นประเทศ
 กสิกรรมและชาวกสิกรที่ขาดแคลนทุนรอนที่จะประกอบอาชีพ และต้องกู้ยืม
 เงินโดยเสียดอกเบี้ยอย่างแพง และมีมากมายที่ไร้น้ำต้องหลุดเป็นสิทธิ์ของ
 เจ้าหนไป ฉะนั้นทางการจึงมุ่งที่จะแก้ปัญหาเรื่องหนี้สินและทุนรอนก่อน
 เรื่องอื่นๆ เพื่อให้สมาชิกได้ปลดปล่อยหนี้สินเดิมและมีทุนไปประกอบ

กติกรรวมให้กว้างขวางยิ่งขึ้น ทางกาารได้พิจารณาถึงแบบต่างๆที่จัดอยู่ในทวีปยุโรป และทวีปเอเชียเปรียบเทียบกับ ในที่สุดเห็นว่าสหกรณ์หาทุนแบบโรฟไฟเฟเชนเหมาะสมกับสภาพของกติกรรชนเด็กและภาวะเศรษฐกิจของประเทศไทยในสมัยนั้นยิ่งกว่าแบบอื่น ๆ ฉะนั้นจึงได้จัดสหกรณ์หาทุนแบบโรฟไฟเฟเชนขึ้น ส่วนสหกรณ์ประเภทอื่นๆ นั้น ก็ได้พิจารณาเทียบเคียงกับที่จัดอยู่ในประเทศต่างๆในทวีปยุโรป อเมริกา และเอเชีย แล้วมาพิจารณาตัดแปลงให้เหมาะสมกับความต้องการของประชาชน และภาวะเศรษฐกิจของประเทศไทย

ในการจัดสหกรณ์ จำเป็นต้องทำการสำรวจภาวะความเป็นอยู่ของราษฎรและสภาพของท้องถิ่น ตลอดจนความต้องการของประชาชนและมองหาคำว่า “ผู้นำ” (Leader) ในท้องถิ่นเสียก่อน แล้วจึงพิจารณาว่าสมควรจะจัดตั้งสหกรณ์ขึ้นหรือไม่ การจัดสหกรณ์จะกระทำไปเพราะความสงสารเป็นเบื้องต้นไม่ได้ เพราะการสหกรณ์ไม่ใช่องค์การกุศล แต่เป็นองค์การเศรษฐกิจแบบหนึ่ง เมื่อจัดตั้งสหกรณ์ขึ้นแล้ว ต้องมุ่งต่อความจำเริญมั่นคงสืบไป ผู้ที่เข้ามาเป็นสมาชิกจะต้องมีอุดมคติว่า ต้องร่วมกันช่วยเหลือซึ่งกันและกันเพื่อช่วยตนเอง และตามประสงค์การณ์แล้วแต่ให้เห็นประจักษ์ว่าการจัดสหกรณ์ที่จะให้ได้ผลดีจริงๆ นั้น จำกัญอยู่ที่ “คน” และจะต้องมี “ผู้นำ” ในท้องถิ่นที่มำใจเป็น “นักสหกรณ์” ด้วย

รูปงานสหกรณ์ที่จะจัดขึ้น จะต้องพิจารณาให้เหมาะสมกับภาวะทางเศรษฐกิจและความต้องการของประชาชน ประเทศไทยเราเป็นประเทศกติกรรวม พลเมืองมีอาชีพในทางกติกรรวมเป็นส่วนใหญ่ ฉะนั้นการสหกรณ์จึงควรหนักไปในทางช่วยเหลือกติกกร ปัญหาใหญ่ของกติกกรไทยในขณะนี้

มีหลายข้อ เช่น (๑) การขาดแคลนทุนรอนที่จะประกอบอาชีพ (๒) การทำกิจกรรมไม่ได้ผลแน่นอน (๓) การไม่มีที่ดินทำกิน (๔) การขายข้าวพืชผล และผลิตผลได้ราคาต่ำ ฯลฯ ดังนั้น สหกรณ์ที่เหมาะสมกับความต้องการของเกษตรกรในเวลานี้คือ (๑) สหกรณ์หาทุนและสหกรณ์เครดิตเพื่อผลิตกรรม (๒) สหกรณ์บำรุงที่ดิน (สหกรณ์ชลประทาน) (๓) สหกรณ์นิคม (๔) สหกรณ์ขายข้าว (๕) สหกรณ์ขายพืชผลและผลิตผล ฯลฯ

๑๗. สหกรณ์ประเภทต่าง ๆ ที่จัดอยู่ในเวลานี้

สหกรณ์ที่จัดอยู่ในประเทศไทยขณะนี้ อาจจำแนกเป็นประเภทใหญ่ได้ ๓ ประเภท คือ ๑. สหกรณ์ชนกิจ ๒. สหกรณ์ที่ดิน ๓. สหกรณ์พาณิชย์

สหกรณ์ชนกิจมีอยู่หลายรูป เช่น สหกรณ์หาทุน สหกรณ์เครดิตเพื่อผลิตกรรม สหกรณ์ออมทรัพย์และเครดิต ฯลฯ สหกรณ์ที่ดินมีอยู่หลายรูป เช่น สหกรณ์บำรุงที่ดิน (สหกรณ์ชลประทาน) สหกรณ์นิคม สหกรณ์เช่าซื้อที่ดิน สหกรณ์ผู้เช่า ฯลฯ และสหกรณ์พาณิชย์ก็มีอยู่หลายรูป เช่น สหกรณ์ขายข้าว สหกรณ์ขายพืชผลและผลิตผล สหกรณ์ขายเกลือ ร้านสหกรณ์ (สหกรณ์ผู้บริโภคน) สหกรณ์อุตสาหกรรม สหกรณ์บริการสาธารณูปโภค สหกรณ์การประมง สหกรณ์ผู้เลี้ยงและค้าสัตว์ ฯลฯ

ต่อไปนี้จะได้กล่าวถึงสหกรณ์เฉพาะประเภทต่าง ๆ ที่จัดอยู่ในประเทศไทยในเวลานี้

(๑) สหกรณ์หาทุน (สหกรณ์เครดิต)

โดยที่ทุนเป็นปัจจัยสำคัญแก่การผลิต และเกษตรกรส่วนมากขาด

ทุนรอนที่จะใช้ประกอบอาชีพ ต้องกู้ยืมเงินจากขบวนการหรือพ่อค้าโดยเฉลี่ย
 ดอกเบี้ยในอดีตอาจสูง และบางรายยังเรียกร้องให้ลูกหนี้ขายพืชผลให้แก่
 ตนในราคาต่ำอีกด้วย ในบางท้องที่การทำนาทำไร่ต้องพึ่งดินฟ้าอากาศ
 เป็นประมาณ ถ้าพืชผลเสียหายเพราะฝนแล้งหรือน้ำท่วมหรือศัตรูพืช
 รบกวน กลักรักมีหนี้สินทบถมหนักหนา ในที่สุดไม่ถ้ามารดจะชำระหนี้
 แก่เจ้าหนี้ได้ หนี้หาไร้ออกมายังคงค้างหรือโอนเป็นของเจ้าหนี้ และ
 กลายเป็นกสิกรที่ไม่มิตดินของตนเอง ภาวะเช่นนี้ทำให้กสิกรมีฐานะ
 เลื่อมโทรมลงทั้งทางเศรษฐกิจและศีลธรรม ทำให้มีสภาพความเป็นอยู่
 อย่างแร้นแค้น ซึ่งมีผลกระทบกระเทือนต่อสวัสดิภาพในชนบทและรายได้
 ของประชาชาติ เพื่อแก้ไขความเลื่อมโทรมดังกล่าว ทางการจึงได้จัด
 สหกรณ์หาทุนขึ้น สหกรณ์รูปนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อหาทุนให้สมาชิกกสิกร
 กู้ยืมไปใช้ปลดเปลื้องหนี้เก่าและใช้ลงทุนประกอบอาชีพกสิกรรม เช่น
 บุกเบิกและบำรุงที่ดิน ซ่อสัตว์พาหนะและเครื่องมือทำนา ฯลฯ โดยเฉลี่ย
 ดอกเบี้ยในอดีตราย่อมเยา

สหกรณ์ได้รับเงินกู้จากธนาคารเพื่อการสหกรณ์ในอดีตรายดอกเบี้ย
 ร้อยละ ๗ ต่อปี และสหกรณ์ให้สมาชิกกู้ยืมตามความจำเป็นในอดีตราย
 ดอกเบี้ยร้อยละ ๓๐ ต่อปี ซึ่งเมื่อหักค่าใช้จ่ายต่าง ๆ ของสหกรณ์ เช่น
 ค่าสมุดบัญชี และค่าพาหนะเดินทางสำหรับกรรมการของสหกรณ์ออก
 แล้ว สหกรณ์คงมีกำไรเหลืออยู่บ้าง ซึ่งสะสมไว้เป็นเงินสำรองเพื่อใช้
 เป็นทุนดำเนินงานของสหกรณ์สืบไป ในเวลานี้ สหกรณ์เก่าหลาย
 สหกรณ์ มีเงินสำรองสะสมไว้เป็นเรือนหมื่น และบางสหกรณ์เกือบเพียง
 พอที่จะใช้เป็นทุนให้กู้ของสหกรณ์เอง การที่สหกรณ์เรียกดอกเบี้ย
 สำหรับเงินให้กู้แก่สมาชิกในอดีตรายร้อยละ ๓๐ ต่อปีนั้น เมื่อเทียบกับ

คอกเบี้ยในท้องถิ่นซึ่งมีอัตราสูงมาก เช่น ร้อยละ ๓๐ ต่อปี จะเห็นได้ว่า
 ด้หกรณเ้ช่วยให้อ้มาชิกประหยัดได้เป็นอันมาก

ด้หกรณเ้หาทุนเป็นด้หกรณเ้ชนิดไม่จำกัดสินใช้ จึงจำเป็นต้อง
 จำกัดแดนด้หกรณเ้ไว้แคบ เพื่อให้ด้มาชิกด้มารวดควบคุมซึ่งกันแะกัน
 ในการใช้จ่ายเงินกู้ให้ถูกทางแะการประกอบอาชีพ กับด้งคินเงินกู้ตาม
 กำหนด ด้หกรณเ้รูปนเ้เหมาะแก่กสิกรรมชั้นเล็ก ซึ่งต้องการเงินกู้ระยะยาว
 เพื่อไถ่ถอนหนี้เก่าแะใช้ประกอบกสิกรรม นอกจากด้มาชิกจะต้องมี
 ความรับผิดชอบไม่จำกัดแล้ว ด้มาชิกผู้กู้ต้องมีที่ดินจันเองเป็นประกัน แะมี
 เพื่อนด้มาชิกด้องคณาประกันหน้ทุกรายด้วย ทั้งนี้ กระทำให้ด้มาชิกต้อง
 ควบคุมดูแลซึ่งกันแะกัน ทั้งในทางการอาชีพ ความประพฤติ แะการ
 ผ่อนชำระหนี้ต่อด้หกรณเ้ ซึ่งเป็นผลทำให้ด้หกรณเ้มีฐานะมั่นคงเป็นทไ้
 ว่างใจของเจ้าหน

ตามท้ชาพเจ้าไ้เคยไปจัดตั้งด้หกรณเ้ในท้องถิ่นต่าง ๆ เช่น ใน
 จังหวัดพระนครศรีอยุธยา จังหวัดสุพรรณบุรีแะจังหวัดอ่างทองเป็นต้น
 ปรากฏว่าในขณะนั้นชาวนายังไม่เคยมีความรู้เรื่องการด้หกรณเ้ จึง
 มีความหวาดเกรงต่อความรับผิดชอบร่วมกันแะแทนกัน ในหนี้สินของ
 ด้หกรณเ้เป็นอันมาก ผู้ท้สมัครเข้าเป็นด้มาชิกด้หกรณเ้ในรุ่นแรก ๆ นั้น
 เป็นชาวนาชนเล็กแะโดยมากมีหนี้สินท่วมตัว แะที่ดินก็จนจะหลุด
 เป็นที่ดินแก่เจ้าหนอยู่แล้ว มีหลายรายท้เจ้าหนาท้ด้หกรณเ้ต้องช่วย
 เหลือทำการประนอมหน้กับเจ้าหน ถ้าชาวนาเหล่านี้ได้รับการช่วย
 เหลือจากด้หกรณเ้ทันที ก็คงจะหลุดที่ดินในที่ดินทำกินไปตาม ๆ กัน
 ครนเมื่อชาวนาเหล่านี้ได้เข้าเป็นด้มาชิก แะได้กู้เงินจากด้หกรณเ้ไปไถ่

ก่อนหน้เดิม จึงสามารถรักษากรรมสิทธิ์ในที่ดินของตนไว้ได้ และขยาย
 การทำกินตั้งตัวต่อไป ซอนเป็นเวียงซึ่งข้าพเจ้าได้ประจักษ์มาด้วยตนเอง
 และเป็นจำนวนมากมาย ทั้งนี้เป็นตัวอย่างอันหนึ่งซึ่งแสดงถึงคุณประ-
 โยชน์ของสหกรณ์ประเภทนี้ อนึ่ง สหกรณ์มีความมุ่งหมายตั้งแต่นั้นมา
 ออมทรัพย์ในหมู่สมาชิกอีกด้วย สหกรณ์จึงได้กำหนดข้อบังคับให้สมาชิก
 ฝากเงินไว้ในสหกรณ์เพื่อตั้งแต่นั้นมาออมทรัพย์ ตั้งแต่ปี ๒๔๙๗ เป็นต้น
 มาปรากฏว่าสหกรณ์ได้รับเงินฝากจากสมาชิกไว้เป็นจำนวนมาก เงิน
 ฝากดังกล่าวจะทบขึ้นทุกปี ซึ่งสหกรณ์จะได้ใช้เป็นทุนดำเนินงานของ
 สหกรณ์ส่วนหนึ่ง สหกรณ์รุ่นนี้ได้จัดตั้งมาแล้ว ๕๐ ปีแล้ว ปรากฏว่า
 ได้ผลดีมาก สามารถช่วยให้สมาชิกประหยัดค่าดอกเบี้ย และรักษา
 กรรมสิทธิ์ในที่ดินทำกินไว้ได้ มีสมาชิกมากรายหมื่นรายเพิ่มขึ้น
 และขยายการทำกินกว้างขวางออกไป อนึ่ง สำหรับสหกรณ์ที่ขอเลิกไป
 ก็มีบ้างแต่เป็นจำนวนน้อย และเมื่อได้ชำระบัญชีเสร็จแล้ว ก็ยังไม่เคย
 ปรากฏว่าธนาคารเพื่อการสหกรณ์ ซึ่งเป็นเจ้าหน้ต้องขาดทุนแต่ประการ
 ใด ทั้งนี้ แสดงว่าหลักฐานของสหกรณ์รุ่นนี้มั่นคง

เนื่องจากปรากฏผลดีดังกล่าว สหกรณ์รุ่นนี้จึงได้รับความนิยม
 อย่างกว้างขวางจากราษฎร และมีชาวนาจำนวนมากในจังหวัดต่าง ๆ
 ร้องขอความช่วยเหลือให้จัดตั้งสหกรณ์หาทุนเพิ่มขึ้น กระทรวงสหกรณ์
 มีนโยบายที่จะจัดขยายสหกรณ์รุ่นนี้ ให้กว้างขวางออกไปอีก เพื่อสร้าง
 เสริมความมั่นคงทางเศรษฐกิจของกสิกร แต่การจัดขยายสหกรณ์ต้อง
 ใช้เงินทุนจำนวนมาก และในขณะนั้นเงินทุนของธนาคารเพื่อการสหกรณ์
 มีจำกัดดังจะกล่าวในหน้า ๙๕ ทั้งนี้ กระทรวงสหกรณ์และธนาคารเพื่อ
 การสหกรณ์พยายามชวนชวนทุกทางที่จะหาเงินทุนเพิ่มขึ้น

(๒) สหกรณ์เครดิตเพื่อผลิตกรรม

เมื่อ พ.ศ. ๒๕๐๒ ทางกรมได้ทดลองจัดตั้งสหกรณ์รูปแบบใหม่ชนิดกรูปรูปหนึ่ง ในหมู่เกษตรกรซึ่งผลิตพืชผลเพื่อจำหน่ายเป็นล้นใหญ่และต้องการกู้เงินเพื่อส่งเสริมการผลิต คือ "สหกรณ์เครดิตเพื่อผลิตกรรม" ด้วยความร่วมมือกับผู้เชี่ยวชาญขององค์การยูซอม

สหกรณ์รูปแบบนี้เป็นสหกรณ์ชนิดจำกัดสินใช้ขนาดใหญ่ และมีแผนกว้างทั้งอำเภอ เพื่อให้สมาชิกจำนวนมาก เพื่อที่สหกรณ์จะได้มีธุรกิจขนาดใหญ่และมีรายได้มากพอที่จะดำเนินงานได้เอง เงินทุนของสหกรณ์ได้รับอนุมัติจากองค์การยูซอมและ ก.ศ.ว. ให้กู้จาก "เงินทุนสมทบ" (Counterpart Fund) มาใช้เป็นทุนหมุนเวียน สหกรณ์ได้ยกดอกเบี้ยร้อยละ ๔ ต่อปี และได้ให้สมาชิกกู้ไปในอัตราร้อยละ ๑๒ ต่อปี การที่อัตราดอกเบี้ยแตกต่างกันเช่นนี้ ก็เพื่อสหกรณ์จะได้มีรายได้สำหรับใช้จ่ายแก่ผู้จัดการและเจ้าหน้าที่ ตลอดจนเป็นค่าใช้จ่ายอื่น ๆ ของสำนักงาน ทั้งจะได้มีกำไรสุทธิเก็บไว้เป็น "ทุนสำรอง" อันจะได้ใช้เป็นทุนของสหกรณ์ในภายหน้าต่อไป เงินกู้มี ๒ ประเภท คือ (๑) เงินกู้ระยะเวลาดสั้น เพื่อนำไปประกอบและขยายเกษตรกรรม เงินกู้ประเภทนี้จะต้องตั้งใช้ภายใน ๓ ปี หรือเมื่อขายพืชผลได้ (๒) เงินกู้ระยะเวลาดปานกลาง ได้แก่เงินกู้เพื่อนำไปบุกเบิกปรับปรุงที่ดิน สร้างหรือปรับปรุงทางน้ำ ซ่อมเครื่องมือกลกรรม เครื่องจักรกล และเครื่องทุ่นแรง ฯลฯ เงินกู้ประเภทนี้จะต้องตั้งใช้ให้เสร็จภายใน ๓ ปี โดยเหตุที่สหกรณ์ไม่ได้ให้เงินกู้ระยะยาวจึงไม่ถือเอาการจำนองที่ดินเป็นเรื่องสำคัญ ในการพิจารณาให้กู้เงินนี้ สหกรณ์ได้คำนึงถึงความซื่อสัตย์ ความสามารถในการทำกิน

แผนงานที่จะนำเงินกู้ไปใช้ และรายได้รายจ่ายของสมาชิก เพื่อเป็น
 ทางประกอบการพิจารณาว่า ส้มควรวจะให้สมาชิกกู้เงินหรือประการใด
 และสมาชิกจะสามารถตั้งถิ่นได้ภายในกำหนดหรือไม่ สำหรับหลัก
 ประกันเงินกู้นั้น ได้กำหนดใหม่เพื่อสมาชิกค่าประกัน ๒ คน และจะ
 ต้องอยู่ภายในความควบคุมดูแลของกลุ่มสมาชิก ซึ่งแบ่งออกเป็นกลุ่ม ๆ
 การจำนองที่ดินเพื่อประกันเงินกู้ จะกระทำต่อเมื่อกู้เงินเป็นจำนวนมาก
 หรือมีเหตุพิเศษ สำหรับหลักการที่ไม่มติดนทกอาจได้รับความช่วยเหลือรับ
 เข้าเป็นสมาชิกได้ ถ้าผู้สมัครสมบัติและลักษณะครบถ้วน ทั้งได้รับความ
 เห็นชอบจากกลุ่มสมาชิก และคณะกรรมการดำเนินการของสหกรณ์
 แล้ว อนึ่งเพื่อส่งเสริมให้สมาชิกมีรายได้มากและแน่นอน สหกรณ์จัด
 ให้มีการอบรมความรู้ในการผลิตทางเกษตรแผนใหม่ โดยได้รับความ
 ร่วมมือจากเจ้าหน้าที่ของกระทรวงเกษตร

นอกจากจะได้ช่วยการผลิตของสมาชิกแล้ว สหกรณ์ยังมีวิธีทำให้
 สมาชิกรู้จักการออมทรัพย์ โดยถือหุ้นในสหกรณ์ กล่าวคือ สมาชิก
 แต่ละคนจะต้องถือหุ้นจำนวนหนึ่งในฐานะสมาชิก ไม่ว่าจะกู้เงินจาก
 สหกรณ์หรือไม่ก็ตาม นอกจากนั้น สมาชิกผู้กู้จะต้องถือหุ้นเพิ่มขึ้นตาม
 ส่วนเงินที่ทุกคราวที่ตนกู้ไป ทั้งนี้ เพื่อสมาชิกจะได้ออมเงินของตนไว้
 และมีความมั่นใจว่า สหกรณ์เป็นองค์การของตนเอง ทั้งเพื่อให้
 สหกรณ์มีทุนเพิ่มขึ้นด้วย อนึ่ง สหกรณ์ยังรับฝากเงินจากสมาชิก และ
 บุคคลภายนอก โดยคิดดอกเบี้ยให้ ทั้งนี้ เพื่อเป็นการก่อดึงเงินทุนของ
 สหกรณ์เอง และเป็นการแบ่งเบาภาระของรัฐบาลในการจัดหาทุนมาตั้ง
 เสริมการสหกรณ์ในอนาคต นอกจากนั้นสหกรณ์ยังดำริจะช่วยสมาชิกใน

การซื้อเครื่องใช้ในการกสิกรรมบางอย่างร่วมกัน และจำหน่ายผลิตภัณฑ์
ร่วมกันในภายหน้าอีกด้วย

สหกรณ์เครดิตเพื่อผลิตรวมนี้ได้จัดตั้งขึ้นเป็นครั้งแรกที่อำเภอปากช่อง จังหวัดนครราชสีมา เมื่อเดือนธันวาคม ๒๕๐๒ และต่อมาได้จัดตั้งเพิ่มชองที่ คือ ที่อำเภอเมืองนครราชสีมาเมื่อปลายปี ๒๕๐๓ กับที่อำเภอเมืองระยองเมื่อกลางปี ๒๕๐๕ สหกรณ์ทั้ง ๓ ได้ดำเนินกิจการและเจ้าหน้าที่ด้วยทุนของตัวเอง และพยายามคิดเลือกภูมิความรู้ในทางเกษตรกรรม หรือผู้ที่เคยแสดงความสามารถมาแล้วมาเป็นผู้จัดการ กิจการของสหกรณ์ดำเนินมาด้วยความเรียบร้อยและเป็นผลดีสำหรับสมาชิกก็ได้ใช้เงินกู้ตามที่ได้สัญญาไว้ และประกอบอาชีพเกษตรกรรมกว้างขวางยิ่งขึ้น ในการงบประมาณปีปรากฏว่าสมาชิกสหกรณ์ในอำเภอปากช่องและในอำเภอเมืองนครราชสีมาได้ส่งเงินชำระหนี้สหกรณ์ได้เต็มจำนวนตามที่สัญญาไว้ ซึ่งนับว่าเป็นสัญญาณอันดีของสหกรณ์ ส่วนสหกรณ์ในอำเภอเมืองระยองยังไม่ถึงกำหนดสัญญาส่งเงิน

สหกรณ์ทั้ง ๓ ได้ดำเนินงานโดยมีประสิทธิภาพเป็นที่น่าพอใจ โดยเฉพาะอย่างยิ่งสหกรณ์ที่อำเภอปากช่องได้แสดงออกถึง "น้ำใจสหกรณ์" และความสามัคคี ที่สมควรนำมาทำตัวอย่าง คือ เมื่อ พ.ศ. ๒๕๐๕ สมาชิกสหกรณ์ ได้พร้อมใจกันสร้างสำนักงานและหอประชุมของสหกรณ์เป็นเงินสามแสนบาทเศษ ด้วยทุนของตัวเองกับเงินที่สมาชิกต่างบริจาคเป็นส่วนตัว ที่ดินที่ปลูกสร้างก็เป็นที่ดินซึ่งสมาชิกยกให้ส่วนหนึ่ง และขายให้อีกส่วนหนึ่งในราคาย่อมเยาเป็นพิเศษ ทั้งนี้แสดงถึงน้ำใจของสมาชิกซึ่งหาได้ยากยิ่ง นอกจากนั้นในเดือนปลายปี พ.ศ. ๒๕๐๔ และ พ.ศ. ๒๕๐๕

กรรมการและสมาชิกของสหกรณ์ ยังได้ร่วมมือร่วมใจกับบรรดาชาว
 เกษตรกรอื่น ๆ ในอำเภอปากช่อง จัดให้มีการ "วันชาวไร่" ขึ้นที่ชนะเลิศ
 ไร่ ในอำเภอปากช่อง อันเป็นการแสดงออกซึ่งความคิดริเริ่ม น่าใจ
 สหกรณ์ และความสามัคคีพร้อมเพรียงของสมาชิก และบรรดาเกษตรกร
 ในอำเภอปากช่องเป็นอย่างดี

ความดีใจของการจัดสหกรณ์รูปนอกระบบการคิดเลือกสมาชิกให้
 ลักษณะและคุณสมบัติตามหลักเกณฑ์ที่ได้อ้างไว้ ยิ่งถ้าเลือกสมาชิกที่มี
 ลักษณะเป็น "ผู้นำ" ในท้องถิ่นมาเป็นกรรมการด้วยแล้ว ก็ยิ่งจะเป็นการ
 ช่วยเหลืออย่างมาก เพราะความดีใจของงานใด ๆ นั้นย่อมขึ้นอยู่กับ
 "คน" เป็นสำคัญ ถ้าเราได้สมาชิกที่ดีและได้กรรมการที่ซื่อสัตย์ เข้มแข็ง
 และเสียสละ สหกรณ์นั้นก็จะเจริญก้าวหน้าและมีความมั่นคง การ
 จัดตั้งสหกรณ์ทั้ง ๓ ตำบลคนเจ้าหน้าที่ได้พยายามจัดด้วยความระมัดระวัง
 และรอบคอบ จึงคาดว่า สหกรณ์เหล่านี้จะดำเนินงานเป็นผลสำเร็จตาม
 ความมุ่งหมายของการสหกรณ์และทางราชการ และจะเป็นตัวอย่างอันดี
 แก่เกษตรกรอื่น ๆ ด้วย สหกรณ์รูปนี้กระทรวงสหกรณ์มีนโยบายที่จะจัด
 ตั้งและขยายเพิ่มขึ้นในจังหวัดต่าง ๆ ให้แพร่หลายต่อไปตามกำลังเงินทุนที่
 จะหาได้

ความแตกต่างของสหกรณ์หาทุนและสหกรณ์เครดิตเพื่อผลิตกรรม
 กคือ สหกรณ์หาทุนเป็นสหกรณ์ชนิดไม่จำกัดสินใช้ มีแผนแคบเพื่อสมาชิก
 จะควบคุมกันได้สะดวก สมาชิกเป็นกลุ่มชนเด็กจึงใช้เงินทุนน้อย เงินที่
 นนมีทั้งระยะสั้น ระยะปานกลาง และระยะยาวเพื่อไปถอนหนี้เงินเก่า และ
 มีการจำนองที่ดินเป็นประกันหนี้ของสมาชิก ส่วนสหกรณ์เครดิตเพื่อผลิต
 กรรมเป็นสหกรณ์ชนิดจำกัดสินใช้ มีแผนกว้างทั้งอำเภอเพื่อมีสมาชิกจำนวนมาก

มาก เพื่อจะมีรายไ้มากพอที่จะจ้างผู้จัดการและเจ้าหน้าที่กับออกค่าใช้จ่ายต่าง ๆ ของสหกรณ์เองได้ สหกรณ์เป็นเกษตรกรรมพาณิชย์ คือผลิตพืชผลเพื่อการจำหน่ายเป็นส่วนใหญ่ จึงใช้เงินทุนสูง สหกรณ์ให้กู้เงินเพื่อตั้งเริ่มการผลิต ฉะนั้นจึงมีเงินกู้ระยะสั้นและระยะปานกลาง ส่วนเงินกู้ระยะยาวเพื่อไถ่ถอนหนี้สินแก่สหกรณ์ไม่สนับสนุน เพราะต้องการให้เงินกู้หมุนเวียนเร็วขึ้น การจำหน่ายที่ดินเพื่อประกันเงินกู้นั้นจะจัดทำสำหรับเงินกู้จำนวนมากหรือมีเหตุพิเศษ

(๓) สหกรณ์ออมทรัพย์และเครดิต

สหกรณ์รูปนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อส่งเสริมผู้มีเงินเดือนให้ออมทรัพย์ของตนไว้เป็นเงินก้อนเพื่อประโยชน์ในอนาคต ทั้งช่วยให้ได้กู้เงินจากสหกรณ์ไปใช้เมื่อเกิดความจำเป็น โดยเสียดอกเบี้ยในอัตราย่อมเยา สหกรณ์เปิดรับสมาชิกเป็นจำนวนมากและมีแผนกว้าง ใช้ทุนดำเนินงานของตนเองจากเงินค่าหุ้นเงินสำรองและเงินฝากเป็นสหกรณ์ชนิดจำกัดสินใช้ สมาชิกจึงต้องถือหุ้นในสหกรณ์ เพื่อจะได้ใช้เป็นที่ทุนดำเนินงานของสหกรณ์ โดยวิธีให้สมาชิกส่งเงินสะสมรายเดือนต่อสหกรณ์เป็นประจำ เงินสะสมรายเดือนสหกรณ์แปลงเป็นหุ้นให้สมาชิกเป็นผู้ถือ สหกรณ์ให้เงินปันผลตามหุ้นในอัตราไม่เกินร้อยละ ๖ ต่อปี และสหกรณ์นำกำไรสุทธิส่วนหนึ่งเฉลี่ยคืนให้แก่สมาชิกตามส่วนจำนวนรวมแห่งดอกเบี้ยเงินกู้ ที่สมาชิกผู้นั้นได้เสียให้แก่สหกรณ์ ซึ่งเท่ากับช่วยให้สมาชิกผู้นั้นได้กู้เงินไปใช้โดยเสียดอกเบี้ยย่อมเยาตง สหกรณ์รูปนี้จัดแพร่หลายในหมู่ครูตามจังหวัดต่าง ๆ และเป็นที่ยอมรับเลื่อมใสจึงมีผู้ร้องขอตั้งสหกรณ์อยู่เนือง ๆ

(๔) สหกรณ์บำรุงที่ดิน (สหกรณ์ชลประทาน)

ในการปลูกพืช นั้นเป็นเรื่องสำคัญข้อหนึ่ง ที่ดินที่ใช้ในการทำนาข้าว ถ้าเป็นท่อนและต้องอาศัยน้ำตามธรรมชาติ ไม่สามารถจะเก็บกักน้ำไว้ได้ตามความต้องการจึงไม่ได้ผลแน่นอนจนสม่ำเสมอ และที่ดินบางตำบลมีคุณภาพทรามเพราะขาดปุ๋ยธรรมชาติ เนื่องจากถูกใช้ในการผลิตมานานปีแล้ว จึงไม่สามารถจะปลูกข้าวและพืชผลอื่น ๆ ให้ได้ผลดี ผลผลิตต่อไร่จึงได้ต่ำ ฉะนั้น ถ้าได้มีน้ำสำหรับทำการเพาะปลูกให้เพียงพอ และควบคุมไว้ได้ตามความต้องการ และจัดการปรับปรุงที่ดินเหล่านั้นให้ถูกต้องตามหลักวิชา ที่ดินที่เคยให้ผลทรามหรือให้ผลไม่แน่นอน ก็อาจจะกลายเป็นที่ดินที่ให้ผลดีแน่นอนขึ้น ทงอาจจะใช้ทำการเพาะปลูกเพิ่มขึ้น เช่น ปลูกข้าวและพืชอื่นได้สลับกัน หรือปลูกพืชหมุนเวียนเป็นต้น ซึ่งย่อมเป็นการเพิ่มผลิตผลทางกลีกรวม และเพิ่มพูนรายได้ของกลีกร อันเป็นการสร้างเสริมความมั่นคงทางเศรษฐกิจแห่งชาติ กระทรวงสหกรณ์จึงได้จัดตั้งสหกรณ์บำรุงที่ดินขึ้นในบริเวณที่ดินที่มีลักษณะดังกล่าวแล้ว โดยรวบรวมกลีกรวมที่ขนาดติดต่อเป็นผืนเดียวกัน จัดตั้งเป็นสหกรณ์บำรุงที่ดินขึ้น เพื่อทำคนกนน้ำและขุดคูส่งน้ำ จัดหาเครื่องสูบน้ำมาช่วยในการชักน้ำเข้านา จัดระบบการส่งน้ำ ระบายน้ำ ส่งเสริมการใช้ปุ๋ย ใช้พันธุ์พืชที่การปลูกพืชหมุนเวียน การจัดไร่นาผสม และการปรับปรุงการเพาะปลูกให้ถูกต้องตามหลักวิชาตามแผนปัจจุบันเพื่อเพิ่มผลิตผล และส่งเสริมการอาชีพโดยทั่วไปด้วย โดยการแนะนำช่วยเหลือของพนักงานสหกรณ์ ซึ่งได้ประสานงานกับเจ้าหน้าที่ของส่วนราชการของกระทรวงเกษตร และเจ้าหน้าที่ฝ่ายปกครอง

สหกรณ์บำรุงที่ดินที่จัดอยู่ในขณะนั้น อาจแยกตามลักษณะของภูมิภาค
ประเทศได้ดังนี้

(ก) สหกรณ์บำรุงที่ดินภาคตะวันออกเฉียงเหนือ การจัด
สหกรณ์ในภาคนี้ กระทำโดยวิธีรวบรวมที่ดินในบริเวณที่จะได้รับ
ประโยชน์จากอ่างเก็บน้ำของกรมชลประทานที่สร้างไว้แล้ว และเห็นว่า
เหมาะสมจะจัดให้เกษตรกรใช้ประโยชน์ร่วมกัน จัดตั้งเป็นสหกรณ์สหกรณ์ชน
เพื่อสหกรณ์จะได้ทำหน้าที่เกี่ยวกับการควบคุมดูแล และจัดการใช้น้ำในอ่าง
ให้เกิดประโยชน์แก่การเพาะปลูก เช่น ทำคันดิน ขุดคู คลอง หรือสร้างทำนบ
เป็นต้น โดยอาศัยกำลังแรงงานของสมาชิกปฏิบัติร่วมกัน นอกจากนี้
สหกรณ์ที่จัดตั้งขึ้นยังทำหน้าที่เป็นแหล่งให้สินเชื่อแก่สมาชิก พร้อมไปกับการ
แนะนำชักจูงให้สมาชิกประกอบอาชีพให้สอดคล้องกับการปรับปรุง เช่น
ให้รู้จักบำรุงรักษาดิน ให้รู้จักปลูกพืชให้เหมาะสมกับลักษณะของดิน ให้
รู้จักใช้พันธุ์ พืชทดและให้รู้จักใช้ปุ๋ย เป็นต้น การดำเนินงานเช่นนี้ กรม
สหกรณ์ที่ดินจัดใหม่พนักงานคอยควบคุมให้คำแนะนำอย่างใกล้ชิด เพื่อให้
การปฏิบัติของสหกรณ์และสมาชิกเป็นไปถูกต้องตามแนวทางและแผนการ
ที่วางไว้

(ข) สหกรณ์บำรุงที่ดินภาคกลาง ในท้องที่ซึ่งไม่ได้รับการ
บำรุงจากชลประทาน หรือในท้องที่ซึ่งอยู่ในเขตบำรุงของชลประทานแล้ว
แต่เกษตรกรยังไม่ได้รับประโยชน์โดยทั่วถึงกัน เมื่อเกษตรกรร้องขอให้จัดตั้ง
สหกรณ์ชน กรมสหกรณ์ที่ดินจะสำรวจสภาพทางเศรษฐกิจและทางช่าง
หากผลการพิจารณาปรากฏว่า การจัดสหกรณ์บำรุงที่ดินจะเกิดประโยชน์
และเกษตรกรสามารถจะรับภาระค่าใช้จ่ายบางส่วนได้ กรมสหกรณ์ที่ดินจะ
ดำเนินการจัดตั้งสหกรณ์บำรุงที่ดินชน และดำเนินการช่วยเหลือตามวัตถุประสงค์

ประสงค์ เช่น จัดให้สหกรณ์ชุดหนึ่งนำจากคลองใหญ่ ทำคั้นกนนำ ระบาย
 นำ และอื่นๆตลอดจนจัดทำประตูระบายน้ำหรือจัดตั้งเครื่องยนต์สูบน้ำขนาดใหญ่
 ใหญ่ เป็นต้น พร้อมทั้งชักจูงส่งเสริมให้เกษตรกรเป็นสมาชิกปรับปรุงอาชีพ
 ของตนให้ดีขึ้น และใช้ที่ดินให้เกิดประโยชน์ยิ่งขึ้น ในการนี้กรมสหกรณ์
 ทดดินจะเป็นสื่อติดต่อขอความช่วยเหลือหรือร่วมมือจากกรมเจ้าหน้าทอื่นๆ เช่น
 กรมการข้าว กรมกสิกรรม กรมปศุสัตว์ และกรมชลประทาน เป็นต้น เป็น
 การประสานงานเพื่อประโยชน์แก่เกษตรกรเป็นสมาชิกสหกรณ์

สหกรณ์บำรุงที่ดินในทั้งสองภาคดังกล่าว แท้ที่จริงได้จัดไปแล้วปรากฏ
 ว่าได้ผลดี ทำให้สมาชิกได้ผลผลิตต่อไร่สูงขึ้นมาก เช่น บางแห่งได้ข้าวถึง
 ไร่ละ ๕๐ ถัง หรือสูงกว่า อันเป็นการเพิ่มพูนรายได้ของสมาชิก ฉะนั้น
 กระทรวงสหกรณ์จะได้จัดตั้งสหกรณ์ประเภทเพิ่มเติมขึ้นในบริเวณอ่างเก็บ
 น้ำกรมชลประทานได้สร้างไว้ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือบางจังหวัด เพื่อ
 ชักนํ้ามาทำการเพาะปลูกให้ได้ผลดียิ่งขึ้น และจะพิจารณาจัดตั้งสหกรณ์
 บำรุงที่ดินในบริเวณที่ได้รับนํ้าจากโครงการเขื่อนเจ้าพระยาในภาคกลางโดย
 ประสานกับงานด้านชลประทาน คั้นกน-คูน้า ในการจัดระบบส่งนํ้าถ่าย
 ย่อย เพื่อให้สมาชิกมีนํ้าทำการเพาะปลูกได้ตลอดปี อันอาจปลูกพืชหมุน
 เวียนได้ปีละ ๒-๓ ครั้ง เช่น ปลูกข้าวในฤดูฝน แล้วปลูกถั่วและพืชไร่อื่นๆ
 สลับกันไป ซึ่งจะช่วยเหลือให้สมาชิกได้เพิ่มพูนผลผลิตของตนและมีราย
 ได้สูงขึ้น อันจะช่วยยกมาตรฐานการครองชีพของสมาชิกให้ดีขึ้น และ
 เป็นประโยชน์แก่เศรษฐกิจของประเทศชาติเป็นส่วนรวม

(๕) สหกรณ์นคบกสิกรรมและสหกรณ์นคบกถอ

ในประเทศไทยยังมีพลเมืองอีกเป็นจำนวนมากที่ไม่มที่ดินทำกินเป็น
 กรรมสิทธิ์ของตนเอง โดยเป็นผู้เช่าหรือรับจ้างแรงงาน นอกจากนคบกสิกร

อีกไม่น้อยที่มีที่ดินจำนวนน้อย ไม่พอทำกิน จึงมีรายได้ไม่เพียงพอสำหรับ
คนและครอบครัว อันทำให้เป็นผลเสียหายในทางเศรษฐกิจและสังคม
รวมเดียวกันในประเทศไทยยังมีที่ดินรกร้างว่างเปล่าที่สมบูรณ์เหมาะแก่
การทำกินอยู่เป็นจำนวนมาก ซึ่งหากจะนำมาจัดสรรให้แก่บุคคลเหล่านั้น
เจ้าครอบครัวทำกิน โดยให้เข้าบุกเบิกและปรับปรุงที่ดินให้เป็นทีเพาะปลูก
และให้ไถกรรมสิทธิ์ไปในภายหน้า โดยวางเงื่อนไขทางปฏิบัติให้รัดกุม ก็
ช่วยใหญ่ที่ไม่มรดกได้มรดกเป็นกรรมสิทธิ์ของตนเอง การที่กีดกันที่ดิน
เป็นกรรมสิทธิ์ของตนเองนั้น ย่อมทำให้มีกำลังใจในการประกอบอาชีพ
และสนใจที่จะปรับปรุงที่ดินของตนเองให้ดียิ่งขึ้น รวมทั้งการที่จะคิดสร้าง
อาคารบ้านเรือนลงในที่ดินให้เป็นบ้านที่ถาวรและน่าอยู่ต่อไปด้วย ทั้งนี้
เป็นคุณประโยชน์แก่ตนเองและครอบครัว และความมั่นคงในทางเศรษฐกิจ
และสังคม

ฉะนั้น ทางการจึงได้จัดตั้งสหกรณ์นิคมขึ้น เพื่อสนองความต้องการ
ตามวัตถุประสงค์ดังกล่าวข้างต้น คือ ให้ผู้ไม่มีที่ดินและต้องการจะมีอาชีพ
ในทางกสิกรรมได้มีกรรมสิทธิ์ที่ดินของตนเองตามวิธีการสหกรณ์ โดย
กรรมสิทธิ์ที่ดินพิจารณารวบรวมบุคคลที่มีความประพฤติดีที่ใฝ่ใจจะ
แสวงหาอาชีพทางเกษตรกรรม แต่เป็นบุคคลผู้ยากจนและไม่มรดกทำกิน
หรือมีแต่น้อยไม่เพียงพอสำหรับประกอบอาชีพ ให้เข้ามาเป็นสมาชิกใน
สหกรณ์นิคมซึ่งจัดตั้งขึ้นในบริเวณที่ดินรกร้างว่างเปล่า ซึ่งได้หวงห้ามไว้
แล้วเพื่อการจัดสหกรณ์นิคม ผู้ได้รับการคัดเลือกให้เป็นสมาชิกสหกรณ์
จะได้รับแบ่งที่ดินให้เขากันสร้างครอบครัวทำประโยชน์ โดยให้สมาชิก
บุกเบิกและปรับปรุงที่ดินให้เป็นทีเพาะปลูก และสหกรณ์จะให้สมาชิกกู้ยืม

เงินเพื่อบุกเบิกที่ดิน ซื่อเครื่องมือกลจักรวม ซื่อพันธุ์พืช ฯลฯ ในอัตรา
 ดอกเบี้ยย่อมเยา นอกจากนี้ทางการจะให้ความช่วยเหลือบางประการเช่น
 การสร้างถนนหนทาง การบุกเบิกป่าระยะเริ่มแรก การเจาะบ่อน้ำเพื่อให้
 มีน้ำสะอาดบริโภค ฯลฯ อนึ่ง สหกรณ์ยังช่วยสมาชิกในการรวมกัน
 จำหน่ายพืชผลที่ทำเพื่อให้ได้ราคาดี และจัดให้มีสหกรณ์ร้านค้าและโรงเรียนเพื่อ
 บุตรหลานของสมาชิก เมื่อสมาชิกทุกคนในสหกรณ์ได้ทำประโยชน์เต็ม
 เนอที่ในท้องถิ่นแล้ว สหกรณ์ได้มอบให้แก่นักสร้างครอบครัวครบถ้วน ทั้งได้
 ชำระหนี้เงินกู้จากสหกรณ์และเงินค่าช่วยทุนรัฐบาลตามระเบียบได้เสร็จแล้ว
 กมลสิทธิ์ก็จะได้รับกรรมสิทธิ์ในที่ดินนั้นเป็นของตนเอง

เท่าที่ได้จัดสหกรณ์มาแล้ว ปรากฏว่า สหกรณ์นิคมได้ทำให้ที่ดิน
 ว่างเปล่ากลายเป็นที่เพาะปลูกที่ถาวร และได้ช่วยเหลือให้สมาชิกได้
 มีที่ทำกินเป็นกรรมสิทธิ์ของตนเองเป็นจำนวนมาก ซึ่งนอกจากเป็นการยก
 มาตรฐานการครองชีพของสมาชิกแล้ว ยังเป็นการเพิ่มผลิตผลของประเทศ
 ชาติ ซึ่งเป็นผลดีในทางเศรษฐกิจโดยตรง สหกรณ์นิคมที่จัดอยู่มี ๒ รูป
 คือ สหกรณ์นิคมกลจักรวม และสหกรณ์นิคมเกลือ สหกรณ์นิคมแต่ละ
 ประเภทได้อำนวยผลอย่างน่าพอใจ เช่น ในสหกรณ์นิคมกลจักรวมที่อำเภอ
 สันทราย จังหวัดเชียงใหม่ สหกรณ์นิคมที่อำเภอสุวรรณโคตร จังหวัดสุโขทัย
 และสหกรณ์นิคมเกลือที่จังหวัดสมุทรสาคร สมาชิกส่วนใหญ่ของสหกรณ์
 ดังกล่าว ได้เปลี่ยนฐานะเป็นผู้มีหลักฐานมั่นคง มีบ้านเรือนถาวรอยู่ในที่ดิน
 ที่สหกรณ์จัดสรรให้ เวลานักกลจักรวม ๆ ยื่นความจำนองขอสมัครเป็น
 สมาชิกไว้เป็นจำนวนมาก ซึ่งทางกระทรวงสหกรณ์จะได้พิจารณาจัดช่วย
 เหลือตามกำลังเงินและกำลังเจ้าหน้าที่ในเขตที่ได้หวงห้ามไว้เพื่อการจัด

สหกรณ์นิคม วิธีการสหกรณ์นิคมได้รับความยกย่องว่าเป็นวิธีที่ดีของ
อาศัยความร่วมมือร่วมใจในระหว่างสมาชิก และวิริยะอุตสาหะของสมาชิก
เองเป็นรากฐาน เป็นการฝึกให้บุคคลมีมานะบากบั่น รู้จักออมทรัพย์ มี
ความรักที่ดินและมีความรับผิดชอบในตัวเอง ผู้เชี่ยวชาญของธนาคารโลก
และของ เอ.ไอ.ดี. ได้เคยให้ความเห็นยกย่องไว้ในรายงานที่เขามาทำการ
สำรวจในประเทศไทย

อนึ่ง นอกจากสหกรณ์นิคมกสิกรรมและสหกรณ์นิคมเกลือแล้ว ใน
บริเวณที่ดินที่หวงห้ามไว้สำหรับการจัดสหกรณ์จังหวัดสมุทรสาครนั้น ยัง
มีที่ดินเหลืออยู่บ้างซึ่งไม่เหมาะกับการทำเกลือหรือทำการกสิกรรม ฉะนั้น
ทางการจึงได้จัดตั้งสหกรณ์การประมงขึ้นในบริเวณนี้ ทำนองเดียวกับ
สหกรณ์นิคม โดยให้สมาชิกเข้ามาตั้งบ้านเรือนในที่ดินที่กำหนดให้ และ
ส่งเสริมให้สมาชิกเพาะพันธุ์สัตว์น้ำ และประกอบอาชีพในทางการประมง
ทั้งสหกรณ์ได้ให้สมาชิกกู้ยืมเงินเพื่อเป็นทุนประกอบอาชีพดังกล่าวด้วย
ปรากฏว่าสหกรณ์การประมงเหล่านี้ดำเนินงานได้ผลดีพอสมควร

(๖) สหกรณ์เช่าซื้อที่ดินและสหกรณ์ผู้เช่า

ในการส่งเสริมให้ราษฎรมีที่ดินทำกินเป็นกรรมสิทธิ์นั้น นอกจาก
วิธีการสหกรณ์นิคมแล้ว ยังอาจจัดโดยวิธี "สหกรณ์เช่าซื้อที่ดิน" คือ
จัดซื้อที่ดินผืนใหญ่ที่เจ้าของไม่สนใจบำรุงมาแบ่งให้สมาชิกสหกรณ์ทำกิน
และให้ผ่อนส่งเงินค่าเช่าซื้อเป็นรายปีตามระเบียบและวิธีการสหกรณ์ คือ
เมื่อสมาชิกทุกคนได้ชำระเงินค่าเช่าซื้อที่ดินและเงินอื่น ๆ ตามระเบียบและ
ข้อบังคับของสหกรณ์เสร็จแล้ว สหกรณ์จะได้โอนกรรมสิทธิ์ที่ดินให้แก่
สมาชิกต่อไป สหกรณ์รูปนี้จัดในท้องที่จังหวัดเป็นส่วนใหญ่ สมาชิกได้
ทำค้ำคูณา และบางสหกรณ์มีผู้นำช่วยในการทำนาให้ได้ผลดียิ่งขึ้น
สมาชิกหลายสมาคมสามารถส่งชำระหนี้ดินและเงินค่าเช่าซื้อที่ดินได้เสร็จสิ้น

และปรับปรุงบ้านเรือนให้ถาวร กับยกครองที่ดินทำสวนหลังบ้านและปลูกพืชไร่ ทุ่งน ทำให้ได้มาชิกมรายได้สูงขึ้นและคงตัวเป็นบึกแผ่นได้ แต่การจัดสรรจรรยาเป็น จำเป็นจะต้องมีเงินทุนเพื่อจัดซื้อที่ดินในเบื้องต้น เพื่อมาจัดแบ่งให้สมาชิกทำกิน และผ่อนชำระค่าซื้อที่ดินเป็นรายปี ในขณะที่ทางการยังไม่ให้เงินทุนสำหรับการลงทุนจึงยังมิได้จัดขยายออกไป

นอกจากนี้ยังมี "สหกรณ์ผู้เช่า" ซึ่งเช่าที่นาผืนใหญ่จากชนบทในระยษนานปี แล้วมาจัดแบ่งให้สมาชิกเช่าทำนา และมีโอกาสบำรุงที่นาให้ดีขึ้น เพื่อจะได้พืชผลมากขึ้น สหกรณ์รูปนี้เป็นที่นิยมของสมาชิก เพราะเสียค่าเช่าย่อมเยา และมีโอกาสบำรุงที่นาให้ได้พืชผลมากขึ้น แต่ในสมัยนี้การทำเช่าที่นาผืนใหญ่ ๆ ในอัตราย่อมเยานี้หาไม่ได้ ทางารจึงมิได้จัดขยายสหกรณ์รูปนี้เพิ่มขึ้น

(๗) สหกรณ์การขาย (สหกรณ์ขายข้าว สหกรณ์ขายพืชผลและผลิตภัณฑ์ และสหกรณ์ขายเกลือ)

กสิกรส่วนมากเมื่อเก็บเกี่ยวพืชผลเสร็จแล้วมักมีความจำเป็นต้องขายให้แก่พ่อค้าในท้องที่ เพราะการเงินบังคับ เช่น ต้องการเงินเพื่อจ่ายเป็นค่าตุ๊กจ้าง ชำระหนี้ และสำหรับกินอยู่ จึงไม่อาจเก็บไว้รอขายในเมื่อราคาดีได้ เมื่อมีการเสนอขายมากกว่าราคาย่อมโยมต่ำตงตามหลักแห่งการเสนอและสนอง (Demand and Supply) นอกจากนั้นยังถูกเขาเรัดเอาเปรียบในเชิงการค้า ทำให้รายได้ลดต่ำลงไม่คุ้มกับทุนและแรงงานที่ลงไป ขณะนี้การค้าของเราส่วนมากตกอยู่ในมือคนต่างดาว ซึ่งล้นทัดในเชิงการค้ามากกว่า คนต่างดาวเหล่านี้เป็นทั้งเดาแก่ ตุ๊กจ้าง และคนงานในครัวเร็ด จึงเป็นการยากที่เราจะทำการค้าแข่งขันโดยลำพังได้ แต่ถาเราทำการค้าร่วมกันเป็นกลุ่มก้อนในรูปแบบสหกรณ์กมดูทางที่จะทำได้ เวลานี้ได้จัดตั้งสหกรณ์ขายข้าวและพืชผลชนในบางท้องที่ แต่เดิมสหกรณ์เหล่านี้ได้

รับซื้อข้าวจากสมาชิกมา โดยเด็ดขาด แล้วส่งหกรณ์ไปจัดการขายเมื่อ
 เห็นว่าได้ราคาดี วิชิตไม่ใคร่ถูกกับหลักวิธีการส่งหกรณ์ เพราะเมื่อ
 ส่งหกรณ์รับซื้อข้าว ก็เท่ากับส่งหกรณ์ตั้งตัวเป็นพ่อค้าคนกลางของคน
 หนึ่ง เพราะมีการได้กำไรและขาดทุน ตามหลักของส่งหกรณ์เน้นส่งหกรณ์
 ไม่ได้ตั้งชมเพื่อค่ากำไรจากสมาชิก แต่เพื่อช่วยเหลือให้สมาชิกขาย
 พืชผลได้ราคาดี โดยวิธีรวมกันขายแบบส่งหกรณ์ โดยปกติตอนต้นฤดู
 ว่างมีข้าวชุก และการขายที่ละเล็กละน้อยย่อมจะได้ราคาถูก แต่ถ้า
 รอไว้จนข้าวงวดลงสักหน่อย และขายคราวละมาก ๆ ก็จะได้ราคาดีขึ้น
 เพราะพ่อค้าผู้ซื้อต้องการจะซื้อคราวละมาก ๆ ไม่ต้องเสียเวลาและค่าขน
 ส่งหลายครั้ง นอกจากนั้นการที่ส่งหกรณ์รับซื้อข้าวเช่นนี้ กระทำให้คณะ
 กรรมการและสมาชิกขาดความสนใจ และความรับผิดชอบการดำเนินงาน
 ของส่งหกรณ์ เพราะตนได้ขายขาดและได้รับเงินไปเสร็จแล้ว ส่งหกรณ์จะ
 เอาไปขายที่ไหน เมื่อใด แม้ข้าวเปลือกที่เก็บไว้ในฉางของส่งหกรณ์จะ
 ขาดหายไปมาก ๆ สมาชิกก็ไม่สนใจ เพราะไม่มีส่วนได้ส่วนเสียด้วย
 เนื่องจากตนมีหุ้นแต่เพียงหุ้นเดียวหรือสองหุ้น และทุนส่วนใหญ่ของ
 ส่งหกรณ์ก็เป็นเงินกู้จาก "ทุนส่งเสริมการสหกรณ์" วิชิตส่งหกรณ์รับซื้อ
 ข้าวตามที่ได้นำเงินมาแล้ว ปรากฏว่าบางส่งหกรณ์ก็ได้กำไร แต่มี
 หลายส่งหกรณ์ที่ขาดทุน แม้ทุนส่วนใหญ่ที่ใช้ดำเนินงานนี้เป็นเงินกู้จาก
 "ทุนส่งเสริมการสหกรณ์" ซึ่งเสียดอกเบี้ยในอัตราต่ำก็ตาม คณะกรรมการ
 กระทรวงสหกรณ์จึงได้แนะนำให้ส่งหกรณ์ขายข้าวและส่งหกรณ์ขายพืชผล
 และผลิตภัณฑ์ เปลี่ยนวิธีการรับซื้อข้าวจากสมาชิกมาเป็นการให้สมาชิก
 นำข้าวหรือพืชผลมารวมกันให้ส่งหกรณ์จัดการขายแบบส่งหกรณ์ และถ้า
 สมาชิกต้องการใช้เงินบ้าง ส่งหกรณ์ก็อาจทดลองเงินค่าข้าวให้ไปสัก

๗๕ เปรอเซนต์ เพื่อได้มาชิกจะได้มีเงินใช้จ่ายไปพดางก่อน ต่อเมื่อ
 กรรมการประชุมกันเห็นว่าได้ราคาดีและสมควรจะขาย สหกรณ์ก็จะขาย
 ข้าวไป และเพื่อเป็นการหยงราคา สหกรณ์อาจจะขายสักครึ่งหนึ่ง
 ก่อนก็ได้ แล้วต่อไปจึงขายส่วนที่เหลือ สำหรับข้าวที่บุคคลภายนอกนำ
 มาขายนั้น ถ้าสหกรณ์มีเงินทุนมาก ก็อาจจะรับซื้อขาดไว้ก็ได้ ต่อเมื่อ
 ขายข้าวหมดแล้ว สหกรณ์ก็จะคิดบัญชี โดยหักเป็นค่าธรรมเนียมการขาย
 (ซึ่งมีค่าขนส่ง ค่ารักษา ค่าจัดการ) ตามที่ได้คำนวณและตกลงกับสมาชิก
 ไว้แต่แรกแล้วว่าตกเป็นเกวียนละเท่าใด และหักเงินที่สหกรณ์ได้ขายให้
 สมาชิกล่วงหน้าไปแล้ว เมื่อเหลือเท่าใดจึงมอบคืนให้สมาชิกกลับไป วิชา
 สมาชิกจะขายข้าวได้เต็มราคา และจะกระทำให้สมาชิกสนใจและรู้สึก
 รับผิดชอบต่อการดำเนินงานของสหกรณ์ คงจะไม่ยอมให้ข้าวขาดหายไป
 จำนวนมากๆ ได้ ในด้านทางสหกรณ์ก็ไม่ต้องเสี่ยงต่อการขาดทุน ทั้ง
 ได้สมาชิกเป็นหูเป็นตาอีกด้วย อนึ่ง เมื่อได้ทำการตรวจบัญชีประจำปีและ
 ท่างบคุดแล้ว ถ้าปรากฏว่าสหกรณ์ได้กำไรสุทธิเท่าใด ก็จะกันเงิน
 ส่วนหนึ่งไว้เป็นทุนสำรองตามข้อบังคับ และส่วนที่เหลือก็อาจจะชดเชย
 (โบนัส) ให้สมาชิกตามส่วนแห่งจำนวนข้าวเปลือกที่สมาชิกได้นำมาฝาก
 ให้สหกรณ์ขาย ดังนั้นสมาชิกก็จะได้รับประโยชน์เต็มที่จากบริการของ
 สหกรณ์ซึ่งเป็นตัวแทน ส่วนบุคคลภายนอกที่นำข้าวมาขายขาดนั้น ไม่
 ได้รับเงินชดเชยอย่างใด เพราะไม่ได้เป็นสมาชิก วิธียรวมกันขายโดยให้
 สหกรณ์เป็นตัวแทนตามที่กล่าวนี้ ปรากฏว่าสหกรณ์ดำเนินงานได้ผลดี
 กรรมการและสมาชิกต่างสนใจ และรู้สึกรับผิดชอบต่อการดำเนินงานของ
 สหกรณ์ยิ่งขึ้น และในการตรวจบัญชีประจำปีก็ปรากฏว่าสมาชิกได้รับ
 ประโยชน์จากบริการของสหกรณ์เป็นอันดี นอกจากขายข้าวได้ดีตาม

ราคาลดแล้ว บางคนยังได้รับเงินชดเชย (โบนัส) อีกเกี่ยยงละ ๕๐-๓๐๐ บาท ซึ่งนับว่าสหกรณ์ได้ช่วยเหลือให้สมาชิกชายชาวได้ราคาขึ้น นอก จากนั้นในท้องที่ซึ่งได้จัดตั้งสหกรณ์ชนแล้ว ปรากฏผลว่าได้ช่วยพยุงราคา ชาวในท้องที่ให้ได้ราคาอันสมควร ทำให้พ่อค้าคนกลางไม่อาจกดราคา หรือเอาเปรียบกีดกันผู้ผลิต เป็นการช่วยรักษาระดับราคาชาวอันเป็นผลดี แก่กีดกันทั่วไปอีกด้วย กระทรวงสหกรณ์จึงมีนโยบายที่จะจัดขยาย สหกรณ์ประเภทนี้ให้แพร่หลายออกไปในจังหวัดต่างๆ ให้มากยิ่งขึ้น และ ได้นำ "แผนการเงินควบคุม" (Controlled Credit Scheme) หรือที่เรียกว่า "วิธีทักข้าวแบบสหกรณ์" ซึ่งเป็นวิธีให้เงินกู้แก่สมาชิก เพื่อใช้จ่ายในการ เก็บเกี่ยวมาใช้กับสหกรณ์ชายชาวบางสมาคม ตามวิธีการนี้สหกรณ์ ชายชาวจะให้เงินกู้แก่สมาชิกไป โดยถือข้าวเปลือกที่จะเก็บเกี่ยวได้เป็น หลักประกัน ซึ่งช่วยให้กีดกันรอดพ้นจากการถูกกดขี่อย่างเอาเปรียบ ของพ่อค้าคนกลาง และยังช่วยให้สหกรณ์มีขนาดธุรกิจเพิ่มขึ้นด้วย

สำหรับผลิตภัณฑ์อื่น ๆ นอกจากข้าว ทางกรมได้จัดตั้ง "สหกรณ์ขาย พืชผลและผลิตภัณฑ์" ขึ้น เพื่อเป็นการช่วยเหลือผู้ผลิต โดยสหกรณ์มีวิธี ดำเนินการคล้ายคลึงกับสหกรณ์ชายชาว คือ ในสมัยก่อนมีการรับซื้อขาด แต่ปัจจุบันนี้ชาวรวมกันขายแบบสหกรณ์ สหกรณ์บางสมาคมที่ได้จัด ตั้งมาแล้ว เนื่องจากสมาชิกปลูกพืชไร่ เช่น ถั่ว ตะขู ฝ้าย ฯลฯ กระจาย กระจายไม่เป็นกลุ่มก้อน ไม่สะดวกแก่การขนส่งและรวบรวม ทั้งสิ้นเปลือง ค่าใช้จ่ายในการดำเนินงานมาก ดังนั้นส่วนเกินจากราคาทุนจึงเหลืออยู่ น้อยหรือไม่เหลือเลย และเมื่อฉบับบัญชีประจำปีปรากฏว่าสหกรณ์ขาดทุน ในโอกาสต่อไปจะต้องเลิกจัดในท้องที่ ที่กีดกันผลิตพืชผลชนิดเดียวกัน เป็นกลุ่มก้อน เพื่อจะได้มีโอกาสดำเนินงานเป็นปึกแผ่นและได้ผลสัมฤทธิ์

มุ่งหมาย นอกจากพืชไร่ซึ่งได้รวบรวมจัดตั้งขึ้นเป็นสหกรณ์หลายตำบลมาแล้ว เมื่อ พ.ศ. ๒๕๐๓ กระทรวงสหกรณ์ก็ได้จดทะเบียนสหกรณ์ชายปอชนอก ๓ ตำบล ท้องหวัดชัยภูมิ ตามคำเรียกร้องของผู้อาชีพในการปลูกปอในจังหวัดดังกล่าว สหกรณ์ตำบลนั้นนอกจากจะดำเนินการตามแบบสหกรณ์การชายโดยทั่วไปแล้ว ยังได้รับความช่วยเหลือจากองค์การยูซอมและ ก.ค.จ. อนุมัติให้กู้ยืมเงินทุนสมทบสำหรับให้สมาชิกกู้ยืมไปเป็นทุนในการปลูกปอ อนึ่ง ราษฎรในภาคตะวันออกเฉียงเหนือมีอาชีพในการปลูกปอมาก ซึ่งหากมีผู้ร้องขอตั้งสหกรณ์รูปนี้ และมีจำนวนกสิกรมากพอ กระทรวงสหกรณ์ก็จะพิจารณาจัดตั้งเป็นสหกรณ์ในโอกาสต่อไป

สหกรณ์ที่ควรกล่าวถึงอีกรูปหนึ่ง คือ สหกรณ์ชายเกลือที่ได้จัดตั้งขึ้นในหมู่ชาวนาเกลือในจังหวัดสมุทรสาคร และสมุทรปราการ ปรากฏว่าการดำเนินงานได้ผลดีมาก โดยสามารถช่วยให้สมาชิกได้รับราคาเกลือสูงกว่าที่ขายกันโดยทั่วไป ทั้งนี้ เพราะว่าสหกรณ์สามารถประหยัดค่าขนส่งและหาตลาดที่จะขายเกลือในต่างประเทศได้ แต่ในปัจจุบันนี้เกลือที่ผลิตในประเทศเรายังมีคุณภาพต่ำ คือความเค็มของเกลือที่ผลิตได้ยังไม่ได้มาตรฐาน ทำให้สหกรณ์เสียตลาดเกลือไปบ้าง เรื่องนี้สหกรณ์กำลังแก้ไขอยู่ โดยร่วมมือกับกรมวิทยาศาสตร์แห่งกระทรวงอุตสาหกรรม เพื่อนำสำมะโนมาให้ผลิตเกลือที่มีความเค็มได้มาตรฐาน โดยการทำนาเกลือทดลองและวิเคราะห์คุณภาพเกลือ ให้เป็นตัวอย่างแก่สมาชิกชาวนาเกลือเพื่อส่งเสริมให้สมาชิกผลิตเกลือดี เพราะเมื่อเกลือมีคุณภาพดีเข้ามาตรฐาน ตลาดต่างประเทศก็ต้องการชออยู่

“สหกรณ์ชายถั่วเหลือง” ในอำเภอดันป่าตอง จังหวัดเชียงใหม่

ปรากฏว่าการดำเนินงานได้ผลดี สามารถช่วยเหลือสมาชิกให้จำหน่าย
ผลิตผลของตนได้ราคาดี ในขณะที่สหกรณ์มีหลักฐานมั่นคง และมีสำนัก
งานของตนเอง

ตามที่กระทรวงสหกรณ์ได้จัดสหกรณ์ชายชาวกบฏสหกรณ์ชายพืชผล
และผลิตผลไปแล้วนั้นได้รับผลดีในหลายสหกรณ์ แต่ในบางสหกรณ์ก็
ยังไม่ใคร่ได้ผล ถ้าเหตุใหญ่เนื่องมาจากการจัดตั้งสหกรณ์รูปนี้โดยขายคั่ว
โดยรวดเร็วเกินไป เพราะในสมัยนั้นผู้แทนราษฎรบางท่านได้ร้องขอให้เร่ง
รับจัดตั้งสหกรณ์การชายชน การสำรวจตรวจสอบในเรื่องแหล่งผลิตและ
ปริมาณพืชผล การขนส่งและตลาดยังไม่ได้สำรวจให้ถี่ถ้วน ทั้งการประชุม
ชี้แจงและอบรมราษฎรก็กระทำน้อยเกินไป สมาชิกจึงยังไม่มีความรู้
ความเข้าใจต่อวิธีการสหกรณ์และการดำเนินงานของสหกรณ์รูปนี้ ประ-
กอบกับสหกรณ์การชายเป็นสหกรณ์รูปใหม่ในประเทศไทย และจัดได้ยาก
เพราะจะต้องทำการค้าแข่งกับพ่อค้าชาวต่างดาว ซึ่งมีความชำนาญใน
เชิงการค้าและมีทุนมากกว่า ส่วนเจ้าพนักงานของเราเองก็ยังไม่มีความรู้ความ
ชำนาญในการจัดสหกรณ์รูปนี้เพียงพอ และคณะกรรมการดำเนินการของ
สหกรณ์ก็ยังไม่มีความชำนาญในการค้าเพราะส่วนมากเป็นชาวกดกร ส่วน
ผู้จัดการชำนาญและซื่อสัตย์ก็หายาก หรือหากหาได้ก็ต้องให้ค่าจ้างสูง
ซึ่งสหกรณ์ไม่สามารถจ้างได้ เพราะสหกรณ์มีขนาดธุรกิจไม่กว้างขวางและ
มากพอ ในด้านการลงทุนเรือนหุ้นของสมาชิกในสหกรณ์ก็ยังเป็นจำนวน
น้อยอยู่ ทำให้สมาชิกขาดความสนใจและขาดความรับผิดชอบต่อสหกรณ์
และได้หุ้ค่าใช้จ่ายของสหกรณ์ก็เป็นจำนวนสูงอยู่บ้าง นอกจากนี้การ
เปลี่ยนแปลงทางราคาสินค้าในตลาดก็มีอยู่เป็นประจำ ซึ่งบางครั้งราคาสหกรณ์
รับซื้อพืชผลจากสมาชิกได้ในราคาตลาดขณะนั้น แต่เมื่อขายไปกลับได้

ราคาต่ำ เกี่ยวกับเรื่องความไหวตัวของราคาน้ำมัน แม้ออกค่าที่ชานาญก็ยังต้องขาดทุนในบางครั้ง ในขณะนี้ กระทรวงสหกรณ์ก็ได้พยายามแก้ไขปรับปรุงข้อบกพร่องต่าง ๆ เหล่านี้ และได้ใช้วิธี "รวมกันขาย" แทนวิธี "รับซื้อขาด" ทั้งนี้เพื่อให้รวมการและสมาชิกมีความสนใจ และรับผิดชอบต่อสหกรณ์มากขึ้น ทั้งไม่เป็นการเสี่ยงได้เสี่ยงเสียด้วย

สหกรณ์การขายตามที่ได้กล่าวมานี้ นับว่ามีความสำคัญแก่กิจการและเศรษฐกิจของประเทศเป็นอันมาก เพราะรายได้หลักของเราเกิดจากข้าวและพืชผลที่ทำได้ ดังนั้นกระทรวงสหกรณ์จึงต้องพยายามจัดสหกรณ์ประเภทนี้ให้เป็นผลดีเพื่อเป็นการช่วยเหลือกิจการ โดยจัดสหกรณ์ให้เป็นกลุ่มก้อน เพื่อให้การดำเนินงานมีสัมฤทธิ์ภาพ เพราะการดำเนินงานจำเป็นต้องจัดให้เป็นลูกโซ่เกี่ยวโยงกัน โดยเฉพาะสหกรณ์ขายข้าวนี้ เมื่อจัดตั้งในท้องถิ่นหลาย ๆ สหกรณ์แล้ว ก็รวมกันเป็น "ชุมนุมสหกรณ์" ดำเนินกิจการโรงสี และจัดหาตลาดเพื่อจำหน่ายข้าวสารให้ได้ราคาดีต่อไป ทั้งนี้จะกระทำให้สมาชิกผู้ผลิตได้รับประโยชน์ตอบแทน มีรายได้เพิ่มมากขึ้น ทั้งเป็นการส่งเสริมเศรษฐกิจของประเทศและความมั่นคงแห่งชาติด้วย

เวลานี้ สหกรณ์มีโรงสีอยู่ในท้องที่ต่าง ๆ รวม ๑๑ แห่ง บางแห่งเป็นโรงสีสร้างใหม่ขนาดใหญ่และบางแห่งก็เป็นโรงสีเก่าขนาดเล็ก โรงสีส่วนมากได้หยุดดำเนินงานมานานแล้วก่อนที่ข้าพเจ้ามารับตำแหน่ง ข้าพเจ้าได้พยายามอย่างยิ่งที่จะให้โรงสีเหล่านี้เปิดดำเนินงานต่อไป และได้เคยไปตรวจดูโรงสีสหกรณ์มาแล้วทุกแห่ง แต่เมื่อได้สำรวจดูสถิติ และสอบถามสวนดูแล้ว ก็ปรากฏว่าการจัดโรงสีแบบสหกรณ์นั้นยากอย่างยิ่ง เพราะนอกจากจะต้องการเงินทุนหมุนเวียน ความรู้ความชำนาญในเรื่องการดีข้าว การผสมข้าว และการหาตลาดแล้ว ยังต้องการความซื่อสัตย์ของผู้จัดการ

และพอค่าทจรวบช้อชาว เพราะการดำเนินการคานคองใช้ไหวพริบและ
 ความรวดเร็ว การทำงานชนิด Free Hand จึงมีความจำเป็นอย่าง ใน
 การคานมกลอุบายและทางพลิกแพลงมากมาย ถ้าผู้จัดการไม่ซื่อสัตย์ก็มี
 ทางรวบไหลได้มาก และถ้าพอค่าทจรวบช้อชาวไม่สุจริต ก็อาจเกิดความเสีย
 หายอย่างมาก เช่น ช้อชาวไปแล้วโดยตกลงว่าจะจ่ายเงินสดให้ แต่พอถึง
 กำหนดชำระเงินไม่เงินจะชำระ ในที่สุดต้องกลายเป็นการช้อเช้อและเป็น
 หนตคางอยู่ ดังที่โรงสีสหกรณ์บางแห่งได้ประสบมาแล้ว

นอกจากนี้ยังต้องการความเอาใจใส่ และความภักดีของกรรมการ
 และสมาชิกอีกด้วย ขณะกรรมการและสมาชิกยังไม่เข้าใจและไม่สนใจ
 อาจระกล่าวได้ว่าเกินภูมิความรู้ของเขาไป การทำโรงสีแบบสหกรณ์นั้น
 ไม่เหมือนกับการทำโรงสีเอกชน เพราะโรงสีเอกชนทำได้เท่าใดก็เป็นของ
 เขาเอง บัญชีไม่ต้องพิถีพิถัน ส่วนสหกรณ์นั้นจะต้องทำบัญชีอย่าง
 ละเอียด ถ้าไรก็ตามเป็นของส่วนรวม ซึ่งจะต้องจัดสรรให้สมาชิกตาม
 ส่วนแห่งธุรกิจที่สมาชิกผู้นั้นได้กระทำกับสหกรณ์ นอกจากนั้นอุปสรรค
 สำคัญที่สุดอีกข้อหนึ่ง คือ เรื่อง "ภาษี" โรงสีสหกรณ์ต้องเสียภาษีเต็ม
 จำนวนซึ่งเป็นจำนวนเงินสูงมาก โรงสีสหกรณ์ต้องทำบัญชีอย่างละเอียด
 และถูกต้อง เพราะมีผู้ตรวจบัญชีของกรมตรวจบัญชีสหกรณ์มาตรวจเป็น
 ประจำ และเมื่อทางบุคคลประจำปีแล้ว ถ้าปรากฏว่าได้กำไรสุทธิเท่าใด
 นอกจากเก็บส่วนหนึ่งไว้เป็น "ทุนสำรอง" ตามข้อบังคับแล้ว ส่วนที่เหลือ
 จะต้องนำมาจัดสรรให้สมาชิกตามส่วนแห่งธุรกิจที่สมาชิกผู้นั้นได้กระทำกับ
 สหกรณ์ในขณะนั้น ฉะนั้นการบัญชีจึงต้องละเอียดและถูกต้อง ส่วน
 โรงสีเอกชนนั้นเสียภาษีตามจำนวนที่ปรากฏในบัญชี ฉะนั้นโรงสีสหกรณ์
 จึงเสียเปรียบในเชิงการค้าและไม่สามารถจะสู้ราคาได้ แต่อย่างไรก็ตาม

ข้าพเจ้าก็มีความหวังอยู่ว่า ถ้าเราจัดตั้ง "สหกรณ์ปฐม" (Primary Societies) ให้มากๆ และเป็นปีกแผ่นจริงๆแล้วรวมกันเป็น "ชุมนุมสหกรณ์" (Federation) ดำเนินกิจการโรงสี และประกอบธุรกิจอย่างกว้างขวางจริงๆ ตลอดจนติดต่อกับต่างประเทศก็อาจจะมีทางจัดให้สำเร็จได้ ทั้งนี้คงจะต้องใช้เวลาอยู่บ้าง เพราะจะต้องจัด "สหกรณ์ปฐม" ให้เป็นปีกแผ่นแน่นหนาเพื่อเป็นรากฐานเสียก่อน

(๘) ร้านสหกรณ์ (สหกรณ์ผู้บริโภคน)

สหกรณ์รูปนี้เป็นสหกรณ์แรกที่มีกำเนิดในโลกเมื่อกว่า ๓๐๐ ปีมาแล้ว ตั้งได้กล่าวในตอนต้น สำหรับในกรุงเทพฯ ได้จัดตั้ง "ร้านสหกรณ์กรุงเทพ จำกัดสินไช้" เมื่อ พ.ศ. ๒๔๘๒ เป็นร้านแรก และได้จัดตั้งร้านสหกรณ์ในจังหวัดพระนครและในจังหวัดต่าง ๆ อีกเป็นจำนวนมาก ต่อมาได้จัดตั้ง "สหกรณ์ขายส่งแห่งประเทศไทย จำกัดสินไช้" ขึ้นเมื่อ พ.ศ. ๒๔๘๕ เพื่อเป็นองค์การกลางสำหรับยืมเงินค่าให้ร้านสหกรณ์อื่น ๆ

ร้านสหกรณ์หรือสหกรณ์ผู้บริโภคน จัดตั้งขึ้นด้วยความมุ่งหมายที่จะช่วยเหลือสมาชิกให้ซื้อเครื่องอุปโภคบริโภคได้ในราคาอันสมควร โดยสมาชิกต่างออกเงินซื้อหุ้นทุนเพื่อนำมาตั้งร้านและใช้เป็นทุน แล้วขอจดทะเบียนตามกฎหมายสหกรณ์เพื่อเป็นนิติบุคคล และดำเนินการขายเครื่องอุปโภคบริโภคอันจำเป็นแก่การครองชีพ ซึ่งเท่ากับเป็นร้านของสมาชิกทุกคน ร้านสหกรณ์ไม่ควรจะมีสินค้ามากอย่างนัก เพราะจะขายไม่ออกและเก่าเก็บ แต่ควรจะเลือกขายแต่น้อยอย่างเฉพาะที่สมาชิกใช้กันทั่วไป นอกจากขายให้แก่สมาชิกแล้ว ก็ยังขายให้แก่บุคคลอื่น ๆ ด้วย เพื่อช่วยให้ปริมาณการขายมีมากขึ้น เมื่อตรวจบัญชีฉบับนี้และทำงานบุคคลแล้ว ถ้ามีกำไรสุทธิ ก็กันกำไรส่วนหนึ่งไว้เป็น "ทุนสำรอง" ตามข้อบังคับ และเป็น

“ทุนขยายงาน” ส่วนที่เหลือก็นำมาเฉลี่ยคนให้สมาชิกตามจำนวนหุ้น และตามส่วนแห่งหุ้นค่าที่สมาชิกได้ซื้อไปในชวบปีนั้น คือสมาชิกผู้ซื้อหุ้นค่ามากก็ได้เฉลี่ยคนมากตามส่วน ถ้าไม่ได้ซื้อก็ไม่ได้เงินเฉลี่ยคนเลย สำหรับบุคคลภายนอกแม้จะซื้อหุ้นค่าจากร้านก็ไม่ได้รับเงินเฉลี่ยคน เพราะมิได้เป็นสมาชิก ส่วนเงินปันผลตามหุ้นนั้น ตามกฎหมายสหกรณ์กำหนดไว้ไม่เกินร้อยละ ๖ ต่อปี ซึ่งเท่ากับเป็นดอกเบี้ย แต่ตามที่ปฏิบัติกันโดยทั่วไป ทั้งในประเทศไทยและต่างประเทศ ร้านสหกรณ์ไม่ใคร่จะกังวลถึงเงินปันผลค่าหุ้นนัก ถ้าจะให้เงินปันผลค่าหุ้นด้วยก็มักจะกำหนดอัตราต่ำ เช่น ร้อยละ ๓ ต่อปี และเป็นอัตราประจำ ร้านสหกรณ์ส่วนมากถือเอาการเฉลี่ยคนตามส่วนแห่งหุ้นค่าที่สมาชิกได้ซื้อไปจากร้านในชวบปีนั้นเป็นสำคัญ ซึ่งเป็นการส่งเสริมให้สมาชิกมาซื้อของจากร้านของตน อนึ่ง อาจจะมีผู้คิดว่าร้านสหกรณ์ควรจะขายของให้ถูกกว่าราคาตลาด ข้อนั้นในหลักการและทางปฏิบัติไม่ควรกระทำ เพราะในตลาดการค้าย่อมจะมีการแข่งขันกันอยู่เสมอ ถ้าร้านสหกรณ์ขายถูก ร้านอื่น ๆ ก็อาจจะลดราคาเพื่อให้ถูกกว่าลงไปอีก หรือมีฉะฉานนักจัดให้คนมาซื้อของราคาถูกนั้นไปจนหมด แล้วนำไปขายต่อที่ร้านของตนอีกทีหนึ่ง เหตุฉะฉานตามหลักของสหกรณ์จึงถือหลัก การขายตามราคาตลาดและขายเป็นเงินสด เมื่อใดกำไรสุทธิแล้วก็เฉลี่ยคนให้สมาชิกตามส่วนแห่งจำนวนเงินที่สมาชิกผู้ซื้อได้ซื้อออกไปในชวบปีนั้น ซึ่งเท่ากับช่วยให้สมาชิกซื้อของในราคาราย่อมเยานั่นเอง

เมื่อ พ.ศ. ๒๔๘๓ รัฐบาลในสมัยนั้นได้มีนโยบายที่จะลดค่าครองชีพของข้าราชการและประชาชนโดย “วิธีสหกรณ์” กระทรวงมหาดไทยจึงตั้งการไปยังผู้ว่าราชการจังหวัดต่าง ๆ ให้พิจารณาจัดตั้ง “ร้านสหกรณ์” ขึ้น ฉะฉานในระยะสองปีคือ พ.ศ. ๒๔๘๓ และ ๒๔๘๔ ได้มีร้านสหกรณ์ของ

ทะเบียนในจังหวัดและอำเภอต่างๆรวมจำนวน ๓๔๘ ร้าน และในปีต่อๆมาก็ได้มีร้านสหกรณ์จดทะเบียนอีกบ้าง ร้านสหกรณ์เหล่านี้บางร้านก็ได้ดำเนินงานมาด้วยดีจนถึงปัจจุบัน และมีหลักฐานมั่นคง แต่ก็มีบางร้านที่ขาดทุนจนถึงต้องขอเลิกและทำการชำระบัญชีไป เหตุที่ร้านสหกรณ์บางแห่งต้องเลิกไปนั้น มีหลายประการ เช่น ผู้จัดการขาดความชำนาญในการค้า เพราะสหกรณ์ไม่สามารถจะจ้างผู้จัดการที่ชำนาญการค้าโดยให้เงินเดือนสูงได้ ในตัวเมืองและตัวอำเภอ มีร้านของชาวต่างดาวตั้งอยู่เป็นจำนวนมาก จึงย่อมจะมีการแข่งขันกันในเชิงการค้า โดยปกติร้านของชาวต่างดาวประหยัดได้หุ้ยค่าใช้จ่ายได้ดีกว่า เพราะเขาเป็นทั้งเจ้าแก่คนขายและคนงานด้วยเสร็จ และคนในครอบครัวก็ช่วยทำงานในร้าน และให้บริการได้ดีกว่า เพราะเปิดร้านตั้งแต่เช้าและปิดเวลาค่ำหรือจนกลางคืน และไม่พัวพันในเรื่องบัญชี ส่วนร้านสหกรณ์นั้นจะต้องจ้างผู้จัดการและคนขายของ มีได้หุ้ยค่าใช้จ่ายต่าง ๆ และมักจะเปิดปิดร้านเป็นเวลาดำเนินการร้านก็มวนหยุดงานประจำปิดตาออกด้วย นอกจากนั้นแม่ทางก็จะได้จัด "สหกรณ์ขายส่ง" ขึ้นเพื่อผ่อนสินค้าให้ก็ตาม แต่สินค้าจากต่างประเทศส่วนใหญ่เน้นเข้ามาเยนต์เป็นหลักฐาน และมีพ่อค้ารับช่วงอยู่ก่อนแล้ว สหกรณ์ขายส่งจึงต้องซื้อสินค้าจากยี่ปอและชาปอ ซึ่งไม่ได้ราคาลดลงเท่าใด สินค้าที่สหกรณ์ขายส่งจะสั่งซื้อจากต่างประเทศได้โดยตรงนั้นมีน้อยอย่าง นอกจากนั้นร้านสหกรณ์ยังต้องอาศัยความซื่อสัตย์และความเอาใจใส่ของผู้จัดการและคนขายอีกด้วย บางร้านขายของเหลือไปเป็นจำนวนมากแล้วเก็บเงินไม่ไหวได้จึงทำให้มีทุนดำเนินงานตดตงเป็นลำดับ และประการสุดท้ายก็คือความเอาใจใส่ของคณะกรรมการในการตรวจตราควบคุม และความภักดีของสมาชิกในการซื้อของจากร้านสหกรณ์ สมาชิกบางคนไม่

รู้สึกว่าเป็นร้านของตนเอง ฉะนั้นถ้าร้านใดให้ความสะดวกหรือราคาถูกกว่าเล็กน้อย ก็มักจะไปซื้อจากร้านนั้นเสีย ถ้าหากได้มาซื้ทุกคนต่างช่วยกันอุดหนุนร้านสหกรณ์ของตนเป็นประจำโดยถือว่าเป็นร้านของตนเอง ก็คงจะเป็นการช่วยเหลืออย่างมาก อุปสรรคและข้อเสียเปรียบต่าง ๆ เหล่านี้เมื่อรวมกันเข้าแล้วก็เห็นเหตุที่ทำให้ร้านสหกรณ์ขาดทุน และถ้าหลายบริษัท ๆ กัน ก็ต้องเลิกไป ส่วนร้านสหกรณ์ขนาดใหญ่ เช่นร้านสหกรณ์กรุงเทพฯ จำกัดสินไช้ ร้านสหกรณ์พระนคร จำกัดสินไช้ และร้านสหกรณ์ในบางจังหวัด ซึ่งได้ประธานกรรมการที่เข้มแข็งและเอาใจใส่ ก็เจริญก้าวหน้าไปดวยดี

ร้านสหกรณ์รูปนี้เหมาะสมที่จะจัดตั้งในบริเวณโรงงานอุตสาหกรรม ซึ่งมีเจ้าหน้าที่และคนงานเป็นจำนวนมาก และอยู่ห่างไกลตัวเมือง เพราะจะช่วยให้คนงานต้องเดินทางไปซื้อของในเมืองซึ่งอยู่ห่างไกลออกไป และโดยปกติคนงานคงต้องการ ข้าว อาหาร ถ่าน เครื่องนุ่งห่ม และเครื่องใช้บางอย่าง ฉะนั้นจำนวนเงินที่ร้านสหกรณ์จะขายได้ประจำวันคงจะสูงพอที่จะดำเนินธุรกิจไปได้ดี และจะเป็นการช่วยเหลือแก่สมาชิกได้ตามสมควร ร้านสหกรณ์ในยุโรปและอเมริกาก็จัดตั้งในบริเวณโรงงานอุตสาหกรรมเป็นพื้น สำหรับร้านสหกรณ์ในตัวเมืองนั้นก็มีบ้างแต่เป็นจำนวนน้อย ส่วนร้านสหกรณ์ในชนบทในประเทศไทยเรา รู้สึกว่าจะจัดได้ยาก เพราะชาวกลจักรของเรามีข้าวและอาหารอยู่แล้ว เสื้อผ้าเครื่องนุ่งห่มก็ใช้น้อย เกรงว่าจำนวนของที่ขายได้จะไม่คุ้มกับได้หุ้ค่าใช้จ่ายของร้าน อนึ่ง ในสหกรณ์นิคม สหกรณ์บำรุงที่ดิน หรือสหกรณ์เครดิตเพื่อผลิตกรรม ซึ่งเป็นสหกรณ์ขนาดใหญ่ ถ้าจะจัดให้มีการขายเครื่องอุปโภคบริโภค ตลอดจน ปุ๋ย พันธุ์พืช และเครื่องมือกลกรรมบางอย่างรวมอยู่ในบริการของ

สหกรณ์นั้น ๆ ด้วย ก็อาจจะได้ผลดี เพราะสหกรณ์ขนาดใหญ่เช่นนี้ย่อม
จะต้องจ้างผู้จัดการและเจ้าหน้าที่อยู่แล้ว การเพิ่มแผนกขายเช่นนี้ คงจะ
สิ้นเปลืองไม่เท่าใด

อนึ่ง ในมหาวิทยาลัยหรือโรงเรียนใหญ่ ๆ ถ้าจะจัด “ร้านสหกรณ์”
ขึ้น โดยให้บัณฑิตและนักศึกษาเป็นเจ้าหน้าที่ และมีอาจารย์และครูเป็นกรรม
การหรือที่ปรึกษา ก็อาจจะกระทำได้ ดังที่เคยมีตัวอย่างที่จัดอยู่ในประเทศ
เราและในต่างประเทศมาแล้ว ทั้งจะเป็นการช่วยเหลือสมาชิกซึ่งเป็นบัณฑิต
และนักศึกษา ทั้งจะเป็นบทเรียนสอนให้บัณฑิตและนักศึกษาเข้าใจและคุ้นเคย
กับธุรกิจแบบสหกรณ์ตั้งแต่วัยเยาว์อยู่ ซึ่งจะเป็นการวางรากฐานและ
สร้างเสริมความเลื่อมใสศรัทธาในวิธีการสหกรณ์แก่ผู้ใหญ่ในภายหน้า

(๕) สหกรณ์อุตสาหกรรม

สหกรณ์อุตสาหกรรมที่จัดอยู่ในประเทศไทยในขณะนี้ มีสหกรณ์ทำ
ร่วม สหกรณ์จักสาน สหกรณ์ทำมิด สหกรณ์ทอไหม สหกรณ์ทำนาปลา
สหกรณ์ทำนาตาต สหกรณ์บ่มใบยาสูบ และสหกรณ์ทำยางแผ่น วิธีการ
คือ ราษฎรต่างซอหุ้นทุนแล้วขอจดทะเบียนเป็นสหกรณ์ชนิดจำกัดสินใช้
และดำเนินงานร่วมกัน ทุนดำเนินงานของสหกรณ์นอกจากหุ้นทุนของสมาชิก
แล้ว สหกรณ์ได้กู้ “ทุนส่งเสริมการสหกรณ์” มาใช้เป็นทุนดำเนินงานอีก
ทางหนึ่งด้วย การดำเนินงานของสหกรณ์รูปนี้อาจจะแบ่งได้เป็น ๒ จำพวก
คือ (๑) สหกรณ์เป็นสำนักกลางเพื่อจัดหาวัตถุดิบมาจำหน่ายให้สมาชิกใน
วาคาย่อมเยา แล้วสมาชิกก็นำไปทำการผลิตที่บ้านของตนเป็นอุตสาหกรรม
ในครัวเรือน เมื่อได้ผลิตภัณฑ์แล้วก็นำมาให้สหกรณ์เป็นผู้จัดการจำหน่าย
ร่วมกัน ซึ่งได้แก่สหกรณ์ทำร่วม สหกรณ์ทำมิด สหกรณ์จักสาน และ

สหกรณ์ทอไหม การดำเนินงานของสหกรณ์เหล่านี้ พอเพียงตัวได้และได้
 กำไรพอสมควร (๒) สำหรับสหกรณ์ทำนาปลา สหกรณ์ทำนาตาล สหกรณ์
 บ่มใบยาสูบและสหกรณ์ทำยางแผ่นนั้น สหกรณ์จัดสร้างโรงงานอุตสาหกรรม
 กรรมขนาดย่อมขึ้น เพื่อดำเนินงาน (สำหรับสหกรณ์ทำยางแผ่นนั้น กรม
 สหกรณ์พาณิชย์ได้สร้างโรงงานทำยางแผ่นขนาดย่อมขึ้น แล้วให้สหกรณ์
 เข้าขอเพื่อดำเนินงาน) วิธีการ คือ สมาชิกเอาวัตถุดิบของตนเช่น ปลา อ้อย
 ใบยาสูบและน้ำยางพารา ตามลำดับ มาส่งให้โรงงานทำการแปรรูปเป็น
 ผลิตภัณฑ์เพื่อจำหน่ายต่อไป ในกรณีที่สมาชิกต้องการเงินไปใช้ก่อนบ้างก็
 อาจขอเบิกล่วงหน้าจากสหกรณ์ได้ตามส่วน ต่อเมื่อถึงคราวฉบับบัญชีและ
 ว่างบัญชีแล้วก็คืนบัญชีกัน เมื่อได้จัดสรร "ทุนสำรอง" ตามข้อบังคับแล้ว
 ส่วนที่เหลือก็จัดสรรให้สมาชิกตามส่วนแห่งธุรกิจที่สมาชิกผู้นั้นได้กระทำกับ
 สหกรณ์ การดำเนินงานของสหกรณ์รูปนี้ เมื่อพูดตามหลักการแล้ว น่าจะ
 ทำได้เป็นผลสำเร็จดี เพราะเป็นการรวมกันเอาวัตถุดิบของสมาชิกมาแปร
 รูปเป็นผลิตภัณฑ์ แล้วจำหน่ายรวมกัน อันเป็นวิธีการทำนองเดียวกับ
 สหกรณ์อุตสาหกรรมนมเนย และสหกรณ์หมู่เบคอนในประเทศเดนมาร์ก
 แต่เมื่อถึงคราวปฏิบัติเข้าจริงๆปรากฏว่าไม่ได้ผลเช่นนั้น เพราะเหตุหลาย
 ประการ เช่นผู้จัดการไม่มีประสิทธิภาพและความเอาใจใส่ไม่เพียงพอ คง
 จะเป็นเพราะไม่ใช่เป็นของเขา แต่เป็นของส่วนรวม ความสนใจและความ
 เอาใจใส่จึงหย่อนไปเป็นธรรมดา กรรมการและสมาชิกมักจะขาดความ
 รับผิดชอบต่อสหกรณ์และมุ่งแต่จะเอาเปรียบสหกรณ์ด้วยประการต่างๆ การ
 กิจการของสหกรณ์มีค่าใช้จ่ายสูง เพราะต้องจ้างผู้จัดการและคนงาน และ
 ยังมีได้หุ้ค่าใช้จ่ายอื่น ๆ อีก รวมความแล้วก็เกี่ยวกับ "คน" และ "การ
 จัดการ" นอกจากนี้เหตุผลสำคัญที่ทางการนี้ไม่ได้ถึงเมื่อครั้งแรกจัดตั้ง

สหกรณ์เหล่านี้ เพราะยังไม่เคยมีประสบการณ์ คือ (๑) เมื่อแรกจัดตั้ง
 สหกรณ์ชนนราคาขายต่างกันมาก การทำขายชนิด ๓ และ ๒
 ย่อมจะได้เปรียบกว่าชนิด ๓ และ ๔ มาก ฉะนั้นการทำขายแผ่นรวมกันโดย
 วิธีย่อมกันในรูปสหกรณ์จึงได้ผลดี แต่ต่อมาภายหลังราคาขายชนิด ๓, ๒,
 ๓, ๔ ราคาไม่ต่างกันเท่าใด สหกรณ์จึงขาดความเลื่อมใสที่จะทำขายแผ่น
 รวมกันในรูปสหกรณ์ (๒) เมื่อจัดตั้งสหกรณ์นั้นทางการได้สร้างโรงงานให้
 สหกรณ์เช่าซื้อและให้กู้ยืม "ทุนส่งเสริมการสหกรณ์" เพื่อใช้เป็นทุนหมุนเวียน
 วิธีย่อมกันเป็นการช่วยเหลือสหกรณ์อย่างแข็งขันก็จริง แต่อาจทำให้กรรมการ
 และสมาชิกหย่อนความสนใจและความรับผิดชอบต่อสหกรณ์ไป เพราะ
 สหกรณ์นี้เป็นสหกรณ์จำกัดสินใช้ สมาชิกมีหุ้นเพียงคนละหนึ่งหรือสองหุ้น
 เท่านั้น ในการดำเนินงานแม้สหกรณ์จะขาดทุนไปสักเท่าใด กรรมการและ
 สมาชิกก็ไม่รู้สึกสนใจในความรับผิดชอบ เพราะเป็นเงินทุนของรัฐที่ให้กู้ยืม
 มา เมื่อข้าพเจ้ามารับตำแหน่ง สหกรณ์ทำขายแผ่นในจังหวัดต่าง ๆ ทาง
 ภาคใต้ทุกสัปดาห์ได้หยุดดำเนินงานมานานแล้ว เพราะขาดทุนจนไม่
 สามารถจะดำเนินงานต่อไป (ส่วนโรงงานบางแห่งกรมสหกรณ์พาณิชย์ได้ให้
 เอกชนเช่าไป) ข้าพเจ้าได้เคยไปตรวจดูสหกรณ์อุตสาหกรรมทุกสัปดาห์
 มาแล้วและอยากจะให้ปรับปรุงและดำเนินงานต่อไปอีก เพราะการสหกรณ์
 เป็นวิธีย่อมกันและเหมาะสมกับวิถีชีวิตชนเล็ก แต่เมื่อได้พิจารณาตลอด
 เดชะ และสอบถามถึงการปฏิบัติงานที่แล้วมา มีความหนักใจอย่างยิ่ง เพราะ
 ในปัจจุบันนี้ขายแผ่นรวมกันชนิด ๓, ๒, ๓, ๔ ราคาได้เดียวกัน เนื่องจากเวลานี้
 มียางวิทยาศาสตร์เกิดขึ้น ซึ่งอาจเอาขายชนิดใด ๆ หรือแม้แต่เส้นยางไปปน
 ทำขายวิทยาศาสตร์ก็ได้ผล ฉะนั้นราคาขายชนิด ๓, ๒, ๓, ๔ จึงไม่แตกต่างกัน
 เท่าใด ประกอบกับเมื่อได้ค้นพบกับกรรมการและสมาชิกแล้ว ปรากฏว่า

ต่างมีความพอใจที่จะเอาอย่างสดไปขาย หรือทำยางแผ่นตามลำพังมากกว่า เพราะไม่ต้องมีพันธะผูกพันใดๆ และสหกรณ์ดัดงนมมากก็ได้ขอเลิกและทำการชำระบัญชีอยู่แล้ว การจัดสหกรณ์อุตสาหกรรม ข้าราชการรู้สึกว่าจะได้ยาก เมื่อราษฎรต่างทำงานตามลำพังและได้ค่าตอบแทนน้อย เขาก็ไม่รู้สึกอะไร พอทางการมาช่วยเหลือรวมกันจัดเป็นสหกรณ์ชน แทนที่เขาจะรวมกันช่วยซึ่งกันและกันเพื่อช่วยตัวเอง เขากลับรู้สึกอยากจะได้เปรียบสหกรณ์ ข้าราชการเห็นว่าวชิรเกษมมี ๓ ข้อคือ (๑) จะต้องพยายามให้การศึกษอบรมแก่ประชาชนให้เข้าใจเรื่อง "การสหกรณ์" อย่างถ่องแท้ ให้เขาเข้าใจว่า สหกรณ์เป็นองค์การของเขาเอง ไม่ใช่ของกระทรวงสหกรณ์ (๒) การจัดตั้งสหกรณ์จะต้องกระทำด้วยความต้องการและความสมัครใจของราษฎรจริงๆ และต่างรู้สึกในคุณค่าของการสหกรณ์อย่างแท้จริง สมาชิกจะต้องมีอุดมคติและมีความเสียสละเพื่อประโยชน์ของหมู่คณะ (๓) ในการจัดสหกรณ์จำกัดสินใช้ จะต้องให้ สมาชิกชื้อหุ้นทุนในสหกรณ์ให้มากที่สุดเท่าที่จะกระทำได้ แม้สมาชิกจะยังไม่เงินที่จะชำระให้ทั้งหมด ก็อาจชำระแต่เพียงส่วนหนึ่งก่อนแล้วผ่อนชำระเป็นรายปีเรื่อยๆ ไป ดังนั้นจะทำให้สมาชิกยังคงรู้สึกถึงความรับผิดชอบอยู่ ซึ่งจะก่อให้เกิดความสนใจและเอาใจใส่ต่อสหกรณ์ อนึ่งสหกรณ์ควรจะเริ่มงานแต่น้อยไปก่อนเป็นการฝึกฝนและทดลองดูความสามารถ และ "น้ำใจ" (spirit) ของกรรมการและสมาชิก การที่ทางการจัดตั้งสหกรณ์ทำยางแผ่นชนเป็นจำนวนหลายสมาคมด้วยมุ่งหมายจะช่วยเหลือราษฎรจำนวนมาก ตามคำร้องขอของผู้แทนราษฎรบางท่าน โดยทางการมิได้ตัดของตุผลสักสองหรือสามสหกรณ์ก่อนเช่นนั้น เป็นคดีสนใจแก่ผู้บริหารงานสหกรณ์ในภาคต่อไปอย่างไรก็ดี เมื่อชำระบัญชีเสร็จแล้ว หากทางราชการจะขาดทุนบ้างก็นับ

ว่าได้เรียนบทเรียนและประสบการณ์อย่างคุ้มค่า ประเทศอื่นๆที่จัดสหกรณ์
ก็ได้เคยประสบการขาดทุนอย่างมากมายแล้วเหมือนกัน ขอคำคุณนนี้จะต้อง
ระมัดระวังให้รอบคอบ อย่าให้เกิดเรื่องเช่นชนได้อีก

(๓๐) สหกรณ์รูปอื่น ๆ

สหกรณ์รูปอื่น ๆ ที่จัดอยู่ในเขตแดนเป็นสหกรณ์จำกัดสินใช้ ซึ่งสมาชิก
ต้องซื้อหุ้นทุนของสหกรณ์ สำหรับมาใช้เป็นทุนดำเนินงาน และบาง
สหกรณ์ก็ได้กู้ "ทุนส่งเสริมการสหกรณ์" อีกด้วย สหกรณ์เหล่านี้ได้แก่
สหกรณ์บริการข้าราชการอุปโภคเพื่อให้บริการไฟฟ้า สหกรณ์ผู้เลี้ยงไก่
สหกรณ์การประมง และสหกรณ์ผู้เลี้ยงและค้าหมู สำหรับสหกรณ์ผู้
ผลิตนาแซง สหกรณ์ผู้ค้าเครื่องต้ม และสหกรณ์ขายเนื้อสัตว์ ได้ใช้ทุน
ของสหกรณ์เองเพื่อดำเนินงาน นอกจากนี้มี "ชุมนุมสหกรณ์" คือเป็น
องค์การที่สหกรณ์ปฐมหลายสมาคมรวมกันจัดตั้งขึ้น เพื่อเป็นสหกรณ์
กลาง ได้แก่ สหกรณ์ขายส่งแห่งประเทศไทย สหกรณ์ขายข้าวเชียงใหม่
สหกรณ์ขายข้าวนครราชสีมา สหกรณ์กลางผู้เลี้ยงและค้าหมู ธนาคาร
สหกรณ์จังหวัดซึ่งกำลังเปิดยื่นขอเป็นชุมนุมสหกรณ์จังหวัด และสหพันธ์
สหกรณ์ผู้เลี้ยงและค้าสัตว์ สหกรณ์เหล่านี้บางสหกรณ์ได้จัดตั้งขึ้นในทาง
นโยบายเพื่อเป็นการส่งเสริมและควบคุมกิจการบางอย่าง สำหรับสหพันธ์
สหกรณ์ผู้เลี้ยงและค้าสัตว์นั้น ได้เสนอขอเลิกสหกรณ์มายังนายทะเบียน
สหกรณ์ และนายทะเบียนสหกรณ์ได้มีคำสั่งลงวันที่ ๒๗ มกราคม ๒๕๐๖
ให้เลิกสหกรณ์ ขณะนี้อยู่ในระหว่างการตั้งผู้ชำระบัญชี

สหกรณ์ประเภทต่าง ๆ ที่ทางการได้จัดอยู่แล้วในเขตแดน ตามสถิติ
เมื่อวันที่ ๓๓ ธันวาคม ๒๕๐๕ มีจำนวนรวมทั้งสิ้น ๓๐,๗๓๓ สหกรณ์ ตั้ง
ปรากฏตามบัญชีรายการที่ได้แสดงไว้ท้ายหนังสือ

๑๘. การจัดตั้งสหกรณ์ใหม่

การจัดตั้งสหกรณ์ใหม่ขึ้นเกี่ยวกับเงินทุน และความสมัครพร้อม
 ของประชาชน ในการจัดตั้งสหกรณ์ต่อไป จะต้องระมัดระวังจัดให้ถูก
 หักแถมวิธีการสหกรณ์ แม้ในตอนแรกจะได้แก่น้อยสหกรณ์ก่อนก็ยัง
 ภาวสหกรณ์ที่จัดตั้งขึ้น ดำเนินงานเป็นผลดีและช่วยเหลือสมาชิกได้จริงจัง
 ก็ย่อมจะเป็นตัวอย่างแก่ราษฎรอื่น ๆ ที่จะขอตั้งสหกรณ์ต่อไป แต่การ
 สหกรณ์ก็จะแพร่หลายไปเอง การจัดตั้งสหกรณ์นั้นจะต้องให้เหมาะสมกับ
 ความต้องการของประชาชนและภาวะเศรษฐกิจ ควรพิจารณาถึงรายงาน
 ของคณะที่ปรึกษาการสหกรณ์ของยูซอม และการจัดตั้งสหกรณ์ในประเทศ
 อื่นๆ ประกอบด้วย อนึ่ง ในการจัดและดำเนินงานสหกรณ์นั้นจะปฏิบัติการ
 ตามแผนพัฒนาการเศรษฐกิจบ้านสหกรณ์ระยะ ๓ ปี ๖ ปี และจะได้อบรม
 มือประสานงานกับโครงการพัฒนาการท้องถิ่น แผนพัฒนาภาคตะวันออก
 เฉียงเหนือ แผนพัฒนาภาคเหนือ แผนพัฒนาภาคใต้ และหน่วยราชการ
 ที่เกี่ยวข้องด้วย

ตามแผนการปรากฏว่า สภาพพัฒนาการเศรษฐกิจแห่งชาติ และ
 ดำเนินงบประมาณ ได้อนุมัติให้กรมสหกรณ์ที่ตนจัดตั้งสหกรณ์บำรุงที่ดิน
 ในบริเวณอ่างเก็บน้ำของชลประทานในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ และใน
 บริเวณที่ตนที่ไดรับมาจากชลประทานเขื่อนเจ้าพระยาในภาคกลาง และให้
 จัดตั้งสหกรณ์เพิ่มเติมในท้องที่ซึ่งได้ประกาศพระราชกฤษฎีกาหวงห้าม
 ไร่แล้ว ทั้งนี้โดยมีงบประมาณอนุมัติไว้สำหรับปี ๒๕๐๕ และปี ๒๕๐๖
 และกรมสหกรณ์ที่ตนก็ได้ดำเนินการจัดตั้งสหกรณ์บำรุงที่ดินและสหกรณ์
 นิคมตามแผนการ และในปี ๒๕๐๖ จะได้เริ่มดำเนินการจัด "สหกรณ์เคหะ
 สงเคราะห์" ที่บริเวณชานเมืองจังหวัดพระนคร ซึ่งเป็นสหกรณ์รูปแบบใหม่ชนิด
 รูปทรง

สำหรับสหกรณ์หาทุนไม่ได้รับอนุมัติงบประมาณ คงใช้ทุนทาง
 ธนาคารเพื่อการสหกรณ์ ทั้งนี้ตามกาดังเงินทุนที่ธนาคารจะให้กู้ได้ การจัด
 ตั้งสหกรณ์หาทุนต่อไปนี้จะพิจารณาจัดในท้องที่ซึ่งการเพาะปลูกได้ผลดี
 พอดีสมควรและสะดวกในการขนส่งพืชผลไปจำหน่าย และประชาชนมีความ
 ต้องการอันแท้จริงที่จะตั้งสหกรณ์ขึ้น การให้กู้เงินนั้นเป็นเงินกู้ระยะสั้นและ
 ระยะปานกลาง และเพื่อประกอบเกษตรกรรม สำหรับเงินกู้ระยะยาวเพื่อ
 ใถ่ถอนหนี้สินเดิมนั้น จะให้เฉพาะรายที่จำเป็นจริง ๆ เท่านั้น ทั้งนี้เพราะ
 ธนาคารต้องการให้เงินหมุนเวียนไม่ประสงค์ให้ติดค้างนานๆ เพื่อธนาคาร
 จะได้มีเงินหมุนเวียนช่วยเหลือสมาชิกสหกรณ์ได้มากคนชน ฉะนั้นสหกรณ์
 จะต้องผ่อนชำระหนี้ต่อธนาคารตามกำหนดและเป็นแบบธุรกิจ ขนาดของ
 สหกรณ์ควรจะเป็นสหกรณ์ใหญ่สักหน่อย คือ มีสมาชิกจำนวนมาก เพื่อจะ
 ได้มีรายได้มากพอคุ้มกับค่าใช้จ่ายของสหกรณ์ และมีกำไรสุทธิเหลือบ้าง
 เพื่อเป็นทุนสำรองของสหกรณ์สืบไป

สหกรณ์เครดิตเพื่อผลิตกรรม ก็ควรได้รับการพิจารณาด้วย เท่าที่ได้
 จัดทำมาแล้วปรากฏว่าได้ผลดีมาก แต่เพราะเป็นสหกรณ์รูปแบบใหม่และต้องใช้
 เงินทุนจำนวนมาก ถ้าทางการหาเงินทุนได้ก็จะพิจารณาจัดตั้งสหกรณ์รูป
 นี้เพื่อเป็นตัวอย่างและเป็นการทดลองดูผลต่อไป

ธนาคารเพื่อการสหกรณ์มีทุนจำกัดจึงไม่สามารถนำมาใช้ในการหมุน
 เวียนจัดตั้งสหกรณ์ใหม่เป็นจำนวนมากได้ เพราะทางธนาคารมีพันธะจะ
 ต้องใถ่ถอนหนี้พร้อมทั้งดอกเบี้ยจากพันธบัตรเงินกู้ ธนาคารออมสิน
 กระทรวงการคลัง (เงินสะสมของข้าราชการ) และทุนอื่นๆ เป็นรายปี (โดย
 มากภายใน ๓๐ ปี) เหตุฉะนั้นตามปกติเมื่อสหกรณ์ตั้งเงินมาชำระหนี้ ส่วน
 หนึ่งก็ต้องสำรองไว้เพื่อใถ่ถอนหนี้ดังกล่าว ส่วนที่เหลือจึงจะให้สหกรณ์

ไปได้ ในขณะที่ทางการได้ให้ระงับการกู้เงินจากกระทรวงการคลัง และ
 จากธนาคารออมสิน ฉะนั้น ธนาคาร ฯ จึงไม่มีทางกู้เงินมาเป็นทุนได้
 ธนาคาร ฯ ได้รับเงินฝากประจำ และเงินฝากรายวันจากผู้ฝากเป็นจำนวนอัน
 สัมควร แต่จะนำมาใช้ให้สหกรณ์กู้ยืมมากนักไม่ได้ เพราะผู้ฝากอาจจะ
 ถอนเงินฝากนั้นคนเมื่อใดก็ได้ และเงินที่ให้สหกรณ์กู้เป็นเงินกู้ระยะเวลายาว
 และระยะปานกลางเป็นส่วนใหญ่ เงินกู้ระยะสั้นก็บาง การหมุนเวียนของ
 การเงินจึงไม่รวดเร็วอย่างธนาคารพาณิชย์ เมื่อธนาคาร ฯ ไม่มีทางได้ทุน
 เพิ่มเติม แต่ต้องไถ่ถอนเงินกู้เป็นรายปีดังกล่าวแล้ว การเงินของธนาคาร
 จึงตกอยู่ในวงจำกัดและไม่สามารถจะขยายการจัดตั้งสหกรณ์ใหม่ให้กว้าง
 ขวางออกไปได้มาก คงให้เฉพาะแต่สหกรณ์เก่ากู้ยืมเป็นปกติธุระ

ในปีก่อน ๆ สหกรณ์เคยส่งเงินชำระหนี้ธนาคาร เพื่อการสหกรณ์ ปีละ
 ราว ๔๕ ล้านบาท แต่ในระยะหลังทางการได้ส่งเสริมการทำกินและกวดขัน
 การส่งเงินของสมาชิกต่อสหกรณ์ โดยรัดกุมยิ่งขึ้น จึงทำให้สหกรณ์ส่งเงิน
 ชำระหนี้ธนาคารได้สูงขึ้น คือในปี ๒๕๐๔ สหกรณ์ส่งเงินชำระหนี้ธนาคาร
 ได้ ๕๘ ล้านบาท ซึ่งเทียบกับหนทางหมดจะตกเป็นร้อยละ ๑๘.๔๑ อันนับ
 ว่าเป็นอัตราที่สูงขึ้น ในปี ๒๕๐๕ สหกรณ์ส่งเงินชำระหนี้ได้ ๖๘.๖ ล้านบาท
 ซึ่งเทียบกับหนทางหมดจะเป็นร้อยละ ๒๒.๓๘ อันนับว่าเป็นอัตราที่สูงที่สุด ซึ่ง
 ทางธนาคารเพื่อการสหกรณ์จะได้ส่งไถ่ถอนหนี้เงินกู้เสียราว ๓๐ ล้านบาท
 อีก ๓๘.๖ ล้านบาท จะได้ใช้เป็นเงินทุนหมุนเวียนให้สหกรณ์ต่อไปในปี
 ใหม่นี้

สำหรับสหกรณ์พาณิชย์ไม่ได้รับอนุมัติงบประมาณ เพราะทาง
 สภาพัฒนาการเศรษฐกิจแห่งชาติมุ่งหมายให้สหกรณ์ใช้ทุนจากเงินหุ้นของ
 สมาชิกมาดำเนินงาน เพื่อจะได้ก่อให้เกิดความสนใจและความรับผิดชอบ

ผิดชอบต่อกิจการของสหกรณ์ แต่ถ้าจำเป็นจะต้องกู้เงินมาเป็นทุนดำเนินงานบ้างก็อาจขอกู้จากทุนเดิม (ทุนตั้งเสริมการสหกรณ์) ซึ่งยังมีเหลืออยู่บ้าง โดยสามารถชำระคืนตามกำหนด หรือใช้เงินกู้จากทอนตามที่หาทำได้

สหกรณ์พาณิชย์เป็นสหกรณ์รูปสำคัญซึ่งทางการมีนโยบายจะจัดให้กว้างขวาง เพื่อช่วยเหลือให้เกษตรกรขายพืชผลและผลิตผลได้ราคาดี ไม่ถูกพ่อค้าคนกลางกดราคา และซื้อเครื่องอุปโภคบริโภคได้ในราคาอันสมควร การจัดสหกรณ์ประเภทนี้เท่าที่จัดมาแล้ว บางส่วนก็ได้ผลดี และบางส่วนก็ไม่ได้ผล เพราะสหกรณ์รูปนี้จัดได้ยากและจะต้องทำการค้าแข่งกับพ่อค้าต่างดาว ซึ่งมีความชำนาญในเชิงการค้าดีกว่า มีทุนรอนมากกว่า ให้บริการได้ดีกว่าและสามารถประหยัดได้หยุ่กว่าใช้จ่ายได้ดีกว่า กิจการที่เกี่ยวข้องกับการค้าเป็นเรื่องที่ยากลำบากซับซ้อน แต่มีความจำเป็นที่จะต้องดำเนินการ เพื่อให้การค้ามาตกอยู่ในมือของคนไทยเท่าที่จะกระทำได้

หนึ่ง สหกรณ์ชนิดจำกัดเงินใช้ทุกรูป จะต้องมียุ่ทุนให้มากที่สุดเท่าที่จะกระทำได้ เพื่อจะได้ใช้เป็นทุนของสหกรณ์ เพราะส่วนนี้ก็มีความรับผิดชอบเพียงแค่นั้นของตนเท่านั้น ถ้าสมาชิกไม่ถือหุ้นในสหกรณ์เดยก็ยอมจะไม่ต้องมีความรับผิดชอบใด ทั้งสหกรณ์ก็จะไม่มีทุนสำหรับดำเนินงาน และเป็นหลักประกันที่จะกัยมุ่ทุนจากทอนได้

สำหรับสหกรณ์รูปอื่น ๆ นั้น ถ้าประชาชนมีความสมัครใจและมี ความต้องการอันแท้จริง ก็จะรวบรวมกันจัดตั้งสหกรณ์รูปใดชน โดยใช้ทุนของตนเอง ทางการกัยนั้นจะรับผิดชอบช่วยเหลือ และถ้าพิจารณาเห็นว่า มีดูทางที่จะจัดเป็นผลสำเร็จตามหลักและวิธีการสหกรณ์ได้ นายทะเบียนสหกรณ์ก็จะได้พิจารณาและรับจดทะเบียนเป็นสหกรณ์ตามกฎหมายต่อไป

๑๙. การตรวจบัญชีของสหกรณ์และการตรวจสหกรณ์

(๑) การตรวจบัญชีของสหกรณ์

งานสหกรณ์เป็นงานเกี่ยวกับธุรกิจและรายการเงินจำนวนมาก พระราชบัญญัติสหกรณ์ พ.ศ. ๒๔๗๓ จึงบัญญัติให้นายทะเบียนสหกรณ์ตรวจบัญชีของสหกรณ์อย่างน้อยปีละครั้งทุกสหกรณ์ หรือถ้าจะมีหนังสืออนุญาตให้ผู้อื่นทำแทนก็ได้ ฉะนั้นนายทะเบียนสหกรณ์จึงแต่งตั้ง "พนักงานตรวจบัญชี" ซึ่งเป็นข้าราชการในกรมตรวจบัญชีสหกรณ์ และได้รับการฝึกอบรมแล้วเป็นอย่างดี ให้ออกไปตรวจสอบบัญชีของสหกรณ์ในจังหวัดต่างๆ ทุกสัปดาห์เป็นประจำแทนนายทะเบียนสหกรณ์ โดยแบ่งออกเป็นฝ่ายๆ และมีหัวหน้าฝ่ายเป็นผู้รับผิดชอบ แล้วส่งของบคุดและรายงานการตรวจบัญชีของสหกรณ์ โดยละเอียดต่อนายทะเบียนสหกรณ์ เพื่อเป็นหลักฐานให้นายทะเบียนสหกรณ์และกระทรวงสหกรณ์ได้ทราบ และพิจารณาวางแผนทางปรับปรุงสหกรณ์เพื่อดำเนินงานให้ได้ผลดียิ่งขึ้น ทั้งเป็นประกันต่อเจ้าหน้าที่ของสหกรณ์ และรัฐบาลผู้ให้กู้ยืมเงินตลอดจนประชาชนว่า กิจการและฐานะทางการเงินของสหกรณ์ได้รับการตรวจสอบอย่างละเอียดอยู่เป็นประจำ อนึ่ง ถ้าปรากฏว่าไม่ชอบกพร่อง หรือมีการทุจริตเกิดขึ้น ผู้สอบบัญชีจะต้องรับรายงานต่ออธิบดีกรมตรวจบัญชีสหกรณ์ และนายทะเบียนสหกรณ์เพื่อทราบโดยด่วน และถ้าเป็นการทุจริตจะต้องติดต่อกับสหกรณ์จังหวัดและเจ้าหน้าที่ฝ่ายปกครอง เช่นผู้ว่าราชการจังหวัด และนายอำเภอท้องที่ เพื่อดำเนินการตามทัณฑ์มควรแก่กรณี

ในการประชุมใหญ่ประจำปี ผู้สอบบัญชีจะต้องทูลถามจำนวนเงินกู้เงินตั้ง และหนี้สินของสมาชิกเป็นรายบุคคล และชี้แจงถึงงบคุดของสหกรณ์

ประเภทต่าง ๆ เพื่อเป็นการตรวจสอบและชี้แจงให้สมาชิกเข้าใจถึงฐานะการเงินของสหกรณ์

นอกจากการตรวจบัญชีประจำปีแล้ว ภัทรวรณสหกรณ์มีนโยบายที่จะให้พนักงานตรวจบัญชีออกไปตรวจบัญชีของสหกรณ์ในจังหวัดต่าง ๆ เป็นครั้งคราว สดแต่กำลังงบประมาณของกรมตรวจบัญชีสหกรณ์จะ ำเนนให้ ทงนเพื่อเป็นการตรวจสอบและระมัดระวังการเงินของสหกรณ์ให้อยู่ในระเบียบอันดีและเป็นการถูกต้อง

(๒) การตรวจสหกรณ์

ทางการได้แต่งตั้งเจ้าพนักงานสหกรณ์ชั้นอาวุโสและมีความชำนาญมาแล้วเป็นผู้ตรวจราชการสหกรณ์และผู้ช่วยรวม ๘ เขต ในการนี้นายทะเบียนสหกรณ์ได้แบ่งมอบส่วนแห่งอำนาจให้ผู้ตรวจราชการสหกรณ์ เป็นผู้ปฏิบัติงานในหน้าที่นายทะเบียนสหกรณ์ โดยให้เป็นผู้ตรวจการสหกรณ์ มีอำนาจหน้าที่ตรวจกิจการสหกรณ์ทุกสมาคมในเขตของตน ในกรณีที่สหกรณ์ปฏิบัติไม่ชอบด้วยกฎหมาย ข้อบังคับ หรือระเบียบแบบแผนที่กำหนดไว้ ให้ผู้ตรวจราชการสหกรณ์มีอำนาจหน้าที่ให้คำแนะนำและสั่งการแทนนายทะเบียนสหกรณ์ เพื่อให้การเป็นไปโดยถูกต้องตามกฎหมาย ข้อบังคับหรือระเบียบแบบแผน ในกรณีที่เกี่ยวกับฐานะความเป็นไปของสหกรณ์และอาชีพการทำกินของสมาชิก ให้ผู้ตรวจราชการสหกรณ์พิจารณาให้คำแนะนำในการปรับปรุงแก้ไข เพื่อให้สหกรณ์และสมาชิกมีฐานะมั่นคงและเจริญก้าวหน้ายิ่งขึ้น

๒๐. บทสรุป

ตามที่ได้อธิบายมาแล้ว จะเห็นได้ว่า การสหกรณ์มีบทบาทอันสำคัญในการส่งเสริมฐานะทางเศรษฐกิจและมาตรฐานการครองชีพของสมาชิกให้

๒๕๕ ในการบริหารงานต่อไป กระทรวงสหกรณ์จะได้ปฏิบัติการตามแผน
พัฒนาการเศรษฐกิจด้านสหกรณ์ ซึ่งสภาพพัฒนาการเศรษฐกิจแห่งชาติ
ได้กำหนดไว้ และโดยที่รัฐบาลมีนโยบายที่จะแก้ไขและปรับปรุงเศรษฐกิจ
ของประเทศเป็นเรื่องใหญ่และเป็นอันดับหนึ่ง ๒๕๕๖ ๒๕๕๗ ๒๕๕๘ ๒๕๕๙ ๒๕๖๐
จึงมุ่งหมายที่จะทำให้ระดับการครองชีพของประชาชนสูงขึ้นด้วย และให้
ประเทศชาติมีฐานะมั่นคงยิ่งขึ้น ๒๕๕๖ ๒๕๕๗ ๒๕๕๘ ๒๕๕๙ ๒๕๖๐
หน้าที่รับผิดชอบเกี่ยวกับการจัด ควบคุม และส่งเสริมการสหกรณ์ จึง
มีความสำคัญในการพัฒนาการเศรษฐกิจของประชาชน และประเทศด้วย
ส่วนหนึ่ง

กระทรวงสหกรณ์เข้าใจว่า ตามที่ทางการได้จัดสหกรณ์มาแล้ว ได้
วางรากฐานอันมั่นคงเพื่อความก้าวหน้าของขบวนการสหกรณ์ในประเทศไทยต่อไป
ทางการมีนโยบายที่จะให้การจัดสหกรณ์ในกาลต่อไปได้ยึด
หลักการช่วยตัวเอง การช่วยเหลือซึ่งกันและกัน และการประหยัดมาใช้เป็น
แนวปฏิบัติให้เคร่งครัดยิ่งขึ้น ๒๕๕๖ ๒๕๕๗ ๒๕๕๘ ๒๕๕๙ ๒๕๖๐
ฉะนั้นการให้การศึกษอบรมแก่กรรมการ
สมาชิก และประชาชนในเวลานี้ ก็โดยมีความมุ่งหวังที่จะให้กรรมการและ
สมาชิกสหกรณ์ได้รู้จักสิทธิและหน้าที่ของตน และมีความรู้ความสามารถ
ในการจัดดำเนินงานสหกรณ์ เพื่อให้สหกรณ์สามารถดำเนินธุรกิจได้เอง
และพึ่งตนเองได้ในอนาคตอันใกล้ และให้ประชาชนคิดอ่านรวบรวมกันจัด
ตั้งเป็นสหกรณ์ขึ้นในกาลต่อไป ๒๕๕๖ ๒๕๕๗ ๒๕๕๘ ๒๕๕๙ ๒๕๖๐
และเวลาดพอสมควร จนกว่าจะบรรลุจุดหมายดังกล่าว ซึ่งเมื่อถึงขั้นนั้นได้
การสหกรณ์จะเป็นงานที่สำคัญยิ่งส่วนหนึ่งในการพัฒนาการเศรษฐกิจ
ของประชาชนและประเทศชาติ.

จำนวนสหกรณ์ประเภทต่าง ๆ เมื่อวันที่ ๓๑ ธันวาคม ๒๕๐๕

ก. สหกรณ์ชนกิจ	จำนวนสมาคม
๑. สหกรณ์หาทุน	๘,๘๓๗
๒. สหกรณ์เครดิตเพื่อผลิตกรรม	๓
๓. สหกรณ์ออมทรัพย์และเครดิต	๖๗
๔. ธนาคารสหกรณ์จังหวัด	๒
ข. สหกรณ์ที่ดิน	
๕. สหกรณ์บำรุงที่ดิน (สหกรณ์ชลประทาน)	๗๒
๖. สหกรณ์นิคมกสิกรรม	๒๐๗
๗. สหกรณ์นิคมเกลือ	๑๗
๘. สหกรณ์การประมง (นิคม)	๖
๙. สหกรณ์เช่าซื้อที่ดิน	๕๒
๑๐. สหกรณ์ผู้เช่า	๒๐
ค. สหกรณ์พาณิชย์	
๑๑. สหกรณ์ขายข้าว	๑๑๖
๑๒. สหกรณ์ขายพืชผลและผลิตภัณฑ์	๘
๑๓. สหกรณ์ขายเกลือ	๒
๑๔. ร้านสหกรณ์ (สหกรณ์ผู้บริโภค)	๑๕๓
๑๕. สหกรณ์อุตสาหกรรม	๒๒
๑๖. สหกรณ์บริการสาธารณูปโภค	๖
๑๗. สหกรณ์บำรุงและค้าสัตว์	๒๔
๑๘. สหกรณ์ประมงกลางและสหกรณ์การประมง	๒
๑๙. สหกรณ์รูปอื่น ๆ	๖
๒๐. ชุมชนสหกรณ์	๑๐
รวมทั้งสิ้น	๑๐,๗๓๓

